



รายงานวิจัย

เรื่อง

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหา
หรือจำเลยในการขอปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติ

กองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

Legal Problems Regarding the Determination of Collateral of the
Accused or the Defendant in the Temporary Release Request
under the Justice Fund Act B.E. 2558

โดย

วรวิภา เเหล่บ้านค้อ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับเงินทุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

ชื่องานวิจัย: ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือ
จำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.
2558

ชื่อผู้วิจัย: วรวิภา เหล่าบ้านค้อ

ปีที่ทำการวิจัยแล้วเสร็จ: 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อข้อมูลพื้นฐาน ศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวและศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวของต่างประเทศ และประเทศไทย รวมไปถึงศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ตลอดจนการเพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้อย่างยั่งยืน สืบต่อไป

นับตั้งแต่มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 พบว่า ยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว เนื่องจากการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้มีการกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เพื่อค้ำประกันกับกองทุนในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับ ซึ่งการกำหนดแบบนี้ทำให้บุคคลที่มีฐานะที่ยากจนไม่มีญาติพี่น้องหรือเป็นผู้ยากไร้ และขาดความรู้ในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตัวเองและการต่อสู้คดีอย่างเป็นทางการตามสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ โดยในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ได้กำหนดเรื่องของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเอาไว้ว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 โดยให้ตัดคำว่า และผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วยออก และเพิ่มเติมคำว่า ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นขอความช่วยเหลือจะต้องผ่านการพิจารณาให้ความช่วยเหลือจากคณะอนุกรรมการเสียก่อน

เพื่อที่จะทำให้มีการตรวจสอบความเชื่อมั่นบุคคลที่จะได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนเสียก่อน อีกทั้งไม่ต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยหาบุคคลมาเป็นผู้ค้ำประกัน ทั้งนี้ได้นำแนวคิด และหลักการทางกฎหมายมหาชน ตลอดจนข้อกฎหมายของต่างประเทศ มาปรับใช้ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน สืบต่อไป

คำสำคัญ: การกำหนดหลักประกัน ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558



Research Title: Legal Problems Regarding the Determination of Collateral of the Accused or the Defendant in the Temporary Release Request under the Justice Fund Act B.E. 2558

Researcher: Worawut Laobankho

Year: 2022

Abstract

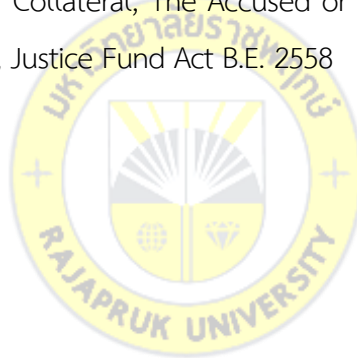
This research aims to study the basic information, concepts, principles and legal theories related to the determination of bail for the accused or defendant in applying for temporary release and study the law relating the determination of bail for the accused or defendant in applying for temporary release abroad. Thailand, including education and analyze legal problems related to the determination of collateral of the accused or defendant in applying for temporary release under the Justice Fund Act B.E. 2558 The provision of bail for the accused or the defendant in applying for a temporary release under the Justice Fund Act B.E. 2558 can be sustained.

Since the enforcement of the Justice Fund Act B.E. 2558, there have been problems related to the provision of bail for the accused or defendant in requesting temporary release. Due to the provision of bail of the accused or the defendant in the request for temporary release “The Justice Fund Act of 2015” stipulates that the accused or defendant must bring her husband, wife, ascendants, descendants, close relatives, superiors or employers as guarantors. to guarantee the fund in the event that the accused or the defendant breaches the insurance contract and fined This designation means that people who are poor have no relatives. and lack of knowledge to access rights in the justice system on their own and fight cases fairly according to the rights in the judicial process under the constitution In the current constitution, the issue of rights in the judicial process is stated that The State should establish a system of administration in all aspects of the justice system to be

efficient, fair and non-discriminatory. and allowing people to access the justice process with ease, speed and without unreasonably high costs.

Therefore, the researcher opinion that the Justice Fund Act B.E. 2558 should be amended by eliminating the term and the accused or defendant must bring out the husband, wife, ascendants, descendants, close relatives, superiors or employers as guarantors as well. and add the word that the accused or the defendant who wishes to seek assistance must first be considered for assistance from the sub-committee In order to make sure the person who will receive the assistance from the fund first In addition, there is no need for the accused or the defendant to find a person as a guarantor. In this regard, the concept and public legal principles as well as foreign laws to apply in order to solve problems sustainably.

Keywords: Determination of Collateral, The Accused or the Defendant, the Temporary Release Request, Justice Fund Act B.E. 2558



กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตาและเอาใจใส่จากบุคคลทั้งหลาย โดยได้รับความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชัย เลื่อนฉวี ที่ท่านสละเวลารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิจัย และผลักดันให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นในการศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อีกทั้งท่านยังได้ให้คำแนะนำ คำชี้แนะ และให้แนวความคิดทางด้านวิชาการ ทั้งด้านแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งท่านได้ให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด และท่านได้ตรวจทานพร้อมกับแนะนำข้อบกพร่องต่าง ๆ เพื่อให้วิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอธิการบดี และผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ ตลอดจนผู้อำนวยการสำนักวิจัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านทุนการศึกษาวิจัย และการช่วยเหลือ สนับสนุนจนวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อวิภาส เหล่าบ้านค้อ และคุณแม่วรรณี เหล่าบ้านค้อ บิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด และนายวิฑัย เหล่าบ้านค้อ น้องชาย ด้วยการเป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้บริหารและคณาจารย์คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัย ราชพฤกษ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยด้วยดีในช่วงเวลาที่ทำวิจัย

วรรุณี เหล่าบ้านค้อ

มกราคม 2565

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	5
1.3 สมมติฐานของงานวิจัย	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	7
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558	8
2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวโดยรัฐ.....	8
2.2 หลักความเสมอภาค	17
2.3 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม	29
บทที่ 3 กฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศ และประเทศไทย	39
3.1 กฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศ.....	39
3.1.1 สหรัฐอเมริกา	39
3.1.2 ประเทศญี่ปุ่น	44
3.1.3 ประเทศอังกฤษ.....	49

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2 กฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในประเทศไทย.....	52
3.2.1 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558	53
3.2.2 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559	57
3.2.3 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559	64
บทที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 และแนวทางการแก้ไขปัญหา.....	72
4.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558.....	72
4.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา	78
บทที่ 5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ	83
5.1 บทสรุป	83
5.2 ข้อเสนอแนะ	84
บรรณานุกรม.....	86
ประวัติผู้วิจัย	89

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำหรับการขอลปล่อยชั่วคราว คือ การยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้พิจารณาปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกันหรือมีประกันหรือมีประกันและหลักประกัน ภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งการขอลปล่อยชั่วคราวทำได้ใน 3 ชั้น¹ ได้แก่ ชั้นแรก คือ ชั้นฝากขัง ขอลปล่อยชั่วคราวได้เมื่อผู้ต้องหาถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือพนักงานอัยการนำตัวมาขออนุญาตศาลฝากขังระหว่างที่ยังสอบสวนไม่แล้วเสร็จ ชั้นต่อมา คือ ชั้นพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น เมื่อผู้ต้องหาถูกพนักงานอัยการฟ้องต่อศาลแล้วก็จะเปลี่ยนฐานะจากผู้ต้องหาเป็นจำเลย จึงมีสิทธิขอลปล่อยชั่วคราวต่อศาลได้หรือในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์เมื่อศาลประทับฟ้องแล้วจะขอลปล่อยชั่วคราวก่อนวันนัด ในวันนัดหรือหลังจากวันนัดที่ระบุในหมายเรียกให้มาแก้คดีก็ได้ ชั้นสุดท้าย คือ ชั้นอุทธรณ์หรือฎีกา กรณีที่จำเลยถูกขังหรือจำคุกโดยผลของคำพิพากษาศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคจะขอลปล่อยชั่วคราวก่อนที่จะยื่นอุทธรณ์หรือยื่นฎีการ่วมกัน หรือหลังจากยื่นอุทธรณ์หรือยื่นฎีกาก็ได้แล้วแต่กรณี

นอกจากนี้ หลักประกันที่นำมาใช้ในการขอประกันตัวและปล่อยชั่วคราวนั้น ได้แก่ เงินสดหรือหลักทรัพย์อื่น เช่น โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3 ก.หรือน.ส.3) พันธบัตรรัฐบาล สลากออมสินบัตรหรือสลากออมทรัพย์วิสิณของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตัวเงิน เป็นต้น รวมไปถึงบุคคลเป็นหลักประกันโดยแสดงหลักทรัพย์ ส่วนราชการ ตามระเบียบกระทรวงการคลัง ว่าด้วยการช่วยเหลือข้าราชการหรือลูกจ้างของทางราชการที่ต้อหาคดีอาญา ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจข้าราชการการเมืองหรือทนายความใช้ตำแหน่งเป็นหลักประกันเฉพาะตนเองหรือญาติใกล้ชิด ผู้ประกอบวิชาชีพ เช่น แพทย์เภสัชกร พยาบาล วิศวกร สถาปนิก ผู้สอบบัญชีผู้ประกอบวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชน ฯลฯ เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจใช้ตนเองเป็นหลักประกันได้สำหรับกรณีความผิดที่ถูกลงโทษเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่หรือการปฏิบัติงานในการประกอบวิชาชีพ ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และข้อกำหนดเกี่ยวกับการนำหลักประกันเพื่อขอประกันตัวและปล่อยชั่วคราวจะเป็นอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับศาลจะเป็นผู้กำหนดตามอัตราของโทษที่จะได้รับ นั่นเอง

¹ กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม. (2555). การขอลปล่อยชั่วคราวต่อศาล APPLICATION FOR PROVISIONAL RELEASE TO THE COURT. นนทบุรี: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด. หน้า 1-2

ในปัจจุบัน ความยากจนเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรม เพราะกระบวนการดำเนินคดีมีค่าใช้จ่ายสูง ดังนั้น เพื่อลดช่องว่างและลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ คนยากจน ให้เข้าถึงความยุติธรรม กระทรวงยุติธรรมจึงได้จัดตั้ง “กองทุนยุติธรรม” ขึ้น มีการออกระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2553 ขึ้น แต่ข้อจำกัดของระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2553 มีหลายประการ เช่น การไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคลที่จะทำนิติกรรมสัญญาที่สมบูรณ์ รายได้มาจากงบประมาณของรัฐเพียงอย่างเดียว วัตถุประสงค์ค่อนข้างจำกัด ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล² จึงได้พัฒนายกระดับให้กองทุนมีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน³ ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 เพื่อสามารถช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม

จากการศึกษา พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 พบว่า บุคคลอาจขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนในการดำเนินคดี การขอปล่อยชั่วคราว การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ตลอดจนการสนับสนุนโครงการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน โดยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการยื่นคำขอ แบบคำขอ การพิจารณาให้ความช่วยเหลือให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด⁴ อย่างไรก็ตามในการขอปล่อยชั่วคราวให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย กองทุนอาจมอบอำนาจให้แก่พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันก็ได้ และคำร้องขอปล่อยชั่วคราวต้องแนบหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน สำเนาหนังสือสัญญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย และสำเนาหนังสือสัญญาค้ำประกันไปด้วย ในส่วนของหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนต้องระบุว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับเป็นเงินเท่าใด กองทุนจะเป็นผู้ชำระแทน ก่อนออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน จะต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ประสงค์จะได้รับการปล่อยชั่วคราวทำหนังสือสัญญาให้กองทุนไว้ว่า หากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน และผู้ต้องหาหรือจำเลย

² ประวัติดิ กองทุนยุติธรรม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://jfo.moj.go.th/page/about.php>. [2562. 10 ธันวาคม].

³ เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

⁴ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 26

จะต้องนำสามี ภรรยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย⁵

นอกจากนี้ ระเบียบที่ออกโดยคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมได้แก่ (1) ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 (2) ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ.2559 และ (3) ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ในเรื่องของหลักเกณฑ์การพิจารณานั้น ได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่สอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ ตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ทั้งนี้ อาจมีหนังสือสอบถาม หรือขอให้บุคคลใดมาให้อัยคำ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้ และให้เจ้าหน้าที่หาข้อเท็จจริงและทำรายงานความเห็นของเจ้าหน้าที่เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการหรือประธานโดยเร็ว⁶ และไม่ชักช้า⁷

อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์การพิจารณา การทบทวนตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 ได้กำหนดให้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีพฤติการณ์จะหลบหนี และไม่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือไม่ไปก่อเหตุภัยอันตรายประการใด⁸ อีกทั้งต้องให้เจ้าหน้าที่สอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ ตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ทั้งนี้ อาจมีหนังสือสอบถาม หรือเชิญบุคคลใดมาให้อัยคำ ขอหนังสือรับรองความประพฤติ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใด ที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้

ในปัจจุบัน สิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้มีการคุ้มครองการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยในคดีอาญานั้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำ

⁵ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 30

⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 14

⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน พ.ศ.2559 ข้อ 13

⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 10

ความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี รวมถึงยังให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่จะยื่นคำขอประกันตัวเพื่อมาต่อสู้คดีได้ ซึ่งในการขอประกันตัวในชั้นศาลมี 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการนำตัวผู้ต้องหาไปฝากขังต่อศาลและศาลอนุญาตให้ขังซึ่งถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจควบคุมของศาลแล้ว และช่วงที่สอง คือ ช่วงที่ศาลประทับฟ้องของโจทก์ ผู้ต้องหาที่มีสถานะเป็นจำเลยซึ่งต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในอำนาจของศาล ดังนั้น หากผู้ประกันประสงคฺจะขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยก็จะต้องยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวระหว่างสอบสวนหรือระหว่างพิจารณา แล้วแต่กรณีต่อศาล

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจะศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอปล่อยชั่วคราว ในประเด็นของการทำหนังสือสัญญาค้ำประกันต่อกองทุนยุติธรรมในการขอปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลย ดังนี้

ในการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอปล่อยชั่วคราวนั้น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้มีการกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวต้องทำหนังสือสัญญาค้ำประกันให้กองทุนไว้ว่า หากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน และผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภรรยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เพื่อค้ำประกันกับกองทุนในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับ ซึ่งหากพิจารณาถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องต่อกองทุนยุติธรรมเพื่อขอความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวนั้น เห็นได้ว่า เป็นบุคคลที่มีฐานะที่ยากจน ขาดความรู้ในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตัวเองหรือไม่มีทรัพย์สินเงินทองในการไปว่าจ้างทนายความเพื่อต่อสู้คดีด้วยตนเองได้ จึงมาขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ นั้นเอง

อนึ่ง การที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวต้องทำหนังสือสัญญาว่าหากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน อีกทั้งจะต้องนำสามี ภรรยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย ซึ่งเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ก็เพื่อช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ทั้งนี้หากพิจารณาถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือในการขอปล่อยชั่วคราวเป็นบุคคลที่ไม่มีสามี ภรรยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง ที่จะมาเป็นผู้ค้ำประกันได้ก็จะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เนื่องจากรัฐไม่มีมาตรการในการช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีครอบครัวและญาติได้ตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ก็ยังไม่ได้มีมาตรการทางกฎหมายในเรื่องของการขอลปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะไม่ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวโดยที่ไม่ต้องทำหนังสือสัญญาค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 เห็นได้ว่าจัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของประชาชน รวมถึงเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน

ดังนั้น หากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ต้องทำหนังสือสัญญาค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย จะส่งผลต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นคนยากไร้ และไม่มีญาติพี่น้องจะไม่ได้รับการช่วยเหลือในการขอลปล่อยตัวชั่วคราวเนื่องจากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ที่ไม่เอื้อให้บุคคลเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งหากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรมนั้น จัดตั้งมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้และไม่มีความรู้ในการต่อสู้คดีเหมือนกับบุคคลที่มีฐานะนะ กล่าวคือ บุคคลที่มีฐานะทางการเงินอาจจะไม่ขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เนื่องจากมีกำลังทรัพย์ในการว่าจ้างทนายความในการต่อสู้คดีอยู่แล้ว มีเพียงแค่ประชาชนผู้มีฐานะยากจนหรือคนรากหญ้าเท่านั้นที่จะมาขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ซึ่งรัฐจะต้องจัดการและบริหารงานด้านกระบวนการยุติธรรมตามแนวนโยบายของรัฐที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ นั้นเอง

กล่าวโดยสรุป การกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยตัวชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ยังพบปัญหาในเรื่องของการกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยจะต้องทำหนังสือสัญญาค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ โดยจะได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายในประเทศไทยกับกฎหมายของต่างประเทศ เพื่อที่จะได้นำมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว ได้อย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยตัวชั่วคราว

1.2.2 เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวของต่างประเทศ และประเทศไทย

1.2.3 เพื่อศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

1.2.4 เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้อย่างยั่งยืน สืบต่อไป

1.3 สมมติฐานการวิจัย

นับตั้งแต่มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 พบว่า ยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว เนื่องจากการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ได้มีการกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เพื่อค้ำประกันกับกองทุนในกรณีของผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับ ซึ่งการกำหนดแบบนี้ทำให้บุคคลที่มีฐานะที่ยากจนไม่มีญาติพี่น้องหรือเป็นผู้ยากไร้ และขาดความรู้ในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตัวเองและการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรมตามสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 โดยไม่ต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกัน โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นขอความช่วยเหลือจะต้องผ่านการพิจารณาให้ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการเสียก่อน เพื่อที่จะทำให้มีการตรวจสอบความเชื่อมั่นบุคคลที่จะได้รับการช่วยเหลือจากกองทุน ทั้งนี้ได้นำแนวคิด และหลักการทางกฎหมายมหาชน ตลอดจนข้อกฎหมายของต่างประเทศ มาปรับใช้ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน สืบต่อไป

1.4 ขอบเขตการวิจัย

รายงานวิจัยฉบับนี้ มุ่งศึกษาถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว โดยทำการศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 และระเบียบต่าง ๆ ของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ซึ่งทำการศึกษาเปรียบเทียบกับมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกองทุนยุติธรรมในการช่วยเหลือของประชาชนของต่างประเทศ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการสนับสนุน

กีฬาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยเพื่อให้เป็นสากล และทัดเทียมนานาชาติประเทศต่อไป

1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษางานเล่มนี้ใช้วิธีการวิจัยทางเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) ทำการศึกษาค้นคว้ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 และระเบียบต่าง ๆ ของคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม บทความ งานวิจัย หนังสือ วิทยานิพนธ์ วารสาร และการค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศเพื่อวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาค้นคว้าเสนอแนะต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว

1.6.2 ทำให้ทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวของต่างประเทศ และประเทศไทย

1.6.3 ทำให้ทราบถึงปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

1.6.4 ทำให้ทราบถึงแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้อย่างยั่งยืน สืบต่อไป

บทที่ 2

ข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราว ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

สำหรับข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราว ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 นั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- 2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราว โดยรัฐ
- 2.2 หลักความเสมอภาค
- 2.3 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม

2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราว โดยรัฐ

ในส่วนของข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวโดยรัฐนั้น ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวก่อนที่จะมีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 และภายหลังที่มีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ขึ้น ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

2.1.1 การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวโดยรัฐก่อนมีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

ในอดีตที่ผ่านมาการเข้าถึงความยุติธรรมของประชาชนเป็นเรื่องยากมาก ด้วยเหตุผลในหลายประการทั้ง “การไม่มีความรู้” ความเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมายและสิทธิเสรีภาพที่พึงมีพึงได้โดยชอบธรรม⁹ ทำให้ประชาชนถูกเอาเปรียบและล่วงละเมิดสิทธิจากบุคคลที่อยู่ในภาวะเหนือกว่า

⁹ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. “คู่มือแนวทางการกระจายอำนาจและการดำเนินงานกองทุนยุติธรรมระดับจังหวัด (ชุดที่ 1). กรุงเทพฯ: กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. หน้า 2

และเหตุผลสำคัญอย่างยิ่ง คือ ความยากจนของประชาชนที่เป็นอุปสรรคของการเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีนั้นจะต้องมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นมากมาย ทั้งค่าจ้างทนาย ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ แม้แต่ค่าประกันตัวเพื่อไม่ให้ถูกคุมขังและจะได้มีโอกาสออกมาสู่คดีนอกคุกก็แทบจะไม่มี สำหรับคนจน คนยากไร้แล้ว เมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย การต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมเป็นเรื่องใหญ่และหนักหนาสาหัส เพราะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ซึ่งเป็นต้นทุนในกระบวนการยุติธรรมที่ผู้ยากไร้ คนยากจนนั้นยากจะหาได้ ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชนเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนในสังคมประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่ง สิทธิการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้เข้าถึงได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม อีกทั้งประชาชนมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายจากรัฐอย่างเหมาะสม แต่ในความเป็นจริงการให้บริการด้านกระบวนการยุติธรรมมีลักษณะที่เป็นความรู้ทางกฎหมายที่มีความซับซ้อนต้องอาศัยความรู้ และประสบการณ์ อีกทั้งยังมีค่าใช้จ่ายสูง อันทำให้เกิดอุปสรรคแก่ “คนจน” ในการ “เข้าถึงความยุติธรรม”

ในอดีต กระทรวงยุติธรรมจึงได้มีการจัดตั้งกองทุนยุติธรรมขึ้น โดยสำนักงานกิจการยุติธรรม และได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณครั้งแรกตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี พ.ศ. 2549 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านกฎหมาย การฟ้องร้อง การดำเนินคดี หรือการบังคับคดี การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงผู้ที่กระทำการใด ๆ เพื่อปกป้องคุ้มครอง หรือรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม¹⁰ ในระยะแรกนั้น ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2549 กำหนดให้กองทุนยุติธรรมให้ความช่วยเหลือได้เพียง 4 กรณี¹¹ ดังนี้

- 1) การวางเงินประกันการปล่อยตัวชั่วคราว
- 2) การจ้างทนายความว่าความในคดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครอง หรือการบังคับคดี
- 3) การชำระค่าธรรมเนียมขึ้นศาลและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ในคดีแพ่ง และคดีปกครอง
- 4) การตรวจพิสูจน์ทางนิติวิทยาศาสตร์

ต่อมาในปี 2553 ได้ถ่ายโอนงานกองทุนยุติธรรมจากสำนักงานกิจการยุติธรรมไปยังกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ และได้ออกระเบียบกระทรวงยุติธรรม ว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ.

¹⁰ กรมบังคับคดี. (2557). *คู่มือปฏิบัติราชการกรมบังคับคดี*. กรุงเทพฯ: บริษัท กรุงสยาม หน้า 30.

¹¹ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2556). *รายงานวิจัยข้อเสนอแนะทางนโยบาย เรื่อง กองทุนยุติธรรม: ข้อมูล และบทวิเคราะห์ ผลการทำงาน และประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอันเนื่องมาจากสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: บริษัท นีโอดีจิตอล จำกัด. หน้า 30

2553 ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้มีการสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านกฎหมาย การฟ้องร้อง การดำเนินคดี หรือการบังคับคดี การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงผู้ที่กระทำการใด ๆ เพื่อปกป้อง คุ้มครอง หรือรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งทางกองทุนยุติธรรมมีการสนับสนุนเงิน หรือค่าใช้จ่ายจากกองทุนยุติธรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทั้งสิ้น 8 ประการ¹² ได้แก่

- 1) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการวางเงินประกันการปล่อยชั่วคราว
- 2) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความว่าความในคดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครอง หรือการบังคับคดี
- 3) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการชำระค่าธรรมเนียมขึ้นศาลและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ในคดีแพ่งและคดีปกครอง
- 4) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเกี่ยวกับการพิสูจน์ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน รวมถึงค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมเอกสาร ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินเผชิญสืบของศาล ค่าใช้จ่ายในการสอบแนวเขตรังวัดที่ดิน หรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศหรือทางดาวเทียมและการอ่าน แปล ตีความ และวิเคราะห์ภาพถ่ายดังกล่าว
- 5) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่นของผู้ขอรับการสนับสนุน ได้แก่ ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก ค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นและเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของกองทุน
- 6) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่นเพื่อคุ้มครองช่วยเหลือให้ได้รับความปลอดภัยจากการก่ออาชญากรรมหรือการป้องกันการถูกฟ้องร้ายเพราะได้เข้าช่วยเหลือภารกิจของเจ้าหน้าที่รัฐหรือประชาชน
- 7) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอันเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากการกระทำ ความผิดทางอาญา การกระทำโดยมิชอบทางปกครอง หรือการกระทำละเมิดในลักษณะที่มีผลกระทบต่อประชาชน หรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่สิบรายขึ้นไปหรือที่มีหรืออาจมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม
- 8) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

¹² สำนักงานกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2559)“คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. หน้า 128

2.1.2 การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวโดยกองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

สำหรับการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาแล้วหลายสมัย จนกระทั่งรัฐบาลในขณะนั้น โดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557¹³ ได้กำหนดให้ต้องมีการส่งเสริมกองทุนยุติธรรม เพื่อคุ้มครองช่วยเหลือคนยากจนและผู้ด้อยโอกาส คุ้มครองผู้ถูกล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพ และในปีงบประมาณ 2558 ประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์ประเทศ (Country Strategy) จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ หัวหน้าส่วนราชการระดับปลัดกระทรวงหรือเทียบเท่าได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานระยะยาว 10 - 15 ปี เพื่อสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Growth & Competitiveness) ด้วยการสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง ยั่งยืน เพื่อให้หลุดพ้นจากประเทศรายได้ปานกลาง เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth) และลดความเหลื่อมล้ำ (Inclusive Growth) ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการดำเนินงาน 4 ด้าน ได้แก่ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ลดความเหลื่อมล้ำ ยกย่องฐานะและมาตรฐานการดำรงชีวิตของทุกกลุ่ม เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงบริการของรัฐ เร่งรัดปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆทางเศรษฐกิจ สิทธิและเสรีภาพ การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่า กองทุนยุติธรรมก็เป็นแนวนโยบายอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำให้กับคนยากไร้ เดือดร้อน ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมให้ได้รับความยุติธรรม ต่อมาเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2557 ได้มีการลงนามความร่วมมือ “อำนวยการยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม” โดยมีนายกรัฐมนตรี (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) เป็นประธานในพิธี ระหว่าง 5 หน่วยงาน ประกอบด้วย¹⁴

- 1) กระทรวงมหาดไทย
- 2) สำนักนายกรัฐมนตรี
- 3) สำนักงานอัยการสูงสุด
- 4) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- 5) กระทรวงยุติธรรม

¹³ นโยบายที่ 11 การปรับปรุงกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ข้อ 11.5

¹⁴ สำนักงานกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2559) “คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ประจำปี 2559” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. หน้า 2

เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และเสมอภาค ประกอบกับคณะกรรมการบริหารกองทุนยุติธรรม โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (พลเอก ไพบูลย์ คุ้มฉายา) เป็นประธานการประชุม ในครั้งที่ 1/2558 เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2558 เห็นชอบการกระจายอำนาจในการพิจารณาคำขอรับการสนับสนุนเงินกองทุนยุติธรรมทั้ง 76 จังหวัด เพื่อให้การจัดการกองทุนยุติธรรมมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล โดยให้อำนาจยุติธรรมจังหวัดและคณะอนุกรรมการกองทุนยุติธรรมประจำจังหวัดซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานมีอำนาจพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือได้ภายในวงเงินไม่เกิน 500,000 บาทต่อรายต่อกรณี

อย่างไรก็ตาม กองทุนยุติธรรมตามระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2553 (เดิม) มีงบประมาณที่จำกัด ประกอบกับไม่มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานทำให้กองทุนยุติธรรมไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนและให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ดังนั้น สมควรกำหนดให้กองทุนยุติธรรมมีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การอุทธรณ์คดีสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน จึงได้ตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ขึ้น โดยพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 5 ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม เรียกว่า “กองทุนยุติธรรม” มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน จึงได้มีการถ่ายโอนงานกองทุนยุติธรรมจากกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมาสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ประกอบกับมาตรา 11 ให้จัดตั้งสำนักงานกองทุนยุติธรรมขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุน คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน หรือบุคคลที่คณะกรรมการแต่งตั้ง¹⁵ ซึ่งบทบาทของกองทุนยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายมี ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 การช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี

บทบาทของกองทุนยุติธรรมในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายการช่วยเหลือในการดำเนินคดีเพื่อให้มีการสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านกฎหมาย การฟ้องร้อง การดำเนินคดี หรือการบังคับคดี การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงผู้ที่กระทำการใด ๆ เพื่อปกป้องเพื่อเป็นการช่วยเหลือประชาชน

¹⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 2

คุ้มครองหรือรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมรายการสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายกองทุน ยุติธรรม ซึ่งให้หมายความรวมถึง

- (1) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการวางแผนประกันการปล่อยตัวชั่วคราว
 - (2) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายความว่าความในคดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครองหรือการบังคับคดี
 - (3) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการชำระค่าธรรมเนียมขึ้นศาลและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ในคดีแพ่งและคดีปกครอง
 - (4) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเกี่ยวกับการพิสูจน์ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ค่าวัสดุ อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน รวมถึงค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียม เอกสาร ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเดินเผชิญสืบของศาล ค่าใช้จ่ายในการสอบแนวเขตรังวัดที่ดินหรือ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศหรือทางดาวเทียม และการอ่าน แปล ตีความ และ วิเคราะห์ภาพถ่ายดังกล่าว
 - (5) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่นของผู้ขอรับการสนับสนุน ได้แก่ ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก ค่าตอบแทน และค่าใช้จ่ายอื่นที่จำเป็นและเหมาะสมตามวัตถุประสงค์กองทุน
 - (6) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่นเพื่อคุ้มครองช่วยเหลือให้ได้รับความปลอดภัยจากการก่ออาชญากรรมหรือป้องกันการถูกฟ้องร้ายเพราะได้เข้าช่วยเหลือภารกิจของเจ้าหน้าที่รัฐหรือ ประชาชน
 - (7) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่นอันเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากการกระทำ ความผิดทางอาญา การกระทำความผิดโดยมิชอบทางปกครองหรือการกระทำละเมิดในลักษณะที่มี ผลกระทบต่อประชาชนหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่สิบรายขึ้นไปหรือที่มีหรืออาจมีผลกระทบต่อความ เชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม
 - (8) สนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ ข้อ 5
- นอกจากนี้ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการใช้จ่ายเงินกองทุนการช่วยเหลือ ประชาชนในการดำเนินคดี¹⁶
- (1) ความสามารถในการให้ความช่วยเหลือของกองทุน
 - (2) พฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ขอรับการสนับสนุนต้องเป็นเรื่องการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพหรือปกป้องรักษาประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน

¹⁶ กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยชุมชนเพื่อชุมชน . 247-258. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

(3) ลักษณะของการกระทำผิดหรือการกระทำละเมิดที่มีผลกระทบต่อประชาชนให้ได้รับความเสียหายหรือเกิดภัยพิบัติต่อส่วนรวมหรือความมั่นคงของประเทศ

(4) ลักษณะของการกระทำความผิดหรือการกระทำละเมิดที่กระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนหรือกระบวนการยุติธรรมของประเทศ

(5) เรื่องที่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนความมั่นคงของประเทศหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

(6) พฤติกรรม ข้อเท็จจริงและเงื่อนไขอื่น ๆ ตามสถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น เช่น การให้ความช่วยเหลือให้พ้นจากการกระทำของผู้มีอิทธิพลหรือการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

(7) ฐานะของผู้ขอรับการสนับสนุน

(8) สนับสนุนของกองทุนนี้ให้คำนึงถึงโอกาสที่ผู้ขอรับการสนับสนุนจะได้รับความช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่นด้วย

2.1.2.2 การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย¹⁷

การขอลปล่อยชั่วคราว คือการยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้พิจารณาปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกันหรือมีประกันหรือมีประกันและหลักประกันภายในระยะเวลาที่กำหนดการขอลปล่อยชั่วคราวเป็นเรื่องไม่ยุ่งยากศาลยุติธรรมได้จัดเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ไว้ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ให้คำแนะนำในขั้นตอนการขอประกันตัวและแนะนำวิธี การเขียนคำร้องขอประกันตัว¹⁸

ผู้ขอประกันติดต่อขอคำแนะนำและทำคำขอ ประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วยตนเองได้ทุกขั้นตอนทั้งนี้เจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์จะแนะนำวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียมแต่อย่างใด¹⁹

การขอลปล่อยชั่วคราวทำได้ดังนี้

ชั้นฝากขังขอลปล่อยชั่วคราวได้เมื่อผู้ต้องหาถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือพนักงานอัยการนำตัวมาขออนุญาตศาลฝากขังระหว่างที่ยังสอบสวนไม่แล้วเสร็จ

ชั้นพิจารณาคดีของศาลชั้นต้น เมื่อผู้ต้องหาถูกพนักงานอัยการฟ้องต่อศาลแล้วก็จะเปลี่ยนฐานะจากผู้ต้องหาเป็นจำเลยจึงมีสิทธิขอลปล่อยชั่วคราวต่อศาลได้หรือในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์

¹⁷ กองการต่างประเทศ.(2555). การขอลปล่อยตัวชั่วคราว. กรุงเทพฯ: ศาลยุติธรรม. หน้า 1

¹⁸ คำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย

¹⁹ ใช้แทนคำว่าผู้ร้องขอประกันหรือผู้ประกัน

เมื่อศาลประทับฟ้องแล้วจะขอลปล่อยชั่วคราวก่อนวันนัดในวันนัดหรือหลังจากวันนัดที่ระบุในหมายเรียกให้ มาแก้คดีก็ได้

ชั้นอุทธรณ์หรือฎีกากรณีที่จำเลยถูกขังหรือจำคุกโดยผลของคำพิพากษาศาลชั้นต้นศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาคจะขอลปล่อยชั่วคราวก่อนที่ยื่นอุทธรณ์หรือยื่นฎีการ่วมกันหรือหลังจากยื่นอุทธรณ์หรือยื่นฎีกาก็ได้ แล้วแต่กรณี ทั้งนี้การปล่อยชั่วคราวในชั้นใดใช้ได้เฉพาะชั้นนั้น เมื่อชั้นของ การขอลปล่อยชั่วคราวเปลี่ยนไปต้องยื่นขอลปล่อยชั่วคราวใหม่

2.1.2.3 การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน (Human Right) หมายถึง สิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง ทั้งความคิดและการกระทำที่ไม่มีการล่วงละเมิดได้ โดยได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและสนธิสัญญาระหว่างประเทศ²⁰

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) หมายถึง คุณสมบัติ จิตใจ สิทธิเฉพาะตัวที่พึงสงวนของมนุษย์ทุกคน และรักษาไว้มิให้บุคคลอื่นมาล่วงละเมิดได้ การถูกละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการคุ้มครองและได้รับความยุติธรรมจากรัฐ สิทธิมนุษยชนตามรัฐธรรมนูญนั้น ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้รับรองและคุ้มครองในหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน คือ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หลักความเสมอภาค ห้ามการเลือกปฏิบัติ โดยบุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้²¹ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยไม่เป็นธรรม (ถือเป็นการใช้มาตรการเชิงบวก) ซึ่งเป็นหลักการที่จะทำให้บุคคลได้รับและได้ใช้สิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริงสำหรับการอ้างและใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน อีกทั้ง บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิ หรือ เสรีภาพ

²⁰ กุลพล พลวัน. (2538). **พัฒนาการสิทธิมนุษยชน** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิญญูชน

²¹ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. (2550). **ยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมภาคประชาชน ..** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)

ที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้²² สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาล หรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้กองทุนยุติธรรมจึงต้องมีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนดังนี้

(1) กองทุนยุติธรรมมีบทบาทสิทธิมนุษยชนครอบคลุมถึงสิทธิของทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา นับแต่ทารกแรกเกิดและมีชีวิต เด็กและเยาวชน สตรี ผู้ยากไร้ คนเร่ร่อน ผู้ใช้แรงงาน คนพิการ คนขอทาน เกษตรกร ผู้ป่วยรวมถึงคนป่วยโรคเอดส์ และคนฝากขัง

(2) สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของ²³

(2.1) ชีวิตทุกชีวิต

(2.2) สิทธิ เสรีภาพ อิศรภาพ

(2.3) ความเสมอภาค

(2.4) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(2.5) การคุ้มครองตาม

ก. รัฐบาล

ข. ปัญญาสากล

ค. กฎหมายและข้อตกลงระหว่างประเทศ

ง. มาตรฐานสากล

(3) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่อง สิทธิมนุษยชน อย่างแยกกันไม่ได้

(4) กองทุนยุติธรรมมีบทบาทที่เชื่อมโยงกับหลักการสำคัญของ สิทธิมนุษยชนดังนี้

(4.1) บทบาทสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิเฉพาะของมนุษย์แต่ละคนที่ไม่สามารถโอนให้กันและกันได้

(4.2) บทบาทสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่ไม่สามารถแบ่งแยกได้ และต้องพึงพิงกันและกัน

(4.3) บทบาทสิทธิมนุษยชน เป็นวิถีทางที่นำไปสู่สันติภาพและพัฒนาที่ยั่งยืน

(4.4) บทบาทสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่บุคคลพึงมีในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

(4.5) บทบาทสิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่ทุกคนพึงมีความเท่าเทียมกันอย่างเป็นสากลและตลอดไป

²² วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. (2549). **หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน

²³ นพนินิ สุริยช. (2537). **สิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน

บทบาทด้านสิทธิมนุษยชนของกองทุนยุติธรรม นั้นถือเป็นหัวใจสำคัญ ของการศึกษาวิชา สิทธิมนุษยชนเพราะสามารถเชื่อมโยงได้กับทุก ๆ เรื่องที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนและถือเป็น มาตรฐานร่วมกันแห่งความสำเร็จ²⁴ สำหรับประชาชนทั้งหลายและประชาชาติทั้งปวง ด้วยจุดประสงค์ ที่จะให้ปัจเจกบุคคล ทุกผู้ทุกนามและองค์กรของสังคมทุกหน่วย โดยการรำลึกเสมอถึงปฏิญญานี้ พยายามสั่งสอนและให้การศึกษาเพื่อส่งเสริม การเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ ด้วยมาตรการที่ เจริญก้าวหน้าไปข้างหน้า ทั้งในและระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและถือปฏิบัติต่อสิทธิ เหล่านี้ อันเป็นสากลและได้ผล ทั้งในหมู่ประชาชนของรัฐสมาชิกเอง และในหมู่ของประชาชนแห่ง ดินแดนที่อยู่ภายใต้ตุลาณาของรัฐสมาชิก

2.2 หลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อม ได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยมีต้องคำนึงถึง คุณสมบัติอื่น ๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น และขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าหลักความ เสมอภาคนี้เป็นหลักที่ควบคุมมิให้รัฐใช้อำนาจของตนตามอำเภอใจโดยการใช้อำนาจของรัฐแก่กลุ่ม บุคคลใดบุคคลหนึ่งรัฐต้องสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดรัฐจึงกระทำการอันก่อให้เกิดผลกระทบ หรือเป็นการให้ประโยชน์แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นโดยเฉพาะ หากการให้เหตุผลไม่อาจรับฟังได้แสดง ว่าการใช้อำนาจของรัฐนั้นเป็นไปตามอำเภอใจ ดังนั้นหลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักสำคัญในการ รับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสามารถนำมาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐไม่ว่า จะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการได้

2.2.1 แนวคิดเรื่องหลักความเสมอภาค

แนวคิดทางกฎหมายของหลักความเสมอภาคในปัจจุบันได้รับการรับรองอย่างชัดเจนโดยถือ ว่าบุคคลย่อมมีความเสมอภาคที่จะได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่ง หมายถึง “หลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย” ที่เป็นการยอมรับสิทธิเสรีภาพอันเป็นสาระสำคัญของ ความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดและไม่อาจพรากไปได้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึง การยอมรับตามทฤษฎีกฎหมายธรรมชาติ ซึ่งผู้ที่มีความคิดเช่นนี้ได้แสดงความคิดเห็นต่อต้านลัทธิ สมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยต้องการกีดกันพระมหากษัตริย์มิให้ใช้พระราชอำนาจผิดทำนองคลองธรรม

²⁴ จรัญ โฆษณานันท์.(2545). สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทาง สังคม. กรุงเทพฯ: นิติธรรม

โดยอ้างถึงหลักกฎหมายที่ว่า “บุคคลทุกคนเกิดมามีสิทธิเสมอกันและมีสิทธิบางประการ เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน ดิดตัวมาสิทธินี้ไม่สามารถจำหน่ายโอนได้”²⁵

ดังนั้น จึงถือได้ว่าความคิดที่เป็นรากฐานของหลักความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญและหลักความเสมอภาคภายใต้กฎหมายจึงเป็นเรื่องเดียวกัน คือเรื่องหลักความเสมอภาคซึ่งเป็นรากฐานของระบอบประชาธิปไตย อันเป็นหลักสำคัญในการปกครองประเทศ และต่อมาประเทศต่าง ๆ ก็ได้นำแนวคิดดังกล่าวไประบุในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตามหลักความเสมอภาคอย่างเป็นรูปธรรมนั่นเอง

2.2.2 ความหมายของหลักความเสมอภาค

พื้นหลักความเสมอภาค เป็นหลักการที่สัมพันธ์อย่างไม่อาจแยกได้จากหลักเสรีภาพ เพราะเป็นหนึ่งในสามของเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน หลักการนี้เป็นหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย และในบางครั้งถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่สุด พื้นฐานยิ่งเสียวเสรีภาพ ทั้งนี้เพราะความเสมอภาคก็คือมนุษย์นั่นเอง ความเสมอภาคทำให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเป็นไปอย่างทั่วถึง ถ้าเสรีภาพเป็นเสรีภาพที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงได้ ในขณะที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงไม่ได้ในกรณีดังกล่าวก็ไม่ถือว่ามีเสรีภาพแต่ประการใด ยกตัวอย่างเช่นในระบบเผด็จการ ผู้เผด็จการย่อมมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามที่ตนต้องการ แต่เมื่อผู้เผด็จการเป็นเพียงผู้เดียวที่มีอิสระ ในขณะที่คนอื่นไม่มีกรณีเช่นนี้ย่อมถือว่ามีเสรีภาพแต่ประการใด ความเสมอภาคจึงเป็นฐานของเสรีภาพและเป็นหลักประกันในการทำให้เสรีภาพเกิดขึ้นอย่างจริงจังจึงการจัดวางความสำคัญของหลักความเสมอภาคเหนือหลักเสรีภาพปรากฏอย่างชัดแจ้งในความคิดของ Tocqueville ที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “ประชาธิปไตยในอเมริกา” ว่า “ประชาชนผู้รักประชาธิปไตยทั้งหลายย่อมมีความกระหายต่อความเสมอภาคอย่างแรงกล้าตลอดกาล ไม่รู้จักอิ่มและไม่รู้จักแพ้ พวกเขาต้องการความเสมอภาคในการใช้เสรีภาพและหากพวกเขาไม่ได้รับ พวกเขาจะต้องการอีกในระบบทาส พวกเขาเจ็บปวดจากความยากจนการอยู่ได้อำนาจของบุคคลอื่นและความหยาบคายโหดร้าย แต่พวกเขาจะไม่เจ็บปวดในระบบอภิชนาธิปไตย”²⁶

หลักความเสมอภาคนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักเสรีภาพเนื่องจากเป็นหลักการที่จะทำให้การใช้เสรีภาพเป็นไปอย่างเสมอกันทุกผู้ทุกคน แต่หากเสรีภาพสามารถใช้ได้เพียงบุคคลบางคนเท่านั้นในขณะที่คนบางกลุ่มบางคนเข้าถึงไม่ได้ในกรณีดังกล่าวก็ไม่ถือว่ามีเสรีภาพแต่ประการใด ความเสมอภาคจึงเป็นฐานของเสรีภาพและเป็นหลักประกันในการทำให้เสรีภาพเกิดขึ้นได้จริง ดังนั้น

²⁵ หลักความเสมอภาค เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ www.pub-law.net. หน้า 1-2

²⁶ สมคิด เลิศไพฑูรย์ .หลักความเสมอภาค.วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543) หน้า 164-165.

หลักความเสมอภาคได้กฎหมายจึงเป็นหลักการที่ทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เลือกปฏิบัติ (non-discrimination) ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักความเสมอภาค นั้นจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน และจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มี สาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ จึงจะทำให้เกิดความยุติธรรม ภายใต้หลักความเสมอภาคขึ้นได้²⁷

ความเสมอภาคจึงหมายถึง “ความเสมอภาคในกฎหมาย กล่าวคือมีสิทธิและหน้าที่ทาง กฎหมาย เช่นเดียวกับคนอื่น ไม่ใช่หมายความว่าต้องมีความเสมอภาคในการมีวัตถุประสงค์ของ และ ความเสมอภาคในกฎหมายนี้อาจเป็นทั้งในทางสิทธิและในหน้าที่หรือภาระ นอกจากนี้แม้ความเสมอ ภาคจะเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมชาตินุษย์ แต่คงไม่สามารถมีความเสมอภาคที่สมบูรณ์อย่าง สุดขีดที่เป็นความเสมอภาคแบบคณิตศาสตร์ได้ทั้งหมด แต่ควรจะเป็นความเสมอภาคแบบสัดส่วนที่ คำนึงถึงความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล เพราะโดยธรรมชาติ มนุษย์แต่ละคนก็จะมี ความแตกต่างกันไปอยู่ในตัว

หลักความเสมอภาคจึงไปได้กับการปฏิบัติหรือการตรากฎหมายที่แตกต่างกันในสถานการณ์ที่ แตกต่างกัน ซึ่งจะต้องมีเหตุผลที่อธิบายได้ หรือในกรณีที่มีการเลือกปฏิบัติดังกล่าวก็เพราะเหตุผลเพื่อ ประโยชน์ส่วนรวม แต่ทั้งนี้ทั้ง 2 กรณีดังกล่าวจะต้องเป็นการเลือกปฏิบัติที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของกฎหมายดังกล่าว²⁸

2.2.3 ประเภทของหลักความเสมอภาค

การแบ่งประเภทของหลักความเสมอภาค พิจารณาจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายสามารถแยก ประเภทของหลักความเสมอภาคได้ 2 ประเภท คือ หลักความเสมอภาคทั่วไป และหลักความเสมอ ภาคเฉพาะเรื่อง ซึ่งจะได้พิจารณาตามลำดับ ดังนี้²⁹

2.2.3.1 หลักความเสมอภาคทั่วไป

หลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคนที่อาจกล่าวอ้างกับการ กระทำใด ๆ ของรัฐได้ หากเรื่องนั้นมีได้มีการกำหนดไว้ในหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หาก เรื่องใดมีหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องกำหนดไว้แล้วก็ให้พิจารณาไปตามหลักความเสมอภาคเฉพาะ เรื่องนั้น ๆ

²⁷ หลักความเสมอภาค. เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์ (2547). www.pub-law.net. หน้า 4

²⁸ สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2548). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร ไทยพุทธศักราช 2540*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 76-77

²⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2543). *สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักความเสมอภาค*. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา) หน้า 7-12.

หลักของการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน มิได้เรียกร้องการปฏิบัติให้เท่าเทียมกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ มิได้หมายความว่าทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยมิได้คำนึงถึงข้อแตกต่างใด ๆ เช่น บุคคลทุกคนจะต้องเสียภาษีเท่ากันหมดโดยมิต้องคำนึงถึงรายได้ของบุคคลนั้น หรือว่าทุก ๆ คนจะต้องได้รับสิทธิเรียกร้องสำหรับการสงเคราะห์อย่างเท่าเทียมกัน โดยมิต้องคำนึงถึงความจำเป็นของบุคคลนั้น การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในทางกฎหมาย จึงหมายถึงกรณีที่มีข้อเท็จจริงอย่างเดียวกัน ดังนั้น เรื่องของหลักความเสมอภาคจึงต้องเป็นกรณีที่มีข้อเท็จจริงสองข้อเท็จจริง โดยนำข้อเท็จจริงทั้งสองนั้นมาเปรียบเทียบกัน แต่อย่างไรก็ตาม การเปรียบเทียบกันระหว่างข้อเท็จจริงสองข้อเท็จจริง หรือบุคคลสองคน หรือกลุ่มบุคคลสองกลุ่มนั้นจะต้องคำนึงว่า ไม่มีข้อเท็จจริงใดที่จะเหมือนทุกประการ ดังนั้นการเปรียบเทียบกันนั้นมีความหมายเพียงการเปรียบเทียบกันในสาระสำคัญเท่านั้น ซึ่งมีความหมายว่า บุคคลหนึ่ง กลุ่มบุคคลหนึ่ง หรือ ข้อเท็จจริงหนึ่งนั้นสามารถเปรียบเทียบกับอีกบุคคลหนึ่ง กลุ่มบุคคลหนึ่งหรือข้อเท็จจริงหนึ่งได้โดยนำลักษณะที่เป็นสาระสำคัญในเรื่องนั้น ๆ เป็นจุดยึดโยงในการเปรียบเทียบ³⁰

2.2.3.2 หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง

หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องคือ หลักความเสมอภาคที่ใช้เฉพาะภายในขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ เช่น หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชายและหญิง เป็นต้น

รัฐธรรมนูญเยอรมันนอกจากได้บัญญัติเรื่องหลักความเสมอภาคทั่วไปแล้ว ยังได้บัญญัติหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องไว้ด้วย โดยมีเงื่อนไขและขอบเขตการใช้ที่แตกต่างไปจากหลักความเสมอภาคทั่วไป ตามรัฐธรรมนูญเยอรมันได้บัญญัติหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องไว้³¹ ดังนี้

ความมีสิทธิเท่าเทียมกันระหว่างหญิงและชาย

- (1) ข้อห้ามมิให้เลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากเพศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เป็นต้น
- (2) ความมีสถานะเท่าเทียมกันระหว่างเด็กที่เกิดนอกสมรสกับเด็กที่บิดามารดาได้

สมรสกันตามกฎหมาย

- (3) สิทธิอันเท่าเทียมกันต่อหน้าที่ในทางราชการ
- (4) ข้อห้ามมิให้มีการจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐานเพื่อบังคับใช้กับกรณีใดกรณีหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ

(5) ความปฏิบัติอย่างเท่าเทียมต่อพรรคการเมือง

(6) ความเสมอภาคของชาวเยอรมันในการรับราชการ

(7) ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง

³⁰ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2555). อ้างแล้ว. หน้า 131-132

³¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 138-139

(8) ข้อห้ามมิให้มีการจัดตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาคดีใดคดีหนึ่งเป็นการเฉพาะ

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักความเสมอภาคทั่วไปกับหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้น ถือได้ว่าหลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นพื้นฐานของหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่อง แต่หลักความเสมอภาคทั่วไปนั้นสามารถนำไปใช้ได้กับทุก ๆ เรื่องโดยไม่จำกัดขอบเขตเรื่องใดเรื่องหนึ่งและบุคคลทุก ๆ คนย่อมอ้างหลักความเสมอภาคทั่วไปได้ ส่วนหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องอาจถูกจำกัดโดยใช้เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกลุ่มบุคคลที่รัฐธรรมนูญมุ่งคุ้มครองเท่านั้น โดยหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องนั้นยังถือเป็นหลักกฎหมายพิเศษซึ่งย่อมมาก่อนหลักความเสมอภาคทั่วไปถ้ากฎหมายใดได้รับการพิจารณาหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องแล้วก็ไม่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาตามหลักความเสมอภาคทั่วไปอีก³² ความเสมอภาคระหว่างเพศและความละเอียดอ่อนในเรื่องเพศสภาวะ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน” ซึ่งมีความหมายและประเด็นความเสมอภาคระหว่างเพศ ดังนี้

ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ รวมถึงค่าจ้าง เงินเดือน การเข้าทำงานตำแหน่งต่าง ๆ การได้รับค่าตอบแทน ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน การแบ่งส่วนสินสมรสอย่างเท่าเทียมกัน

ความเสมอภาคในการที่หญิงและชายจะสามารถเลือกใช้นามสกุลของสามีหรือภริยาก็ได้เมื่อทำการสมรสแล้ว

ความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างไม่มีอคติ หรือทวิมาตรฐานในเรื่องเพศสัมพันธ์ หรือมิติทางประเวณีที่ใช้ไม้บรรทัดคนละเล่มระหว่างชายหญิง “ผู้หญิงต้องรักษาพรหมจรรย์” “ผู้หญิงต้องชู้ คือ ผู้หญิงสำส่อนชายตัว” แต่ไม่มี “ผู้ชายดีที่รักษาพรหมจรรย์” “ผู้ชายชู้คือผู้ชายที่สำส่อนทางเพศ”

ความเสมอภาคในสิทธิของพลเมือง เช่น การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกในความคิดเห็นในความเชื่อและศาสนา

ความเสมอภาคทางการเมือง รวมถึงการมีส่วนร่วมและในการเป็นตัวแทน คือ ออกเสียงลงคะแนนได้เหมือนกัน สมัครรับเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้งอย่างเท่าเทียมกัน การมีอำนาจในการตัดสินใจแบ่งสรรทรัพยากร

ความเสมอภาคในหลักการและการปฏิบัติของโอกาสที่เท่าเทียมกัน ความเสมอภาคในความคาดหวัง และการได้รับการเกื้อหนุนอย่างเท่าเทียมกันวางนโยบายที่เอาใจใส่ในความคิดเห็นของ

³² เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 4-5

ผู้หญิงเท่ากับที่เอาใจใส่ในความคิดเห็นของผู้ชาย ให้ความสนใจในประสบการณ์และความประสงค์ของผู้หญิงอย่างสนใจในประสบการณ์และความประสงค์ของผู้ชาย³³

2.2.4 หลักเกณฑ์ของหลักความเสมอภาค

หลักแห่งความเสมอภาคเป็นหลักเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติแก่บุคคลทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่โดยการใช้หลักความเสมอภาคที่มีความหลากหลายในการปฏิบัติเนื่องจากสาระสำคัญของข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันไป ดังนั้นการปฏิบัติแก่บุคคลตามหลักความเสมอภาคย่อมแตกต่างกันไปทั้งนี้ย่อมต้องเป็นความแตกต่างที่ยอมรับได้ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคเพื่อให้เกิดความยุติธรรมมีดังนี้

2.2.4.1 การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมไม่ถือว่าขัดหรือแย้งกับหลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาคไม่ได้มีความหมายว่าฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารจะตรากฎหมายหรือดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งในลักษณะที่แตกต่างกันไม่ได้ ในกรณีที่เป็นเรื่องที่แตกต่างกัน ในกรณีที่มีมุ่งคุ้มครองผลประโยชน์ส่วนรวม หรือในกรณีที่มีมุ่งจัดความเหลื่อมล้ำแตกต่างที่กำลังดำรงอยู่ การเลือกปฏิบัติดังกล่าวย่อมถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม และไม่ถือว่าขัดแย้งกับหลักความเสมอภาค³⁴

(1) การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมเกิดจากสภาพของเรื่องที่แตกต่างกัน

หลักเกณฑ์ทั่วไปของการปฏิบัติคือต้องใช้กฎเกณฑ์เดียวกันในสถานการณ์เดียวกัน เว้นแต่ว่าสถานการณ์นั้นแตกต่างออกไป จึงเป็นการต้องห้ามแก่ผู้บัญญัติกฎเกณฑ์ที่จะต้องไม่ออกกฎเกณฑ์ให้มีผลไม่เสมอภาคแก่บุคคล กล่าวคือเหตุการณ์ที่เหมือนกันหรือที่เหมือนกันในสาระสำคัญนั้นต้องได้รับการปฏิบัติโดยกฎเกณฑ์เช่นเดียวกัน แต่หากมิใช่เรื่องที่มีสภาพการณ์อย่างเดียวกันก็สามารถปฏิบัติให้แตกต่างกันได้ ดังนั้นกฎเกณฑ์ที่มาบังคับใช้แก่บุคคลซึ่งออกฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารย่อมมีเนื้อหา รายละเอียด และผลบังคับที่แตกต่างกันไปได้ เช่น ความเสมอภาคในการได้รับบริการสาธารณะจากรัฐประชาชนทุกคนสามารถใช้บริการรถเมล์ของรัฐอย่างเสมอภาคทุกคนซึ่งเป็นหลักความเสมอภาคอย่างกว้างๆ อีกตัวอย่างหนึ่ง การที่รัฐกำหนดราคาตัวรถไฟเป็นชั้นหนึ่ง ชั้นสองและชั้นสามตามปัจจัยทางเศรษฐกิจของแต่ละคนที่แตกต่างกันไปตามที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติรับรองว่าบุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน³⁵

³³ วิชา สมสวัสดิ์.(2549). **นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม**: พิมพ์ที่ วินดาเพรส 9/1 ซ.โชตนา 12 ถ.โชตนา ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300. หน้า 68.

³⁴ สมคิด เลิศไพฑูรย์ .**หลักความเสมอภาค**.วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543) หน้า 167

³⁵ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ่างแล้ว. หน้า 6

หลักความเสมอภาคเบื้องต้นนักกฎหมาย มิได้มีความหมายว่าทุก ๆ คน จะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกันในทุก ๆ เรื่อง แต่มีความหมายแต่เพียงว่าในเรื่องเดียวกันในสถานการณ์เดียวกัน หรือในสภาพอย่างเดียวกัน บุคคลจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกัน ดังนั้น หากมิใช่เรื่องสถานการณ์หรือสภาพอย่างเดียวกัน ฝ่ายนิติบัญญัติย่อมสามารถตรากฎหมาย กำหนดเนื้อหาและรายละเอียดให้แตกต่างกันได้ เช่นเดียวกับฝ่ายบริหารที่สามารถออกกฏนิติกรรมทางปกครองให้มีผลแตกต่างกันได้เช่นเดียวกัน³⁶

(2) การปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากผลประโยชน์มหาชน

การปฏิบัติต่อบุคคลตามหลักความเสมอภาคนั้นย่อมต้องคำนึงถึงเรื่องประโยชน์สาธารณะเหนือประโยชน์ส่วนบุคคลหรือประโยชน์ของปัจเจกชน ดังนี้จะอ้างหลักความเสมอภาคในการใช้กฎหมายเพื่อมาคุ้มครองปัจเจกชนนั้นหาได้ไม่ เช่น ในกรณีที่มีความไม่สงบเกิดขึ้นในบ้านเมืองทางการจำเป็นต้องใช้มาตรการบางอย่างอันเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขกลับมาสู่บ้านเมืองอย่างรวดเร็วที่สุดและการใช้มาตรการดังกล่าวนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการเลือกปฏิบัติและการเคารพต่อหลักแห่งความเสมอภาค ผู้ที่เดือดร้อนจากการกระดังกล่าวจะอ้างหลักแห่งความเสมอภาคต่อรัฐหาได้ไม่³⁷

หลักการที่สำคัญหลักการหนึ่งในกฎหมายมหาชนก็คือ ประโยชน์ของส่วนรวมย่อมอยู่เหนือประโยชน์ของปัจเจกชน หลักการนี้นำมาปรับใช้กับการพิจารณาในเรื่องความเสมอภาคด้วยความจำเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจึงอธิบายถึงการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมได้³⁸

(3) การเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่

การเลือกปฏิบัติที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่หรือการปฏิบัติทางบวก คือการดำเนินการตามกฎหมายที่แตกต่างกันในลักษณะชั่วคราวที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและยกระดับบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีสถานะด้อยกว่าบุคคลอื่นเพื่อทดแทนความไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่³⁹

การเลือกปฏิบัติที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ หรือการปฏิบัติในทางบวก คือการดำเนินการตามกฎหมายที่แตกต่างกันในลักษณะชั่วคราวที่ผู้มีอำนาจกำหนดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและยกระดับบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่มีสถานะด้อยกว่าบุคคลอื่นเพื่อทดแทนความไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่ ซึ่งหลักการนี้เกิดจากแนวคิดของประธานาธิบดีเคนเนดีและประธานาธิบดีจอห์นสัน ที่ต้องการสร้างความเป็นธรรมขึ้นในสังคมอเมริกา โดยหลักการดังกล่าวได้รับการยอมรับ

³⁶ สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2548). อ้างแล้ว. หน้า 77

³⁷ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 7

³⁸ สมคิด เลิศไพฑูรย์ .**หลักความเสมอภาค**.วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543) หน้า

³⁹ สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2548). อ้างแล้ว. หน้า 79

ด้วยการตรากฎหมายสิทธิพลเมือง (Civil Rights Act) ขึ้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 1964¹³ และศาลฎีกาของสหรัฐอเมริกาดำเนินการตามหลักดังกล่าวโดยการตัดสินในคดี Regents of University of California V. Bakke 438 US265 (1978) ว่าการที่มหาวิทยาลัยสำรองที่นั่ง 16%ของคณะแพทยศาสตร์ให้นักศึกษาชนกลุ่มน้อยต่างๆถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ เป็นต้น นอกจากนี้หลักการเลือกปฏิบัติที่มุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่นี้ยังได้รับการรับรองจากศาลประชาคมยุโรปโดยมีการนำหลักเกณฑ์นี้มาตัดสินในคดี Affaire linguistique belge ลงวันที่ 27 กรกฎาคม 1969 ว่า "ความไม่เสมอภาคทางกฎหมายบางประเภทมีขึ้นเพื่อแก้ไขความไม่เสมอภาคในทางความเป็นจริง"⁴⁰

2.2.4.2 หลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมาย

(1) ความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม

ความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมายและความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และในบางกรณีก็ผสมผสานกันจนกล่าวได้ว่าความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมเป็นกรณีเฉพาะของการนำหลักความเสมอภาคเบื้องต้นกฎหมายมาใช้ ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส วินิจฉัยว่าการที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้พิพากษาศาลอาญานายเดียวสามารถพิจารณาคดีหลายโทษทั้งหลายได้ โดยมีข้อยกเว้นให้เป็นอำนาจของอธิบดีผู้พิพากษาที่จะเป็นผู้กำหนดให้คดีนั้นอาจพิจารณาโดยองค์คณะผู้พิพากษาได้ กฎหมายดังกล่าวขัดกับหลักความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม เพราะกฎหมายดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการที่ประชาชนจะตกอยู่ภายใต้กระบวนการที่เหมือนกันหรือรับผิดชอบตามกฎหมายอย่างเดียวกัน หรือในกรณีที่กฎหมายฉบับหนึ่งต้องการคุ้มครองและปกป้องเสรีภาพของบุคคลจึงบัญญัติให้คู่ความในคดีแพ่งสามารถร้องขอต่อศาลให้พิจารณาใหม่ได้ในกรณีที่มิมีเหตุผลที่มีน้ำหนักว่าการร้องขอดังกล่าวมิได้มีการยกขึ้นอ้างในศาลที่พิจารณาคดีครั้งแรกหรือกรณีที่มิมีเหตุผลที่มีน้ำหนักว่าบุคคลที่ได้รับความเสียหายมิได้ปรากฏตัวในศาลที่พิจารณาคดีครั้งแรก ซึ่งตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสเห็นว่าการขอให้พิจารณาคดีใหม่ดังกล่าวของผู้เสียหายก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมเพราะผู้เสียหายอาจใช้สิทธิดังกล่าวหรือไม่ก็ได้ในขณะที่ผู้ถูกฟ้องเป็นจำเลยอาจได้รับประโยชน์หรือไม่ได้รับประโยชน์จากการพิจารณาคดีครั้งที่สองของศาลก็ได้⁴¹

(2) ความเสมอภาคในภาวะสาธารณะ

ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้วินิจฉัยถึงหลักความเสมอภาคในเรื่องภาษีไว้ในหลายกรณี โดยเห็นว่า ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจที่จะกำหนดฐานภาษีได้เองโดยคำนึงถึงหลักความเสมอภาค

⁴⁰ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 7

⁴¹ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 8-9

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถกำหนดให้มีการจัดเก็บภาษีที่แตกต่างกันโดยคำนึงถึงลักษณะพิเศษของกิจกรรมที่หลากหลายของผู้ใช้แรงงานอิสระได้เช่นเดียวกับการกำหนดอัตราภาษีเงินได้ที่แตกต่างกันโดยคำนึงถึงผลประกอบการ การกำหนดอัตราภาษีที่แตกต่างกันหรือการให้ประโยชน์ทางภาษีด้วยมาตรการกระตุ้นให้มีการจัดตั้งและพัฒนามูลนิธิหรือสมาคมทางวัฒนธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ถือว่าขัดกับหลักความเสมอภาค⁴²

(3) ความเสมอภาคในการทำงานภาครัฐ

โดยหลักทั่วไปนั้นถือว่าการสอบแข่งขันเป็นวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานภาครัฐที่เหมาะสมและเสมอภาคที่สุด อย่างไรก็ตาม ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสไม่ถือว่าการสอบแข่งขันเป็นวิธีการเพียงวิธีการเดียวที่จะคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานภาครัฐเท่านั้น ดังนั้นการที่กำหนดให้สมาชิกสภาท้องถิ่นที่ดำรงตำแหน่งมาแล้วไม่น้อยกว่า 8 ปี ผู้บริหารสหภาพแรงงาน ผู้บริหารสมาคมที่มีวัตถุประสงค์ในการทำประโยชน์ร่วมกันหรือผู้บริหารองค์กรที่มีวัตถุประสงค์ช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกเป็นผู้มีสิทธิสอบเข้าโรงเรียนการบริหารแห่งชาติจึงไม่ขัดกับหลักความเสมอภาค หรือการรับบุคคลากรด้านการตรวจสอบและควบคุมจากบุคคลภายนอกหน่วยงานเท่านั้นก็ไม่ถือว่าขัดกับหลักความเสมอภาคเช่นกัน ตุลาการรัฐธรรมนูญยังวินิจฉัยว่าการกำหนดให้รับบุคคลากรด้านการต่างประเทศในอัตราส่วน 5% จากบุคคลที่มีได้เป็นข้าราชการแต่ดำรงตำแหน่งหัวหน้างานการทูตที่ทำงานมาแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือนไม่ขัดกับหลักความเสมอภาคในการทำงานภาครัฐ แต่การกำหนดหลักเกณฑ์ในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งระหว่างบุคคลในระดับหรือประเภทเดียวกันแตกต่างกันออกไป ศาลปกครองฝรั่งเศสเห็นว่าขัดกับหลักความเสมอภาค⁴³

(4) ความเสมอภาคในการเลือกตั้ง

ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้วินิจฉัยเรื่องนี้ไว้โดยเห็นว่า ในการเลือกตั้งบุคคลเพื่อดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลแรงงาน หากกฎหมายกำหนดให้นายจ้างแต่ละคนสามารถออกเสียงได้เท่ากับจำนวนลูกจ้างที่ตนเองมีอยู่แต่ไม่เกิน 50 เสียงนั้น เป็นการขัดกับหลักความเสมอภาคและไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายเพราะในการเลือกตั้งผู้พิพากษาในศาลหนึ่งนั้นการที่มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งมีจำนวนลูกจ้างมากกว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งคนอื่น ไม่ถือว่าเป็นเหตุที่จะมีสิทธิออกเสียงมากกว่าคนอื่นได้ นอกจากนี้การกำหนดโควตาของผู้ได้รับเลือกตั้งตามเพศถือขัดกับหลักความเสมอภาค ในส่วนที่เกี่ยวกับการแบ่งเขตเลือกตั้งนั้น เดิมทีศาลฎีกาของประเทศสหรัฐอเมริกาถือว่าเป็นเรื่องทางการเมืองจึงไม่รับพิจารณา อย่างไรก็ตาม ต่อมาศาลได้เปลี่ยนแนวคำพิพากษาดังกล่าว โดยพิพากษาในคดี BAKER c/CARR วันที่ 26 มีนาคม 1962 ว่าศาลมีอำนาจพิจารณาว่าการแบ่งเขตเลือกตั้งทำให้

⁴² สมคิด เลิศไพฑูรย์. (2548). อ้างแล้ว. หน้า 81-82

⁴³ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 9

จำนวนผู้ได้รับเลือกตั้งในแต่ละเขตแตกต่างกันหรือไม่ และคำพิพากษาในคดี DAVID C/BANDEMER วันที่ 30 มิถุนายน 1986 ที่ศาลยื่นยันอำนาจที่จะตรวจสอบว่าการแบ่งเขตเลือกตั้งที่มีลักษณะไม่เป็นกลางหรือไม่ เช่นเดียวกับศาลรัฐธรรมนูญเยอรมันที่ได้วินิจฉัยในคำพิพากษาลงวันที่ 22 พฤษภาคม 1963 ยืนยันถึงความเท่าเทียมกันของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ไม่เสมอภาคอย่างชัดเจนหรือการแบ่งเขตเลือกตั้งที่เป็นไปตามอำเภอใจ⁴⁴

(5) ความเสมอภาคในการรับบริการสาธารณะ

หลักความเสมอภาคไม่ใช่หลักความเป็นเอกภาพแต่เป็นความเสมอภาคแบบสัดส่วน เป็นความเสมอภาคต่อการปฏิบัติอย่างเดียวกันในสถานการณ์ที่เหมือนกัน ดังนั้นการปฏิบัติที่แตกต่างกันต่อผู้ใช้บริการสาธารณะจะต้องมีความสัมพันธ์กับความแตกต่างในสถานการณ์ที่สามารถอธิบายได้ ตุลาการรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสได้วินิจฉัยในเรื่องนี้ว่าการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมของเรือข้ามฟากระหว่างจังหวัดกับเกาะ แตกต่างกันระหว่างคนอาศัยอยู่บนแผ่นดินใหญ่กับคนอาศัยอยู่บนเกาะโดยคนที่อาศัยบนเกาะได้รับส่วนลดนั้น ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่แตกต่างกันเพราะสถานการณ์ที่แตกต่างกันเช่นเดียวกับการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมของผู้ใช้บริการที่อาศัยหรือมีที่ทำงานในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่จัดทำบริการสาธารณะแตกต่างกันไปจากอัตราของบุคคลอื่น ย่อมไม่ขัดต่อหลักความเสมอภาค แต่ในกรณีที่เทศบาลกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับเชื้อชาติของบุคคลที่จะได้รับสวัสดิการสังคมถือว่าขัดต่อหลักความเสมอภาค⁴⁵

2.2.5 องค์การของรัฐผู้ถูกผูกพันต่อหลักความเสมอภาค

โดยหลักทั่วไปแล้ว หลักความเสมอภาคย่อมผูกพันองค์การผู้ใช้อำนาจรัฐทั้งหมด หรือผูกมัดทั้งทางนิติบัญญัติ ทางบริหาร และทางตุลาการ ในการที่ต้องให้สิทธิแก่บุคคลที่จะได้รับผลปฏิบัติอย่างเสมอภาค ดังนี้

2.2.5.1 ความผูกพันของฝ่ายนิติบัญญัติต่อหลักความเสมอภาค

ความผูกพันของฝ่ายนิติบัญญัติต่อหลักความเสมอภาคนั้นเป็นไปตามหลักความเสมอภาคในการบัญญัติกฎหมายหรือที่เรียกว่า “ความเสมอภาคของกฎหมาย” ซึ่งเป็นเกณฑ์ในการบัญญัติกฎหมายที่ต้องบัญญัติกฎหมายให้มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง อย่างไรก็ตาม แม้ฝ่ายนิติบัญญัติจะบัญญัติกฎหมายในลักษณะที่มีผลเป็นการทั่วไปก็ตามแต่ก็อาจนำไปสู่การปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันได้ เนื่องจากการที่จะต้องปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันนั้นไม่อาจพิจารณาได้อย่างแน่นอนในหลายๆกรณี

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน. หน้า 9-10

⁴⁵ สมคิด เลิศไพฑูรย์ .หลักความเสมอภาค.วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543) หน้า

เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีการตรวจสอบว่ากฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยเคารพหลักความเสมอภาคและถูกนำไปปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ทั้งนี้ต้องให้ความอิสระแก่การใช้ดุลพินิจของฝ่ายนิติบัญญัติ โดยมีการให้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติในการกำหนดลักษณะสำคัญของการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยการเปรียบเทียบสาระสำคัญของแต่ละกรณีในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญให้เหมือนกันและปฏิบัติต่างกันในเรื่องที่มีสาระสำคัญต่างกัน จึงเป็นผลให้การตรวจสอบจะทำได้เฉพาะกรณีที่ฝ่ายนิติบัญญัติใช้อำนาจดุลพินิจเกินขอบอำนาจที่กฎหมายกำหนด⁴⁶

อย่างไรก็ตาม การละเมิดหลักความเสมอภาคอาจเกิดได้จากการประเมินสาระสำคัญของสำคัญของข้อเท็จจริงผิดพลาดจนนำไปสู่การปฏิบัติให้แตกต่างกันในข้อเท็จจริงที่มีสาระสำคัญเหมือนกันหรือปฏิบัติเหมือนกันในข้อเท็จจริงที่ต่างกัน กรณีนี้หากขาดเหตุผลที่อาจรับฟังได้ การกำหนดของฝ่ายนิติบัญญัติดังกล่าวย่อมเป็นการละเมิดหลักความเสมอภาค

นอกจากนี้ยังมีหลักสำคัญประการหนึ่งในการบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติที่ต้องตระหนักเป็นพิเศษคือ ระบบกฎหมาย กล่าวคือการบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติต้องคำนึงถึงหลักพื้นฐานในเรื่องนั้นๆ โดยต้องพิจารณาองค์ประกอบของกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใหม่ว่าต้องมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ที่ได้บัญญัติไว้แล้ว⁴⁷

2.2.5.2 ความผูกพันของฝ่ายปกครองต่อหลักความเสมอภาค

เพราะฝ่ายปกครองต้องผูกพันต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัด อันเป็นการผูกพันต่อฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งมีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายหรืออำนาจในการกำหนดมาตรการที่จะเป็นการแทรกแซงต่อสิทธิขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการกระทำใดที่อาจละเมิดต่อหลักความเสมอภาคได้ ฝ่ายปกครองจะกระทำการใดที่เป็นการละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานได้ก็แต่เฉพาะกรณีที่กฎหมายได้กำหนดไว้เท่านั้น โดยหลักทั่วไปแล้ว ภารกิจของฝ่ายปกครองนั้นเกี่ยวกับกฎเกณฑ์อันเป็นเรื่องเฉพาะราย ซึ่งมีความหมายว่า จะมีการละเมิดต่อหลักความเสมอภาคได้ เมื่อฝ่ายปกครองได้ปฏิบัติกรณีเฉพาะเรื่องตั้งแต่ 2 กรณีขึ้นไป โดยปฏิบัติให้แตกต่างกัน ตามหลักแล้ว ในกรณีของฝ่ายปกครองการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันนั้นเกิดขึ้นได้เฉพาะกรณีที่กฎหมายได้ให้อำนาจในการใช้ดุลพินิจอิสระในการเลือกใช้มาตรการใดมาตรการหนึ่งเท่านั้น หากกฎหมายได้กำหนดองค์ประกอบในทางกฎหมายและกำหนดผลไว้อย่างชัดเจน โดยมีได้กำหนดให้ฝ่ายปกครองใช้ดุลพินิจในการที่จะเลือกผลในทางกฎหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อได้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามองค์ประกอบของกฎหมายแล้ว แต่ฝ่ายปกครองไม่

⁴⁶ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 19

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน. หน้า 19

ดำเนินการให้เป็นไปตามผลของกฎหมายในกรณีนี้ก็ย่อมถือว่าเป็นการปฏิบัติอย่างไม่เสมอภาคเช่นกัน แต่การปฏิบัติอย่างไม่เสมอภาคในกรณีนี้เป็นการใช้กฎหมายอย่างผิดพลาด⁴⁸

สำหรับขอบเขตการใช้ดุลยพินิจของฝ่ายปกครองนั้น ตามหลักความเสมอภาคถือว่าเป็นข้อจำกัดการใช้ดุลยพินิจของฝ่ายปกครอง หลักความเสมอภาคนำมาใช้ในการพิจารณาสำหรับการกระทำของฝ่ายปกครองที่เป็นการแทรกแซง รวมทั้งการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้รับคำสั่งทางปกครองด้วย ในกรณีที่ฝ่ายปกครองต้องใช้ดุลยพินิจให้แตกต่างจากแนวปฏิบัติที่ผ่านมาสำหรับกรณีนั้น ฝ่ายปกครองจะต้องคำนึงถึงหลักความเสมอภาคด้วย ข้อพิจารณาดังกล่าวนำมาใช้เป็นข้อพิจารณาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการจัดซื้อจัดจ้าง หรือการจัดจ้างงานก่อสร้างให้แก่ผู้ประกอบการของเอกชน ในกรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่จะต้องพิจารณาเลือกจากผู้ที่ได้ยื่นข้อเสนอเข้ามาเป็นจำนวนมาก การพิจารณาของฝ่ายปกครองในเรื่องดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงหลักความเสมอภาคด้วย⁴⁹

2.2.5.3 ความผูกพันฝ่ายตุลาการต่อหลักความเสมอภาค

ความผูกพันของฝ่ายตุลาการต่อหลักความเสมอนั้นอาจแยกพิจารณาออกได้เป็น 3 ประการ คือ ความเสมอภาคของประชาชนต่อการฟ้องศาล โดยประชาชนมีสิทธิที่จะโต้แย้งและฟ้องร้องการกระทำของรัฐ อันเป็นสิทธิที่รับรองคุ้มครองให้ประชาชนสามารถฟ้องศาลได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการนำบรรดาข้อพิพาทระหว่างประชาชนด้วยกันขึ้นสู่ศาลได้โดยไม่มีข้อจำกัด ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายวิธีพิจารณาความของเรื่องนั้น ๆ ความเสมอภาคของประชาชนต่อหน้าศาล โดยประชาชนมีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อหน้าศาล ซึ่งเป็นไปตาม “หลักการรับฟังคู่ความ” โดยในการดำเนินกระบวนการพิจารณานั้นต้องเปิดโอกาสให้แก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องให้ความสำคัญแก่บุคคลผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยว่าเป็น ประธานแห่งคดีหรือบุคคลสำคัญในคดี หากกระบวนการพิจารณาคดีดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงหลักการดังกล่าวจะถือเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาอันขัดกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยังขัดกับความเสมอภาคของประชาชนต่อหน้าศาลด้วย ความเสมอภาคในการใช้กฎหมายโดยศาล เป็นความผูกพันของผู้พิพากษาต่อกฎหมายต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันในการคุ้มครองสิทธิของประชาชน โดยหลักดังกล่าวเป็นข้อห้ามมิให้ศาลใช้อำนาจโดยอำเภอใจ หลักความเสมอภาคในการใช้กฎหมายโดยศาลนั้นอาจจำแนกเป็น 3 รูปแบบ คือ (1) บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันกับการไม่ให้เกิดกฎหมายให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของ

⁴⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2555). หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.(พิมพ์ครั้งที่ 4). หน้า 147-148

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 148

กฎหมาย (2) บุคคลย่อมมีสิทธิเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันกับการให้ใช้ทรัพย์สินของกฎหมายกับคดีของตนอย่างเคร่งครัด (3) ความมีสิทธิในการเรียกร้องอย่างเท่าเทียมกันกับการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจอย่างปราศจากข้อบกพร่อง⁵⁰

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักความเสมอภาค ถือเป็นหลักพื้นฐานของศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ย่อม ได้รับการรับรองและคุ้มครองจากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยมีต้องคำนึงถึง คุณสมบัติอื่น ๆ อาทิ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ถิ่นกำเนิด เป็นต้น สามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ หลักความเสมอภาคทั่วไปและหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะหลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องในส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ หลักความเสมอภาคเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับชายและหญิง โดยในเรื่องเดียวกันในสถานการณ์เดียวกัน หรือในสภาพอย่างเดียวกัน บุคคลจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกัน แต่การใช้หลักความเสมอภาคที่มีความหลากหลายในทางปฏิบัติเนื่องจากสาระสำคัญของข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน ดังนั้นการปฏิบัติแก่บุคคลตามหลัก ความเสมอภาคย่อมแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งมีหลักเกณฑ์ของการปฏิบัติให้เท่าเทียมกันหรือข้อห้ามเลือกปฏิบัติ ได้แก่ ต้องใช้หลักเกณฑ์อันเดียวกันกับทุกคน เว้นแต่สถานการณ์แตกต่างกันไป หรือการใช้กฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันนั้นต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น หรือหากปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากผลประโยชน์มหาชน หรือการอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อไม่ต้องเคารพต่อหลักแห่งความเสมอภาคจะต้องไม่เป็นการก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างที่ไม่สามารถยอมรับได้ หรือการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรมมุ่งลดความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ หรือการปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากระบบที่แตกต่างกัน ตลอดจนการปฏิบัติให้แตกต่างกันอันเนื่องมาจากประเพณี

2.3 การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม

หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ถือได้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่สำคัญของรัฐเสรีประชาธิปไตย การกระทำของรัฐทั้งหลายจึงต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับคุณค่าอันสูงสุดของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงเป็นรากฐานที่สำคัญที่รัฐจักต้องยอมรับรองและให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน โดยต้องบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ขั้นมูลฐานของประชาชนไว้ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ อันได้แก่ กฎหมายรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงการเคารพ และให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

กระบวนการยุติธรรม หมายถึง กลไกและกระบวนการ หรือขั้นตอนที่รัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติและจัดการข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของคนในสังคม เพื่อสร้างให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมและรวมถึงการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมือง ดังนั้น

⁵⁰ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์. อ้างแล้ว. หน้า 21

กระบวนการยุติธรรมจึงเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการนำเอาหลักการและบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาใช้เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของพลเมือง

การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาถึงสิทธิตามที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งสามารถอธิบายได้ ดังนี้

2.3.1 สิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมไว้ ดังนี้

2.3.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ถูกควบคุม ผู้ต้องหา และจำเลย ในคดีอาญาไว้ ดังนี้

(1) บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม⁵¹

(2) ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁵²

(3) ผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว⁵³

(4) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว และเป็นธรรม ในชั้นสอบสวนผู้ต้องหา มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้⁵⁴

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30.

⁵² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 33.

⁵³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 239 วรรคสาม.

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241.

(5) ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีนี้ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจจัดหาทนายความได้รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว⁵⁵

2.3.1.2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของบุคคลไว้ ดังต่อไปนี้

1) บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม⁵⁶

2) บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้⁵⁷

(1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
 (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 242 วรรคหนึ่ง.

⁵⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 30.

⁵⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40.

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

3) “รัฐต้องดำเนินการตามแนวทางนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรมดังต่อไปนี้⁵⁸

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่าง ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม และทั่วถึง ส่งเสริมการให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมและการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

(2) คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน”

2.3.1.3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

สืบเนื่องจากการที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติซึ่งประกอบด้วยคณะทหารและตำรวจได้นำความกราบบังคมทูลว่า ได้เกิดสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองขึ้นในกรุงเทพมหานครและพื้นที่ใกล้เคียงต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน จนลุกลามไปสู่แทบทุกภูมิภาคของประเทศ ประชาชนแตกแยกเป็นฝ่ายต่าง ๆ ขาดความสามัคคีและมีทัศนคติไม่เป็นมิตรต่อกัน บางครั้งเกิดความรุนแรง ใช้กำลังและอาวุธสงครามเข้าทำร้ายประหัตประหารกัน สวัสดิภาพ และการดำรงชีวิตของประชาชนไม่เป็นปกติสุข การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองชะงักงัน กระทบต่อการใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติ ในทางบริหาร และในทางตุลาการ การบังคับใช้กฎหมายไม่ได้ผล นับเป็นวิกฤตการณ์ร้ายแรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน คณะรักษาความสงบแห่งชาติจึงจำเป็นต้องเข้ายึดและควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 และประกาศให้

⁵⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 81.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สิ้นสุดลง (ยกเว้นความในหมวด 2 พระมหากษัตริย์) และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ใช้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 จนกว่าจะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่จะจัดทำขึ้นตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญต่อไป ซึ่งจากการศึกษาพบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา หรือจำเลย ในกระบวนการยุติธรรม ไว้แต่เพียงว่า ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้⁵⁹ ซึ่งหมายความว่า ในระหว่างที่มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 ฉบับนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของบุคคลที่เป็นประชาชนชาวไทย ย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่เคยรับรองคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 นั้นเอง

2.3.1.4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา และจำเลย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไว้ ดังนี้

1) บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้ เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม⁶⁰

2) บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ทั้งนี้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด

⁵⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 มาตรา 4.

⁶⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27.

จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี นอกจากนี้ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นพยานต่อตนเองมิได้⁶¹

3) รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร นอกจากนี้ รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ และรัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการจัดหาทนายความให้⁶²

2.3.2 สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยปัจจุบัน ได้กำหนดให้ผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขัง มีสิทธิ ดังนี้

1. ผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิที่จะแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือบุคคลที่ไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก⁶³
2. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว⁶⁴
3. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร⁶⁵
4. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย⁶⁶
5. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะได้รับการแจ้งจากพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ต้องหาว่าผู้ต้องหาที่มีสิทธิ ตามข้อ 2 - 4 ดังที่กล่าวมาข้างต้น⁶⁷
6. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำของตนในชั้นสอบสวน⁶⁸
7. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการจัดหาทนายความให้เข้าร่วมฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวน ในกรณีคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือในคดีที่ผู้ต้องหา มีอายุไม่เกิน 18 ปี หากผู้ต้องหา

⁶¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

⁶² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68.

⁶³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 วรรคหนึ่ง.

⁶⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (1).

⁶⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (3).

⁶⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (4).

⁶⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 วรรคท้าย.

⁶⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 (2) และมาตรา 134/3.

ไม่มีนายความ พนักงานสอบสวนมีหน้าที่จัดหาทนายความให้ ส่วนคดีที่มีอัตราโทษจำคุก หากผู้ต้องหาไม่มีทนายความและต้องการทนายความ พนักงานสอบสวนมีหน้าที่จัดหาทนายความให้⁶⁹

8. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับแจ้งข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดและข้อหาก่อนสอบสวน

9. ในชั้นการสอบสวน ผู้ต้องหาที่มีสิทธิจะให้การหรือไม่ก็ได้⁷⁰

10. ผู้ต้องหาจะต้องไม่ถูกบังคับ ชูเชิญ ล่อลวง ให้สัญญา เพื่อให้การ

11. ถ้อยคำที่ให้การอาจใช้กับผู้ต้องหาในชั้นพิจารณาได้

12. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม

13. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะมีล่ามหรือร้องขอให้รัฐจัดหาล่ามให้ เมื่อไม่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทย หรือหูหนวก หรือเป็นใบ้⁷¹

14. ผู้ต้องหาที่มีสิทธิในการยื่นคำร้องขอประกันตัวต่อพนักงานสอบสวนในชั้นสอบสวน⁷²

15. มีสิทธิร้องขอให้ศาลปล่อยตัวหากมีการคุมขังที่มีขอบด้วยกฎหมาย⁷³

16. มีสิทธิที่จะไม่ถูกจับ ควบคุม หรือตรวจค้น โดยไม่จำเป็นหรือไม่มีเหตุอันสมควรควบคุม

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังได้กำหนดให้ศาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ในขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ต้องแจ้งสิทธิตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ให้ผู้ต้องหา ผู้ถูกควบคุม หรือจำเลย ทราบด้วย โดยมีบทบัญญัติกำหนดไว้ ดังนี้

1. ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราษฎรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป และในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความ หรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ⁷⁴

⁶⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

⁷⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83.

⁷¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13.

⁷² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 106.

⁷³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90.

⁷⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83.

2. เจ้าพนักงานหรือราษฎรผู้ทำการจับต้องเอาตัวผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนโดยทันที และเมื่อถึงที่นั่นแล้ว ให้ส่งตัวผู้ถูกจับแก่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจของที่ทำการของพนักงานสอบสวนดังกล่าว เพื่อดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นแจ้งข้อกล่าวหา และรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบ ถ้ามีหมายจับให้แจ้งให้ผู้ถูกจับทราบและอ่านให้ฟังและมอบสำเนาบันทึกการจับแก่ผู้ถูกจับนั้น

(2) ในกรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับ ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวบันทึกชื่อ อาชีพ ที่อยู่ของผู้จับ อีกทั้งข้อความและพฤติการณ์แห่งการจับนั้นไว้ และให้ผู้จับลงลายมือชื่อกำกับไว้เป็นสำคัญเพื่อดำเนินการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับให้ผู้ถูกจับทราบและแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบว่าผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

เมื่อได้ดำเนินการตามกรณีข้างต้นแล้ว ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่งแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบถึงสิทธิตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 7/1 รวมทั้งจัดให้ผู้ถูกจับสามารถติดต่อกับญาติหรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับไว้วางใจเพื่อแจ้งให้ทราบถึงการจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมได้ในโอกาสแรกเมื่อผู้ถูกจับมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวน⁷⁵

3. ในชั้นการสอบสวน กฎหมายกำหนดไว้ว่าในการถามค่าให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(1) ผู้ต้องหาจะมีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหาจะมีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดค่าให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้ ถ้อยคำใด ๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิ จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้⁷⁶ และในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามค่าให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามค่าให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้⁷⁷

⁷⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 84.

⁷⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4.

⁷⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1.

4. ในชั้นการพิจารณาคดีของศาล กฎหมายกำหนดไว้ว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ให้ศาลตั้งทนายความให้ ส่วนในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มพิจารณาให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้⁷⁸

2.3.3 การช่วยเหลือทางด้านทนายความในคดีแพ่งโดยรัฐ

ในคดีแพ่ง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคดีอาญา ซึ่งเป็นการกระทำความผิดตามกฎหมายมหาชน ที่ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับรัฐไว้ กฎหมายจึงกำหนดโทษเอาไว้อย่างชัดเจน และเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย สิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยตรง รัฐจึงได้ให้ความสำคัญโดยหลักประกันสิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา เพื่อให้ได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม สิทธิของการมีทนายความของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา จึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสิทธิมนุษยชน และเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการต่อสู้คดี ซึ่งเป็นรากฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญา หากไม่มีสิทธิดังกล่าวแล้วย่อมหาความยุติธรรมไม่ได้เลย แต่ในคดีแพ่งนั้น เป็นการกระทำความผิดตามกฎหมายเอกชน อันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเอง ในทางแพ่งและพาณิชย์ ผลกระทบของคดีถือว่าเป็นผลกระทบระหว่างเอกชนด้วยกันเอง และความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นถือว่าเป็นความเสียหายต่อส่วนตัวของเอกชนแต่ละคน ไม่ใช่ผลกระทบต่อมหาชนเป็นส่วนรวม โทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดจึงเป็นการชำระหนี้เป็นเงินหรือส่งมอบทรัพย์สิน หรือกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นการละเมิดต่อเจ้าของสิทธิเท่านั้น ไม่ได้เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อ ชีวิต ร่างกาย สิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยตรงเหมือนอาญา แต่ในสังคมของประชาธิปไตย กฎหมายจึงเป็นเครื่องมือในการจัดการปกครองของรัฐ เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของประชาชนที่อยู่ภายใต้กฎหมาย ซึ่งกฎหมายแพ่งเป็นกฎหมายที่รับรองคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้ ในขณะเดียวกันก็กำหนดหน้าที่ไว้ด้วย

ตามปกติผู้ใดประสงค์ที่จะดำเนินคดีทางแพ่ง ผู้นั้นมักจะไปขอคำปรึกษาทางกฎหมายจากทนายความ การขอคำปรึกษาทางกฎหมายจากทนายความกลับต้องมีค่าใช้จ่าย ดังนั้น การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งตัดสินใจที่จะดำเนินคดีทางแพ่งต่อศาล ก็เป็นเรื่องที่ตัดสินใจยาก เพราะจะต้องคำนึงถึงผลของคดีที่จะเกิดขึ้นด้วย เช่น หากผู้ฟ้องคดีแพ้คดีแล้วอย่างน้อยผู้ฟ้องคดีก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล

⁷⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173.

และค่าอื่น ๆ ผู้ที่ยื่นฟ้องคดีแพ่งต่อศาลจึงต้องรู้ว่าตนจะฟ้องเรื่องอะไร กับใคร และต้องรู้ด้วยว่าข้อพิพาทกันต่อไปนั้นตนจะเป็นฝ่ายชนะคดีหรือไม่⁷⁹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่ประชาชนที่มีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายแพ่ง การจะมาขอรับคำปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายความหรือนักกฎหมายนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในช่วงก่อนฟ้องคดีในศาลยุติธรรมและหลังจากฟ้องคดีในศาลยุติธรรมแล้ว

หลักความเสมอภาค ในสังคมไทยมีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่รู้กฎหมายหรือรู้แต่ก็ไม่ได้มีความลึกซึ้ง จนต้องถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจต่อรองในสังคมมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการศึกษา ฐานะทางการเงิน เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นเมื่อเกิดความไม่เป็นธรรมโดยเฉพาะการเข้าถึงทนายความของประชาชนนั้น มีความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการที่รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความช่วยเหลือทางด้านทนายความในคดีแพ่ง คือ หลักความเสมอภาค เพราะความเสมอภาคเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการได้มาซึ่งความยุติธรรม และควรจะมีการรักษาความเสมอภาคทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา⁸⁰



⁷⁹ คณิต ฒ นคร . กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคการดำเนินคดี. พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน. 2552). หน้า 145.

⁸⁰ ธานินทร์ กรีวิเชียร . “การช่วยเหลือทางกฎหมายในต่างประเทศ (The Legal Aid).” *ดุลพาท* 6.2 (2506). :63-76.

บทที่ 3

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรม ในต่างประเทศ และประเทศไทย

สำหรับบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศอังกฤษ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในประเทศไทย ซึ่งมีพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดค่าธรรมเนียมผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศ

ในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากฎหมายของสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศอังกฤษ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 สหรัฐอเมริกา

ในสหรัฐอเมริกานั้น ระบบของการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมแบ่งออกเป็นระบบต่าง ๆ ดังนี้

3.1.1.1 ระบบ Pro bono programs และ civil legal assistant program⁸¹

ระบบ Pro bono เป็นระบบของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่เก่าแก่ และเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับอย่างต่อเนื่องตลอดมาในวงการของผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายไม่ว่าจะเป็น ในกลุ่มภาคพื้นยุโรป อเมริกาเหนือ หรือออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ โดยระบบนี้ ถือเป็นแบบธรรมเนียมสำหรับนักกฎหมายในการที่จะต้องให้การช่วยเหลือแก่สังคม โดยการใช้จ่ายวิชาชีพของตนเองอย่างเหมาะสม ให้ได้รับการยอมรับและยกย่องถึงความเป็นวิชาชีพเนื่องจากในแต่มีลรัฐของ

⁸¹ จำเนียร จวงตระกูลและ ฐนันต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2554). “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด”. สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 74-115

สหรัฐอเมริกา มีการจัดทำโครงการ Pro bono และการให้บริการทางกฎหมายแตกต่างกันออกไป สมาคมนิติบัณฑิตของอเมริกา (American Bar Association) จึงได้ออกมาตรฐานการดำเนินการเกี่ยวกับ Pro bono มาใช้โดยระบุให้หน่วยงานระดับสูงต้องมีการดำเนินการต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

3.1.1.2 การให้บริการ (Services provided) และทุน (Funding)

การให้บริการและทุนในส่วนนี้ก็เป็นกรดำเนินการที่มลรัฐต่าง ๆ จะต้องดำเนินการตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกา 4 M.R.S.A 18-A ที่จะต้องมีการดำเนินการจัดหาทุน เพื่อสนับสนุนการให้บริการทางกฎหมายแบบให้เปล่ากับผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้สูงอายุ ในการดำเนินการให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 3 ชุด โดยคณะกรรมการดังกล่าว จะต้องอยู่ในการควบคุมและอำนวยการโดยผู้พิพากษาศาลฎีกา หรือศาลสูง การจัดสรรให้แก่

(1) องค์กรเอกชนที่มีภารกิจดำเนินการในการให้ความช่วยเหลือและแนะนำทางด้านกฎหมาย ทั้งนี้ องค์กรเอกชนดังกล่าวต้องเป็นการดำเนินการโดยให้เปล่าและต่อเนื่อง โดยการดำเนินการดังกล่าวจะต้องเป็นการดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี

(2) คลินิกช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal aid Clinics) โดยจะต้องเป็นคลินิกที่สังกัดในโรงเรียนกฎหมายที่อยู่มลรัฐ

(3) โครงการดำเนินการต่าง ๆ ที่มีเป้าหมาย และพื้นฐานการดำเนินการอยู่ที่ Pro bono Programs ต่อมา มีการขยายการดำเนินการไปยังการให้การช่วยเหลือทางกฎหมายในชุมชน โดยมีลักษณะที่เรียกว่า CLS: Community Legal Service Fund ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และบทบาทในการดำเนินการ

3.1.1.3 The Legal Service Trust Fund⁸²

กองทุนนี้เป็นกองทุนที่ดำเนินการเพื่อให้เงินอุดหนุนจากกองทุนกับหน่วยงาน NGOs ที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย และให้บริการทางกฎหมายแบบให้เปล่าในคดีแพ่ง โดยเงินที่ได้จะเป็นเงินในลักษณะช่วยเหลือ โดยที่องค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรดังกล่าว ต้องมาขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานยุติธรรม (Department of Justice) ของแคลิฟอร์เนีย และศาลรายได้ของกองทุนมาจากดอกผลของนักกฎหมาย และลูกความ (Attorney – Client Trust Account) เป็นหลักในการดำเนินการ มีการจัดตั้งคณะกรรมการ ชื่อ Legal Service Trust Fund Commission ขึ้นมาดูแลคณะกรรมการจะมีการออกระเบียบให้นักกฎหมายทราบว่าต้องดำเนินการอย่างไร โดยอย่างน้อยดอกผลที่เกิดจากเงินของลูกความที่มาปรึกษาด้านกฎหมายจะต้องตัดเข้ากองทุน โดยที่คณะกรรมการ

⁸² American Bar Association and The National Legal Aid & Defender Association. (2005). Access to Justice Partnerships.P 53-58

สามารถดำเนินการตรวจสอบบัญชีจากธนาคารที่นักกฎหมายฝากได้ดำเนินการดังกล่าวของกองทุนได้พัฒนาเป็นเวลากว่า 25 ปี จึงกลายเป็นแบบธรรมเนียมปฏิบัติในมลรัฐแคลิฟอร์เนียว่า ผู้ที่จะประกอบอาชีพนักกฎหมายจะต้องเปิดบัญชีและแจ้งหมายเลขให้กองทุนทราบ ลูกความที่มาปรึกษากับนักกฎหมาย จะต้องแจ้งสำเนาการจ่ายเงินให้นักกฎหมายไปยังกองทุน เพื่อทราบถึงดอกผลที่นักกฎหมายได้รับจากการว่าความหรือการทำหน้าที่เป็นนักกฎหมายใน ปี ค.ศ.2007 คณะกรรมการได้มีการพัฒนา และปรับเปลี่ยนธรรมนูญของกองทุนตาม AB1723 โดยให้สถาบันการเงินเป็นผู้ดำเนินการโอนดอกเบี้ยเข้ากองทุนได้ โดยเรียกหลักเกณฑ์นี้ว่า “IOLTA Comparability” อย่างไรก็ตามก็ตามอัตราเงินรายได้จากการให้บริการทางกฎหมายที่กองทุนเก็บเข้ามาคิดเพียงแค่ร้อยละ 1 เท่านั้นจากรายได้ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นเสมือนการเก็บภาษีจากวิชาชีพนักกฎหมาย เพื่อนำมาใช้ในกิจการของการอำนวยความสะดวกให้กับคนยากจนที่ประสบปัญหา หรือความเดือดร้อนจากคดีความ

3.1.1.4 กองทุนลดช่องว่างความยุติธรรม (Justice Gap Fund)

เป็นกองทุนที่จัดตั้งขึ้น ต่อจากกองทุนการเข้าถึงความเท่าเทียม (Equal Access Fund) ในปี ค.ศ.1999 ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย ความมุ่งหมายของกองทุนก็เพื่อประชาชนเมื่อต้องประสบกับวิกฤต และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชีวิตที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการฟ้องร้องดำเนินคดี รวมทั้งเพื่อสร้างความปลอดภัยในชีวิต กองทุนนี้ยังขยายการช่วยเหลือไปครอบคลุมในด้านการทำร้ายผู้สูงอายุ (elderabuse) ความรุนแรงในครอบครัว (domestic violence) การสนับสนุนครอบครัวในการจัดการกับปัญหา การหาที่อยู่ หรือการดูแลสุขภาพที่เป็นผลมาจากความเสียหาย หรืออันตรายที่ได้รับจากการก่ออาชญากรรมกองทุนลดช่องว่างทางความยุติธรรมนี้เป็น 1 ใน 3 กองทุนย่อยที่มีที่มาจากเนติบัณฑิตของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย คือ Legal Service Trust Fund Program ซึ่งเป็นโครงการจัดหาทุน หรืองบประมาณให้แก่องค์กรประเภท NGOs ที่มีการดำเนินการให้บริการ หรือให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่ง โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายกับผู้มีรายได้น้อยการดำเนินการของกองทุนลดช่องว่างความยุติธรรม หรือ Justice Gap Fund นี้มีภารกิจหลัก 3 ประการคือ

- (1) ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่บุคคลที่ได้รับความเดือดร้อน เช่น หย่าจากการกระทำการในความรุนแรงในครอบครัว
- (2) ให้การช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของผู้ไร้บ้าน (Homeless) และตั้งผู้ปกครอง
- (3) สร้างหลักประกันว่า เด็ก ๆ ที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยจะได้รับการดูแลในด้านสุขภาพและการให้บริการศึกษาเป็นพิเศษหลักการดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นจากการที่นักกฎหมายในแคลิฟอร์เนียที่จะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมรายปีเข้ากองทุน ได้พยายามปรับเปลี่ยนกิจกรรมการ

ดำเนินการของกองทุนให้หลากหลาย และมองมิติของกฎหมายในการต่อสู้กับความยากจน และต้องการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพของนักกฎหมาย

3.1.1.5 Public defense

แนวคิด Public Defense เป็นแนวทางในการดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ในอเมริกาเหนือ ยุโรป ออสเตรเลีย และโดยเฉพาะในนิวซีแลนด์ที่ใช้ประเมินผลการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยกระทรวงยุติธรรม กับหน่วยงาน หรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Service Agency's) (LSA) แม้ว่าแนวคิดนี้จะปรากฏชัดเจนในสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ.2003 โดยมีการตั้งคณะกรรมการ PDSC (Public Defense Service Commission) ขึ้นมาตรวจสอบเงื่อนไขของการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน 4 ชั้น คือ⁸³

(1) การสร้างความมั่นใจว่าการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีคุณภาพ (Deliver quality)

(2) มีการดำเนินการที่คุ้มค่า (Cost-efficient conduct) กับเงินหรืองบประมาณ หรือทรัพยากรที่ใช้

(3) มีการทบทวน วางแผน และดำเนินการกับความเสี่ยงในความผิดพลาดในการดำเนินการ (Risk of errors)

(4) ขจัดการดำเนินการที่ล่าช้าต่าง ๆ ที่ผู้ได้รับบริการจะได้รับ (Delay elimination) จากขั้นตอน หรือกระบวนการต่าง ๆ แนวทางดังกล่าวต่อมาได้กลายเป็นหลักการ หรือนโยบายในการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนให้ได้รับความยุติธรรม และการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในทุกรูปแบบซึ่งกลายเป็นหลัก “Public Defense Approach” ที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง

3.1.1.6 กองทุนเพื่อเข้าถึงความเท่าเทียมกัน (Equal Access Fund)

กองทุนเพื่อเข้าถึงความเท่าเทียมกัน จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1999 ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา โดยมีความมุ่งหมายที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลต่าง ๆ สามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเมื่อบุคคลต้องประสบกับวิกฤตในชีวิต หรือประสบกับปัญหาทางกฎหมายที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิต (Life-Changing Legal Issues) ไม่ว่าจะเป็นคดีทั่วไป คดีเกี่ยวกับครอบครัว คดีความรุนแรงในครอบครัว การขาดที่พักอาศัย รวมไปถึงการต้องเข้ารับการรักษาดูแลสุขภาพ อันเป็นผลมาจากการก่ออาชญากรรม หรือข้อพิพาทต่าง ๆ กองทุนเพื่อเข้าถึงความเท่าเทียมกัน อยู่ภายใต้การดูแลของสภาตุลาการ (The Judicial Council) ซึ่งปัจจุบันมีรวมเกือบ 40

⁸³ ชาติชาย กริชชาญชัย. (2529). ระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ยากจนในประเทศไทย. สหรัฐอเมริกาชาติดูลาพาท เล่ม 6 ปีที่ 33 (พฤศจิกายน - ธันวาคม): หน้า 44-57

มลรัฐในสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินการตามแนวทางของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย และขยายไปให้การช่วยเหลือทางกฎหมายในคดีแพ่งด้วยรัฐได้ให้เงินงบประมาณอุดหนุนปีละประมาณ 10 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

ในรัฐแคลิฟอร์เนียมีระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับประชาชนผู้ยากไร้ผ่านทาง มูลนิธิ ซึ่งใช้ชื่อว่า ‘มูลนิธิให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแห่งลอสแอนเจลิส’ (Legal Aid Foundation of Los Angeles (LAFLA)) หน่วยงาน LAFLA นี้เป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนที่ยากจน หรือผู้มีรายได้น้อยในลอสแอนเจลิส ให้ความช่วยเหลือในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดหาผู้แทน (Representation) ให้คำปรึกษา ให้ข้อมูลข่าวสารให้การศึกษาอบรมเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายโดย การสัมมนา โดยหน่วยงานนี้มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนสถาบันครอบครัวรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจส่งเสริมความปลอดภัย ความมั่นคงและอนามัย ปกป้องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง⁸⁴

อย่างไรก็ตามเนื่องจาก การพิจารณาในการให้ความช่วยเหลือจากกองทุนนั้นอยู่ในดุลพินิจของศาล ดังนั้น ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนจึงมักได้แก่ ผู้สูงอายุ และผู้มีรายได้น้อย (The Low income) รวมไปถึงผู้พิการผู้ได้รับการอนุมัติทุนช่วยเหลือร้อยละ 90 ได้รับการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการฟ้องร้องคดีแพ่ง ในขณะที่อีกร้อยละ 10 ได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์ Count – based self - help center ที่เป็นเครือข่ายของศาลในท้องถิ่นในการดำเนินการกองทุนยึดหลักของความร่วมมือ (Collaboration) และหลักการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ทั้งจากหน่วยงานที่สามารถให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เช่น Legal aid clinic และชุมชนต่าง ๆ นอกเหนือจากการให้ความช่วยเหลือทางการเงินโดยตรงแล้ว กองทุนยังสนับสนุนการให้ความรู้ และการศึกษาให้บุคคลได้รู้ถึงสิทธิของตนเอง ทั้งนี้ ในการจัดสรรทุน จะคำนึงถึงการบรรลุความต้องการของผู้ขอรับทุนด้วย โดยจะให้ผู้ขอรับการช่วยเหลือระบุข้อเท็จจริง และแผนการดำเนินการที่ชัดเจน ความต้องการขอรับการช่วยเหลือ รวมทั้งส่วนที่ผู้ขอรับการช่วยเหลือจะต้องรับผิดชอบช่วยเหลือตนเอง โดยส่วนที่ต้องการขอรับการช่วยเหลือเข้าข่ายเป็นทรัพยากรที่ขาดแคลน (Scare resources) ทั้งบุคคล และทรัพยากรจุดเด่นของกองทุนนี้ยังอยู่ที่การนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยดำเนินการ โดย ผู้ขอรับการช่วยเหลือสามารถยื่นคำขอ และระบุรายละเอียดเบื้องต้นต่าง ๆ ลงใน web และทาง online ได้

นอกจากนี้ยังมีศูนย์ hotline ที่ผู้จะขอรับการช่วยเหลือสามารถศึกษาเงื่อนไขต่าง ๆ ได้ก่อนและสามารถเรียนรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่ของตนในเว็บไซต์ ซึ่งในเบื้องต้นเลขประจำตัว (ประชาชน) ที่กรอกจะเชื่อมโยงไปยังฐานระบบข้อมูลภาษี โดยอัตโนมัติซึ่งจะเป็นการทดสอบเบื้องต้นว่าเป็นผู้มีรายได้น้อยจริง หรือไม่ในขณะเดียวกันข้อมูลดังกล่าว จะถูกส่งไปยัง

⁸⁴ ปกป้อง ศรีสนิท. (2555). การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม: การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เนไท. หน้า 15

เครือข่ายที่เป็นหุ้นส่วน การดำเนินงานของกองทุนในชุมชน โดยจะเป็นองค์กรในลักษณะที่มีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Organization) รวมทั้งหน่วยบริหารในท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้มีการบริการตรวจสอบว่าเป็นผู้มีรายได้ต่ำจริงหรือไม่ และจะเข้าไปให้ความช่วยเหลือดูแลในเบื้องต้นก่อน กองทุนยังจะจ่ายเงินให้แก่คณะทำงานที่เข้าไปช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ที่ขอรับการช่วยเหลือ รวมทั้งจ่ายเงินในการฝึกอบรม จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งอาสาสมัครกรณีเข้ามาทำงานก็จะมีทั้งทนายอาสา นักศึกษาในคณะนิติศาสตร์ ส่วนกองทุนได้มีการตั้งศูนย์ Sell-help center ประจำศาลขึ้นมา โดยตั้งแต่ดำเนินการมา 5 ปี สามารถตั้งได้ 25 ศูนย์แต่ยังดำเนินการไม่สมบูรณ์นัก เนื่องจากขาดแคลนบุคลากรและทรัพยากร และผู้มาใช้บริการก็มักไม่ใช่ผู้ใช้ภาษาอังกฤษ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นคนต่างชาติ⁸⁵

3.1.2 ประเทศญี่ปุ่น

ในอดีตการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในญี่ปุ่นยึดหลักการว่าจะมีการจ่ายค่าทนายความหรือนักกฎหมายให้ล่วงหน้า (The advance payment of Lawyer' fee) หรืออาจจะเป็นการให้ยืมเงิน โดยปราศจากดอกเบี้ย (interest free legal loan) โดยถือเป็นการจัดสวัสดิการการให้ความช่วยเหลือ โดยจะกำหนดวงเงินที่ชัดเจนคือ ประมาณ 150,000 เยน ต่อคดี และจะมีการทยอยจ่ายรายเดือน ต่อมาประสบปัญหาโดยเฉพาะในกรณีที่มีผู้มาขอรับการช่วยเหลือในคดีล้มละลาย เนื่องจากบุคคลที่ถูกฟ้องในคดีล้มละลายจะถูกพิทักษ์ทรัพย์ทำให้ไม่สามารถกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในการดำเนินคดี และทนายความก็ไม่กล้าช่วยดำเนินคดี เพราะไม่แน่ใจว่า ในท้ายที่สุดแล้วจะได้รับค่าทนายความหรือไม่ ส่งผลให้คดีล้มละลายกลายเป็นกลุ่มคนที่มาขอความช่วยเหลือกันมาก คาดว่าประมาณเกือบ 2 ล้านคน นอกจากนี้ หากผู้มาขอรับการช่วยเหลือทางกฎหมายเป็นผู้หย่าร้าง (โดยเฉพาะผู้หญิงที่ไม่มีรายได้ เนื่องจากในสังคมญี่ปุ่นนั้น ผู้ชายส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีรายได้ ภรรยาเป็นแม่บ้าน ไม่มีรายได้ เมื่อถูกทำร้ายทารุณกรรม (domestic violence) เมื่อมีการฟ้องคดี และได้รับการหย่าร้าง ก็ไม่มีรายได้) คนตกงาน ผู้สูงอายุ ฯลฯ ก็ได้รับการยกเว้นไม่ต้องชำระค่านิติธรรมดังกล่าว ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนในการดำเนินการ โดยเน้นการกลั่นกรอง และมุ่งเน้นในด้านของการให้ความรู้ และการป้องกันก่อน และเน้นการให้บริการในด้านต่าง ๆ มากกว่าการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เนื่องจากงบประมาณ และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการมีสูงมาก แม้จะได้รับการช่วยเหลือจากสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก็ตาม ดังนั้นทิศทางการดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน

⁸⁵ A PUBLICATION OF THE CALIFORNIA COMMISSION ON ACCESS TO JUSTICE OCTOBER.(2002). "The Path to Equal Justice A FIVE-YEAR STATUS REPORT ON ACCESS TO JUSTICE IN CALIFORNIA" .P 3-30 อ้างถึงในจำเนียร จวงตระกูลและ ฐนันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2554). "รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจการพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด". สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 74-115

ญี่ปุ่นในปัจจุบัน มีการพัฒนาในการดำเนินการ และคุณภาพการบริการ ตลอดจนการขยายการดำเนินการเป็นหลัก ทั้งนี้สมาคมเนติบัณฑิตของญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ สมาคมนิติบัณฑิตของญี่ปุ่นจะประกอบด้วยกรอบการดำเนินการ ดังนี้⁸⁶

3.1.2.1 Toban Bengoshi Scheme⁸⁷

จัดตั้งขึ้นโดยเนติบัณฑิตยสภาท้องถิ่น (Local bar association) ซึ่งจะมีการจัดทนายกฎหมายประจำสถานีตำรวจ หรือศูนย์กักตัว (Detention Center) นักกฎหมายประจำเหล่านี้จะสามารถไปที่สถานีตำรวจ หรือศูนย์กักตัวได้ทันทีที่มีการเรียกตัว (an on-call duty attorney) เมื่อมีการจับกุม หรือผู้ต้องหาหรือญาติของผู้ต้องหาได้โทรศัพท์ไปตามตัว นักกฎหมายที่มีรายชื่อเป็นเวรก็จะเดินทางไปสถานีตำรวจ หรือศูนย์กักตัวทันทีเพื่อให้คำแนะนำทางกฎหมาย และสอบถามพูดคุย ทั้งนี้ ในการให้คำปรึกษา และคำแนะนำดังกล่าว จะไม่มีการคิดค่าบริการใดๆ จนกว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยจะหาทนายความเฉพาะ หรือไปยื่นขอรับความช่วยเหลือทางกฎหมายจึงจะเสียค่าบริการเฉพาะตัวไปในปี ค.ศ.1990 เนติบัณฑิตยสภาของเมือง Fukuoka และ Oita บนเกาะ Kyushu เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการ และปรากฏว่าเป็นต้นแบบในการดำเนินการในอื่นๆ เนื่องจากได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี กรอบแนวคิด และแนวการดำเนินการดังกล่าว ได้ถูกขยายดำเนินการไปทั่วประเทศ จนกระทั่งในเดือนมีนาคม ค.ศ.1992 ศาลสูงของญี่ปุ่นได้เห็นพ้องด้วยกับแนวคิดดังกล่าว และได้ออกคำแนะนำไปยังศาลแขวง (District Court) ทั่วประเทศว่า แนวทางดังกล่าวเป็นแนวทางที่ดีสำหรับการดำเนินการในคดีอาญา โดยเมื่อมีคดีขึ้นมาสู่ศาล ศาลอาจสอบถามว่าเมื่อถูกจับกุมมาที่สถานีตำรวจ หรือที่ศูนย์กักตัวนั้น ได้มีนักกฎหมายของเนติบัณฑิตยสภาของท้องถิ่นมาให้คำปรึกษากฎหมายหรือไม่ เพื่อประกอบการพิจารณาด้วยการดำเนินการดังกล่าวถือว่าเป็นการช่วยป้องกัน และปกป้องสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องหา และเป็นการเลี่ยงการกล่าวหาที่ผิดๆ ใดๆก็ตาม แม้กรอบการดำเนินการดังกล่าวจะเกิดขึ้นที่คิวชู และขยายตัวดำเนินการไปทั่วญี่ปุ่นก็ตาม แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการตาม Toban Bengoshi นั้น ได้นำเอาแนวคิดเรื่อง “Duty Solicitor Scheme” ของอังกฤษที่เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1986 มาใช้ในตอนเริ่มต้นนั้น แนวคิดแบบ Toban Bengoshi นั้นถูกเอามาใช้โดยเฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น ต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในคดีแพ่งด้วย ซึ่งเนติบัณฑิตยสภา

⁸⁶ ฐนันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ การประเมินผลสำเร็จกองทุนยุติธรรม เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁸⁷ Nozomu Ohara. (2008). Access to justice: Public Interest Activities of Bar Association in Japan อ้างถึงในฐนันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ การประเมินผลสำเร็จกองทุนยุติธรรม เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ท้องถิ่นบางแห่ง กำลังจะขยายการดำเนินการให้เป็ครอบครัวในคดีเกี่ยวกับครอบครัว และการกระทำผิดของเด็ก และเยาวชน (Juvenile Delinquency) ด้วยในอนาคต

3.1.2.2 การจัดตั้งสำนักกฎหมายสาธารณะ (Establishment and Operation of Public Law Offices) ในบางพื้นที่ของญี่ปุ่นประสบปัญหาเกี่ยวกับการมีนักกฎหมายน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนกับประชากรญี่ปุ่นที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว เนติบัณฑิตสภากลางของญี่ปุ่น หรือ JFBA (Japan Federal Bar Association) ได้พยายามพัฒนาให้ประชาชนสามารถที่จะเข้าถึง การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายมากยิ่งขึ้น สิ่งหนึ่งซึ่งจะสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายได้ก็คือ การใช้ระบบที่จะมีการจัดสรรให้มีจำนวนนักกฎหมายที่เพียงพอในการให้การช่วยเหลือ และคุ้มครองสิทธิ ในปี ค.ศ.1996 JFBA ได้มีการสำรวจนักกฎหมายที่มีอยู่ และจัดสรรนักกฎหมายลงไปในพื้นที่ที่ขาดแคลนโดยเริ่มจากการตั้งสำนักงานกฎหมายที่เรียกว่า “Himaware” ขึ้นในพื้นที่ที่ขาดแคลนนักกฎหมายเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปได้อย่างเหมาะสม เนติบัณฑิตสภากลางได้ประสานงานกับผู้พิพากษาให้แต่งตั้งเฉพาะคดี และให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายต่างๆ นั้น ให้ตัดจากกองทุนที่เนติบัณฑิตสภาท้องถิ่นทั่วประเทศเรียกเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ ส่งเข้ากองทุน นับมาจนถึงเดือนกรกฎาคม 2007 มีสำนักงานกฎหมายแบบ Himaware แล้วจำนวน 8 แห่ง ทั่วประเทศเนติบัณฑิตสภาท้องถิ่นบางแห่ง ได้ร่วมมือกับเนติบัณฑิตสภากลางเปิดอบรมนักกฎหมายทนายความ และผู้ที่เตรียมตัวสอบผู้พิพากษา (Candidates for judgeships) เพื่อให้ไปปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนในพื้นที่ที่ขาดแคลน

3.1.2.3 การจัดตั้งศูนย์การให้คำปรึกษาทางกฎหมาย (Establishment and Operation of Legal Counseling Centers) เนติบัณฑิตสภาท้องถิ่นได้มีการดำเนินการตั้งศูนย์การให้คำปรึกษาทางกฎหมายเพื่อให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงการได้รับการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย การให้คำปรึกษาทางกฎหมายมีทั้งการให้คำปรึกษาโดยคิดค่าบริการและไม่คิดค่าบริการในการดำเนินการของคณะกรรมการนั้น คณะกรรมการ JFBA และเนติบัณฑิตยสภาท้องถิ่น ได้มีการดำเนินการต่างๆ ต่อไปนี้⁸⁸

(1) เข้าถึงการดำเนินการเกี่ยวกับสิทธิเด็ก การล่วงละเมิดเด็ก รวมทั้งการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก และเยาวชน

(2) การสร้างความตระหนักถึง การสร้างสังคมที่มีความเท่าเทียม ทางเพศ หญิง และชายต่างมีส่วนร่วมในการสร้างความเสมอภาคกันทางด้านแรงงาน การศึกษา สวัสดิการต่างๆ ฯลฯ

⁸⁸ จำเนียร จวงตระกูลและ ฐนันต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2554). “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจการพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด”. สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 74-115

(3) การตระหนักถึง สิทธิของผู้สูงอายุ และผู้พิการ
 (4) การให้ความช่วยเหลือเหยื่อ
 (5) การสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการ
 ป้องกันจากภาวะโลกร้อน การบริหารจัดการขยะ หรือของเสีย มาตรการต่อต้านมลพิษต่างๆ เพื่อให้
 บรรลุสังคมแห่งการหมุนเวียนการใช้ทรัพยากร (Resources Recycled Society)

(6) การให้ความช่วยเหลือเหยื่อ หรือผู้เสียหายจากการบริโภค การคุ้มครองผู้บริโภค
 จากความไม่ซื่อสัตย์ของธุรกิจ ซึ่งทำให้การตกเป็นเหยื่อของผู้บริโภค มีลักษณะความเสียหายในวง
 กว้างนอกจากนี้ JFBA และเนติบัณฑิตสภาท้องถิ่นยังช่วยสนับสนุนการดำเนินการของหน่วยงาน
 Public law office หรือสำนักงานกฎหมายสาธารณะ และศูนย์ให้คำปรึกษากฎหมาย(Legal
 Counseling Center) รวมทั้งศูนย์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางกฎหมาย (The Japan Legal
 Support Center)

3.1.2.4 การจัดตั้งศูนย์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางกฎหมาย (Establishment of
 the Japan Legal Support Center) หลังจากการที่มีกฎหมาย การสนับสนุนด้านกฎหมายรวม
 (The Comprehensive Legal Support Law) ได้วางหลักพื้นฐาน คือ ให้สังคมมีข้อมูล และมีการ
 ให้บริการเพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาททางกฎหมาย ทั้งประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ.2004 ทำให้จำนวนคดีลง
 ศูนย์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางกฎหมายของญี่ปุ่นนี้ ตั้งขึ้น เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.2006 และเริ่ม
 ดำเนินการในเดือนตุลาคมในปีเดียวกัน การดำเนินงานของศูนย์นี้มีภารกิจหลัก⁸⁹ คือ

(1) การให้บริการข้อมูลข่าวสาร (Information Service) โดยเป็นการให้ข้อมูล
 ข่าวสารต่าง ๆ โดยไม่ต้องคิดค่าใช้จ่าย ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคดี หรือข้อมูลของรัฐ รัฐบาลท้องถิ่น
 สมาคมกฎหมาย เนติบัณฑิต รวมทั้งข้อมูลความคิดเห็นต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่
 ให้บริการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย

(2) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแพ่ง (Civil Legal Aid) เป็นระบบที่จัดตั้ง
 ขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหากฎหมายแพ่ง โดยเป็นการจัดให้คำปรึกษาในคดีแพ่งโดยไม่คิด
 ค่าใช้จ่าย และหากจำเป็นก็จะช่วยเหลือแนะนำไปให้อัยการ หรือผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายเฉพาะเรื่อง
 หรืออาจให้กู้ยืม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายดำเนินคดี

⁸⁹ Tetsuji Morita Keita Abe (2005) Legal Aid in Japan in a Period of Reform – Form Legal
 Aid to Comprehensive Legal Services: Japan Country Report in 2005 International Forum on Legal
 Aid อ้างถึงใน ฐันนดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ การประเมินผลสำเร็จกองทุนยุติธรรม เสนอ
 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหิดล

(3) มาตรการในพื้นที่ ซึ่งมีข้อจำกัดในการให้บริการทางกฎหมาย (Measures for areas with limited judicial services) การดำเนินการโดยทางศูนย์ได้มีการจัดนักกฎหมายประจำศูนย์เดินทางไปให้บริการในพื้นที่ดังกล่าวที่ขาดแคลนไม่มีนักกฎหมายที่เชี่ยวชาญคดีอยู่ในพื้นที่นั้น

(4) การช่วยเหลือผู้เสียหาย (Assistance for Victims) ศูนย์จะจัดหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็น และเกี่ยวกับการดูแล การฟื้นฟูสภาพร่างกาย สุขภาพ จิตใจ รวมทั้งติดต่อประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูผู้เสียหาย

(5) การแต่งตั้งที่ปรึกษาโดยศาล หรือการตั้งทนายขอแรง (Ensuring appointment of court appointed defense) การที่ศาลตั้งทนายขอแรงให้กับจำเลยนั้นศูนย์อาจพิจารณาให้การช่วยเหลือในด้านค่าใช้จ่ายในการจ้างบางส่วน หรือเต็มจำนวนก็ได้ เช่นกัน

(6) องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายส่วนภูมิภาค (JLAA) ของญี่ปุ่น คือ The Japan Legal Support Center (Houterasu) ซึ่งจัดตั้งขึ้น และดำเนินการภายใต้กระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นแต่เป็นองค์กรอิสระที่จัดทำแผนการ และดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ชาวญี่ปุ่นด้านโครงสร้างส่วนกลาง ประกอบด้วย สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโตเกียว ที่มีเจ้าหน้าที่ประสานงาน ผู้ตรวจสอบบัญชี สำนักงานประธาน และผู้อำนวยการส่วนบริหาร (Executive Director) ประจำ 3 ฝ่าย และผู้อำนวยการฝ่ายที่ปรึกษา (Part-time executive director) ในขณะที่ในส่วนภูมิภาคประกอบด้วย ศูนย์ท้องถิ่น 50 ศูนย์ ประจำที่ศาลแขวง (District Court) ในศูนย์จะประกอบด้วยคณะทำงานรับเรื่อง ร้องเรียน บริหารและธุรการทั่วไป และนักกฎหมายประจำ ศูนย์ในส่วนภูมิภาคจะเป็นศูนย์การดำเนินการที่จะให้ความช่วยเหลือเป็นหลักโดยที่สำนักงานใหญ่จะเป็นส่วนที่ทำหน้าที่ในการประสานงาน และดำเนินการเริ่มตั้งแต่การสอบถาม และขอคำปรึกษาด้านข้อมูล และประเด็นต่าง ๆ ว่าจะเข้าข่ายข้อกฎหมายหรือไม่ ให้ความรู้ถึงเส้นทางการดำเนินคดีรวมถึงการประสานการดำเนินการ กับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้องการดำเนินการต่าง ๆ เป็นไปภายใต้ข้อกำหนดของ The Comprehensive Legal Support Law ซึ่งผ่านรัฐสภาของญี่ปุ่นในปี ค.ศ.2004 และมีการจัดทำแผนการดำเนินการทุกปี เพื่อดำเนินการองค์กร Japan Legal Support Center นี้ยังมีเครือข่าย พันธมิตร และความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเนติบัณฑิตยสภา สภานายความ โรงเรียนกฎหมาย องค์กรที่ทำหน้าที่ใกล้เคียง องค์กรมูลนิธิที่ช่วยเหลือผู้เสียหาย องค์กรด้านแรงงาน เป็นต้น

(7) รูปแบบการให้ความช่วยเหลือของศูนย์จะประกอบด้วย

(7.1) การให้บริการด้านข้อมูล (Information Services) กับประชาชน โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย การให้บริการมีทั้งเอกสาร ข้อมูล และการมีผู้เชี่ยวชาญประจำ ที่ให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้

(7.2) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแพ่ง (Civil Legal Aid) การให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายทางแพ่ง จะประกอบด้วย การให้คำปรึกษาทางกฎหมายโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และหากจำเป็นก็อาจจะอนุมัติเงินค่าใช้จ่ายบางส่วนในการดำเนินคดี

(7.3) การจัดหาพนักงานกฎหมายผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Measures for Areas with United Judicial Services) การจัดหาพนักงานกฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้มีความมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนการดำเนินการในท้องถิ่นที่ขาดแคลนพนักงานกฎหมายผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้ดี ศูนย์ในภูมิภาคจะดำเนินการร้องขอไปที่สำนักงานส่วนกลาง และจะประสาน ไปยังศูนย์ในภูมิภาคต่าง ๆ

(7.4) การให้ความช่วยเหลือผู้เสียหาย (Assistance for Victims) ในกรณีที่ผู้เสียหายจากการประกอบอาชญากรรม และครอบครัวประสบปัญหา ก็จะมีการช่วยเหลือฟื้นฟูเพราะผู้เสียหายจะประสบกับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานต้องการนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมไปถึงการจัดหาพนักงานกฎหมายผู้เชี่ยวชาญเข้าไปดูแลคดีต่าง ๆ ด้วย

(7.5) การให้การสนับสนุนงบประมาณแก่ทนายขอแรง (Ensuring Appointment of Court – Appointed Defense Counsel) ในกรณีที่มีกรณีศาลได้มีการจัดหาทนายขอแรงให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาที่มีลักษณะอนาถา ทางศูนย์สามารถขออนุมัติงบประมาณบางส่วนช่วยเหลือทนายอาสาเหล่านี้เพื่อให้สามารถต่อสู้คดีอย่างเต็มที่⁹⁰

3.1.3 ประเทศอังกฤษ

การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในอังกฤษปัจจุบัน รัฐสภาของอังกฤษได้ตรากฎหมายขึ้นใหม่ชื่อ The Access to Justice Act 1999 โดยได้ปรับปรุงคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจัดตั้งตาม The Legal Aid Act 1988 มีผลตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน 2544 เป็นต้นมา คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (Legal Service Commission) มีอำนาจหน้าที่ในการจัดให้มีการบริการแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการได้รับคำปรึกษา การช่วยเหลือ และมีทนายความแก่ต่างในคดีอาญาด้วยการทำสัญญาจ้าง Solicitor ไร้คอยให้คำปรึกษากฎหมาย และจ้างทนายความประจำ ในรูปของ Public Defender โดยทั้งสองกรณีได้รับค่าตอบแทนจากกองทุนของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย และในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2544 อังกฤษได้จัดตั้งสำนักงาน Public Defender ขึ้นเป็นแห่งแรก ประธานศาลฎีกาของอังกฤษ (Lord Chancellor) เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ดังนี้

- (1) ประชาชนต้องได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความตั้งแต่ชั้นจับกุมจนถึงที่สุด
- (2) ประชาชนต้องได้รับทนายความที่มีคุณภาพ และต้องมีการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

⁹⁰ จำเนียร จวงตระกูลและ ฐนันต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2554). “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจการพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด”. สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 74-115

(3) ต้องมีกระบวนการตรวจสอบผลการดำเนินการของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในการใช้งบประมาณที่มีคุณภาพ และคุ้มค่า⁹¹

นอกจากนี้ ขั้นตอนในการช่วยเหลือช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของประเทศอังกฤษมีขั้นตอน ดังนี้

(1) การดำเนินงานให้คำแนะนำ (The Advice Sector) นอกเหนือจากการดำเนินการดังกล่าวแล้ว อังกฤษยังมีภาคส่วนที่มีบทบาทในการช่วยให้คำแนะนำกฎหมายที่เข้มแข็ง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่อังกฤษ มีประสบการณ์จากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายของผู้มีวิชาชีพทางกฎหมายในทางไม่ดี แต่การดำเนินงานของศูนย์ให้คำแนะนำ หรือ Advice centre กลับให้ผลดีว่าอังกฤษมีศูนย์ให้คำแนะนำที่หลากหลาย โดยมีสำนักงานให้คำแนะนำแก่ประชาชน ที่รู้จักกันในนาม “CABx” (Citizens’ advice bureaux) ราว 545 สำนักงาน และมีศูนย์ให้คำแนะนำอิสระ (Independent advice centre) มากกว่า 800 แห่ง ซึ่งบางครั้งยังมีการรวมตัวกันเป็น สหภาพ คือ The Federation of Independent Advice Centre ซึ่งแม้ว่า CABx จะไม่ใช่เครือข่ายที่ใหญ่ที่สุดก็ตาม แต่ก็เป็นการดำเนินงานที่มีความเก่าแก่ที่สุด และเป็นที่ยอมรับกันดีรวมทั้งมีการศึกษาวิจัยว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีโดยทั่วไปประชาชนจะรู้จัก CABx ในฐานะที่เป็นศูนย์ในคำแนะนำทั่วไปหน่วยงานต่างๆ จะโทรศัพท์ประสานงานกับศูนย์นี้อยู่เสมอตั้งนั้น เมื่อมีการปฏิรูปโดยรัฐในปี ค.ศ. 2000 รัฐก็ได้มองเห็นว่า CABx จะมีบทบาทในการช่วยเป็นศูนย์ประสานงาน และดำเนินการอย่างใกล้ชิดกับประชาชน จึงมีการพัฒนางานการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายผนวกเข้าไป และให้คณะกรรมการ The Legal Services Commission ประสานงาน และจัดสรรงบประมาณให้ดำเนินการ รวมทั้งการจัดตั้งให้เป็นหุ้นส่วนท้องถิ่นเพื่อการประสานการดำเนินการต่อไป

(2) รูปแบบการพิจารณาให้ความช่วยเหลือของอังกฤษจะประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางกฎหมาย และการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายด้านอื่นๆ อาทิ การจัดสรรเงินการจัดหนักกฎหมายให้ นอกจากนี้ยังมีการให้ความช่วยเหลือที่ศาลแจ้งมา และมีการเข้าไปช่วยเหลือใกล้เคียงปัญหาครอบครัว โดยจะอนุมัติให้กับผู้ที่ได้รับการรับรองเข้าไปดำเนินการนอกจากนี้การตั้งตัวแทนทางกฎหมาย (Legal Representation) เพื่อดำเนินคดีในศาลจะดำเนินการใน 2 รูปแบบ คือ การช่วยเหลือด้านการไต่สวน (Investigation Help) จะช่วยค่าใช้จ่ายในบางส่วน เพื่อการรวบรวมพยาน และการจัดเตรียมแนวทางในการต่อสู้กับการช่วยเหลือเต็ม (Full Representation) จะมีการจัดสรรทุนให้เต็มจำนวนในการต่อสู้คดีตั้งแต่เริ่มจนจบในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือเต็มใช้หลัก Funding Codes คือ การตั้งรหัสประเภทคดี และจำนวนเงินค่ากลาง แต่ต่อมามีการพัฒนามาใช้หลัก

⁹¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2547). การศึกษา และพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ วันพุธที่ 28 เมษายน ณ ห้องประชุม จิตติ ดิงศภัทย์.

“Sufficient Benefit test” ซึ่งจะพิจารณาถึงประโยชน์ในการอนุมัติการช่วยเหลือว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้มาขอรับการช่วยเหลือมากน้อยเพียงใด และมีการกำหนดว่าคดีบางอย่างจะไม่ได้รับการช่วยเหลือ (Out of Scope) ได้แก่ คดีเรื่องพินัยกรรม หมิ่นประมาท คดีพิพาทเรื่องเขตแดน เป็นต้น เนื่องจากเห็นว่าประโยชน์ไม่เพียงพอ มีการขยายไปถึงเรื่องสุขภาพจิต และผู้ลี้ภัยด้วยรูปแบบการพิจารณาให้ความช่วยเหลือหลัก Legal Service Commission จะพิจารณาความสำคัญทางกฎหมายที่ได้มาตรฐานเพื่อทำสัญญา ปัจจุบัน Community Legal Service Centre (CLACs) และ Community Legal Advice Network (CLANs) จะเป็นผู้พิจารณาหลักในการดำเนินการ และพิจารณาถึงผู้ที่จะมาดำเนินคดีให้ และเสนอคณะกรรมการเพื่อพิจารณาอนุมัติเงินเพื่อการดำเนินการต่อไป

(3) หลักเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือ เดิมในอังกฤษนั้นการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยทางการเงินก็ใช้ระบบ Means test แบบที่เรียกว่า “The Funding Code” นั่นคือการจำแนกประเภท และรายละเอียดของคดี แต่ในการให้ข้อมูล และข้อเท็จจริงเพื่อทำการตรวจสอบ จะใช้การที่ผู้มาขึ้นขอรับการให้ความช่วยเหลือ จะต้องบรรยายข้อเท็จจริงโดยสังเขปประมาณ 50 คำ ต่อมาขยายเป็น 59 หน้า พร้อมทั้งแนบเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากในการดำเนินการและการตีความ นอกจากนี้ยังต้องมีการแนบความเห็น ของนักกฎหมายว่ามีโอกาสที่จะชนะคดีด้วย⁹² ในปี ค.ศ.2006 ตั้งแต่เดือนตุลาคม เป็นต้นมาอังกฤษได้มีการพัฒนา และปรับปรุงหลักเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย โดยเฉพาะทางการเงินใหม่ โดยเริ่มนำร่องนำมาใช้ในศาลมาจิสเตรต (Magistrate Court) แนวทางดังกล่าวเรียกกันว่า “Crown Court Means Test” แม้หลักเกณฑ์นี้จะให้ศาลเป็นผู้มีบทบาทในการไต่สวน และพิจารณาในท้ายที่สุด แต่จะมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาข้อเท็จจริง โดยคณะกรรมการพิจารณาที่จัดตั้งขึ้นจากบุคลากรในวิชาชีพต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดทำคู่มือ(Code of Practice) ขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา ทั้งนี้ในคู่มือจะมีหลักเกณฑ์การพิจารณาที่เป็นแนวทางหลัก และรายละเอียดอื่นๆ คณะกรรมการจะเป็นผู้พิจารณา ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อเท็จจริงว่า การพิจารณาให้เงินช่วยเหลือนั้น แต่ละประเภทของคดีจะมีความแตกต่างกันออกไป เช่น คดีฆ่าผู้อื่น ทำร้ายร่างกาย โจรกรรม หรือคดีกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เป็นต้น

⁹² Tamara Goriely (2002) The English Approach to Access to Justice yoaperpresented a World Bank Workshop Washington December 11. 2002 อ้างถึงใน จำเนียร จวงตระกูล และ ฐนันตร์ศักดิ์ บวรนนท์กุล .(2554). “รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจการพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด”. สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม. หน้า 74-115

3.2 กฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในประเทศไทย

ในส่วนของกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้มีการกำหนดถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของประชาชนไว้ โดยกำหนดให้บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายมีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติภาษาเพศอายุความพิการสภาพทางกายหรือสุขภาพสถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมความเชื่อทางศาสนาการศึกษาอบรมหรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญหรือเหตุอื่นใดจะกระทำมิได้ ทั้งนี้มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่นหรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็กสตรีผู้สูงอายุคนพิการหรือผู้ด้อยโอกาสย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ตลอดจนบุคคลผู้เป็นทหารตำรวจข้าราชการเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐและพนักงานหรือลูกจ้างขององค์กรของรัฐย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปเว้นแต่ที่จำกัดไว้ในกฎหมายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองสมรรถภาพวินัยหรือจริยธรรม⁹³

นอกจากนี้ รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพเป็นธรรมและไม่เลือกปฏิบัติและให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวกรวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร และรัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัดปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ รัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมรวมถึงการจัดหาทนายความให้⁹⁴ ดังนั้น ประเทศไทยจึงได้มีการตั้ง “กองทุนยุติธรรม” ขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือประชาชน ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

3.2.1 พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

3.2.1.1 กองทุนยุติธรรม

พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 กำหนดให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมเรียกว่า “กองทุนยุติธรรม” มีฐานะเป็นนิติบุคคลมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีการขอลปล่อยชั่วคราว

⁹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27

⁹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 68

ผู้ต้องหาหรือจำเลยการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน⁹⁵ และให้กองทุนมีอำนาจกระทำกิจการต่าง ๆ ภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5 และอำนาจเช่นว่านี้ให้รวมถึง⁹⁶

- (1) ถือกรรมสิทธิ์มีสิทธิครอบครองและมีทรัพย์สินต่าง ๆ
- (2) ก่อตั้งสิทธิหรือกระทำนิติกรรมใด ๆ
- (3) กระทำการอื่นใดที่เกี่ยวกับหรือเกี่ยวเนื่องในการจัดการให้สำเร็จตาม

วัตถุประสงค์ของกองทุน

นอกจากนี้กองทุนประกอบด้วยเงินและทรัพย์สิน⁹⁷ ดังต่อไปนี้

- (1) เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับโอนตามมาตรา 40
- (2) เงินอุดหนุนที่ได้รับจากรัฐบาลหรือเงินที่ได้รับจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี
- (3) เงินที่ได้รับตามมาตรา 8
- (4) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคให้แก่กองทุน
- (5) ดอกผลของเงินหรือทรัพย์สินของกองทุน
- (6) เงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่กองทุนได้รับไม่ว่ากรณีใด

อย่างไรก็ตาม เงินและทรัพย์สินของกองทุนไม่ต้องส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดินให้กองทุนมีรายได้จากเงินที่ศาลสั่งบังคับกรณีผิดสัญญาประกันต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาค่าธรรมเนียมศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและค่าปรับตามคำพิพากษาในคดีอาญาทั้งนี้ในอัตราไม่เกินร้อยละห้าของจำนวนเงินเฉพาะส่วนที่นำส่งคลังโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง⁹⁸ โดยเงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการ⁹⁹ ดังต่อไปนี้

- (1) การช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี
- (2) การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย
- (3) การช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน
- (4) การให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน
- (5) การดำเนินงานกองทุนหรือการบริหารกองทุนและกิจการอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ

เกี่ยวเนื่องกับการจัดกิจการของกองทุน

⁹⁵ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 5

⁹⁶ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 6

⁹⁷ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 7

⁹⁸ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 8

⁹⁹ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 9

อนึ่งในกิจการของกองทุนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอกให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้แทนกองทุนเพื่อการนี้ปลัดกระทรวงยุติธรรมจะมอบหมายให้บุคคลใดปฏิบัติงานในเรื่องใดแทนก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด¹⁰⁰ โดยให้จัดตั้งสำนักงานกองทุนยุติธรรมขึ้นในสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุนคณะกรรมการคณะอนุกรรมการคณะทำงานหรือบุคคลที่คณะกรรมการแต่งตั้งตามพระราชบัญญัตินี้รวมทั้งให้มีอำนาจหน้าที่¹⁰¹ ดังต่อไปนี้

- (1) รับคำขอรับความช่วยเหลือตามพระราชบัญญัตินี้
- (2) เสนอความเห็นประกอบคำขอตาม (1) เพื่อเสนอให้คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องพิจารณา
- (3) ประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนในการดำเนินงานของกองทุน
- (4) รับเงินจ่ายเงินและเก็บรักษาเงินของกองทุนตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง
- (5) พัฒนาระบบรูปแบบวิธีการและการให้บริการของกองทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุน
- (6) เก็บรวบรวมวิเคราะห์และวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุน
- (7) ปฏิบัติการอื่นหรือกระทำกิจการตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการ

สำหรับการดำเนินงานของกองทุนในจังหวัดอื่นที่มีใช้กรุงเทพมหานครให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมายให้หน่วยงานในจังหวัดที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมทำหน้าที่เกี่ยวกับงานธุรการให้กับกองทุนสำหรับเขตจังหวัดนั้น¹⁰²

3.2.1.2 คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

ให้มีคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานกรรมการปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นรองประธานกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังผู้แทนกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพผู้แทนสำนักงบประมาณผู้แทนสำนักงานตำรวจแห่งชาติผู้แทนสำนักงานศาลยุติธรรมผู้แทนสำนักงานอัยการสูงสุดผู้แทนสภานายความและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่ง

¹⁰⁰ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 10

¹⁰¹ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 11

¹⁰² พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 12

รัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นที่ประจักษ์ในด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจำนวนมากเป็นกรรมการให้รองปลัดกระทรวงยุติธรรมซึ่งได้รับมอบหมายจากปลัดกระทรวงยุติธรรมเป็นกรรมการและเลขานุการและให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของสำนักงานกองทุนยุติธรรมจำนวนสองคนเป็นผู้ช่วยเลขานุการ¹⁰³ โดยให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่¹⁰⁴ ดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดนโยบายแผนงานและแนวทางในการดำเนินงานของกองทุน
- (2) ออกระเบียบต่างๆตามพระราชบัญญัตินี้
- (3) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อปฏิบัติการตามที่คณะกรรมการมอบหมาย
- (4) กำกับดูแลติดตามและประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกองทุน
- (5) พิจารณาให้ความเห็นชอบรายงานประจำปี
- (6) ออกประกาศเกี่ยวกับการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกองทุน
- (7) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหรือตามที่รัฐมนตรีมอบหมาย

นอกจากนี้ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือคณะหนึ่งหรือหลายคณะเพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอในทุกภารกิจของกองทุนทั่วราชอาณาจักรตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนดให้เลขานุการคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือรายงานผลการพิจารณาให้ความช่วยเหลือต่อคณะกรรมการทุกสามเดือน¹⁰⁵ และให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดขึ้นทุกจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานครเพื่อมีอำนาจหน้าที่พิจารณาให้ความช่วยเหลือผู้ยื่นคำขอจากกองทุนเฉพาะกรณีการให้ค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีและการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่คณะกรรมการกำหนด¹⁰⁶

อนึ่งในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนไม่สามารถเสนอคำขอให้คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดพิจารณาได้ให้ประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดแล้วแต่กรณีเป็นผู้

¹⁰³ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 13

¹⁰⁴ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 18

¹⁰⁵ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 20

¹⁰⁶ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 21

พิจารณาคำขอและรายงานให้คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดแล้วแต่กรณีทราบโดยเร็ว และในการพิจารณาคำขอรับความช่วยเหลือการขอลปล่อยชั่วคราวหากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่สามารถเสนอคำขอรับความช่วยเหลือการขอลปล่อยชั่วคราวให้คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดพิจารณาได้คณะกรรมการดังกล่าวอาจมอบหมายให้กรรมการคนใดคนหนึ่งเป็นผู้พิจารณาคำขอก็ได้และรายงานให้คณะกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดแล้วแต่กรณีทราบโดยเร็วทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด¹⁰⁷

3.2.1.3 การขอรับความช่วยเหลือจากกองทุน

ในการขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนนั้น บุคคลอาจขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนในการดำเนินคดีการขอลปล่อยชั่วคราวการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนตลอดจนการสนับสนุนโครงการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขการยื่นคำขอแบบคำขอการพิจารณาให้ความช่วยเหลือให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด¹⁰⁸ และการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีประกอบด้วยค่าจ้างทนายความค่าฤชาธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายอื่นๆที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี¹⁰⁹ ส่วนการพิจารณาให้ความช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดีและการให้ความช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์¹¹⁰ ดังต่อไปนี้

- (1) พฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (2) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (3) โอกาสที่ผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนจะได้รับการช่วยเหลือหรือบรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่น

นอกจากนี้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้คำนึงถึงว่าหากได้รับการปล่อยชั่วคราวแล้วผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนีจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือจะไปก่อเหตุร้ายอันตรายประการใดหรือไม่¹¹¹ และการขอลปล่อยชั่วคราวให้แก่

¹⁰⁷ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 22

¹⁰⁸ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 26

¹⁰⁹ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 27

¹¹⁰ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 28

¹¹¹ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 29

ผู้ต้องหาหรือจำเลยกองทุนอาจมอบอำนาจให้แก่พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันก็ได้¹¹²

สำหรับผู้ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือการได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนอาจขอรับเงินช่วยเหลือเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับ¹¹³ ดังต่อไปนี้

- (1) ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลรวมทั้งค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
 - (2) เงินช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนถึงแก่ความตาย
 - (3) ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ
 - (4) เงินช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร
- อย่างไรก็ตาม คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือมีอำนาจพิจารณาให้การสนับสนุนผู้เสนอโครงการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ส่วนหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขการขอรับความช่วยเหลือและการให้การสนับสนุนให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด¹¹⁴

3.2.2 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 (2) มาตรา 26 วรรคสอง มาตรา 27 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมซึ่งออกระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

3.2.2.1 ข้อความทั่วไป

ในระเบียบนี้ ได้กำหนดนิยามของคำสำคัญไว้ดังนี้

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คดี” หมายความว่า คดีอาญาคดีแพ่งคดีปกครองคดีเยาวชนและครอบครัวคดีศาลชำนาญพิเศษและคดีอื่นรวมถึงการบังคับคดี

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

¹¹² พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 30

¹¹³ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 31

¹¹⁴ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 มาตรา 32

“ประธาน” หมายความว่า ประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

“คณะอนุกรรมการ” หมายความว่า คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

“เลขานุการ” หมายความว่า เลขานุการคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือเลขานุการคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีในราชอาณาจักรทั้งการยื่นคำร้องฟ้องคดีดำเนินคดีต่อผู้บังคับคดีและการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

“ทนายความ” หมายความว่า ทนายความตามกฎหมายว่าด้วยทนายความและได้ขึ้นบัญชีไว้กับกองทุน

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานกองทุนยุติธรรมหรือหน่วยงานในจังหวัดที่สังกัดกระทรวงยุติธรรมที่ปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมาย

“เจ้าหน้าที่” หมายความว่า พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมที่ได้รับมอบหมาย¹¹⁵

3.2.2.2 การยื่นคำขอ

สำหรับผู้ขอรับความช่วยเหลืออาจยื่นคำขอด้วยตนเองหรือผู้แทนโดยชอบธรรมผู้อนุบาลผู้พิทักษ์สามีหรือภริยาที่จดทะเบียนสมรสเป็นผู้ยื่นคำขอแทนหรือผู้ขอรับความช่วยเหลืออาจมอบอำนาจให้บุคคลใดเป็นผู้ยื่นคำขอแทนก็ได้โดยวิธีการส่งคำขอทางไปรษณีย์จดหมายอิเล็กทรอนิกส์หรือช่องทางอื่นตามแบบทำยระเบียบนี้และกรณีผู้ยื่นคำขอเป็นผู้เยาว์คนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณีหากผู้ยื่นคำขอเป็นสามีหรือภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสบุพการีผู้สืบสันดานญาติใกล้ชิดผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้างของบุคคลดังกล่าวให้เจ้าหน้าที่จัดทำเอกสารมอบอำนาจจากผู้มีสิทธิขอรับความช่วยเหลือต่อไป ส่วนกรณีที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือยื่นคำขอผ่านส่วนราชการในสังกัดกระทรวงยุติธรรมหรือส่วนราชการอื่นเมื่อส่วนราชการนั้นได้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายแล้วให้นำส่งสำนักงานเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป¹¹⁶ ทั้งนี้ให้

¹¹⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 4

¹¹⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 5

สำนักงานที่เป็นภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ยื่นคำขอเป็นสำนักงานที่รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่ อาจส่งคำขอไปยังสำนักงานอื่นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีก็ได้ในกรณีข้อพิพาทเกี่ยวกับ อสังหาริมทรัพย์หรือสิทธิหรือประโยชน์อันเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ให้สำนักงานที่ทรัพย์นั้นตั้งอยู่เป็น สำนักงานที่รับผิดชอบหรืออาจให้สำนักงานที่เป็นภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ยื่นคำขอเป็น สำนักงานที่รับผิดชอบก็ได้¹¹⁷

เมื่อเจ้าหน้าที่รับคำขอแล้วเห็นว่าเอกสารหลักฐานที่จำเป็นต้องประกอบการพิจารณา ยังไม่ครบถ้วนให้เจ้าหน้าที่แจ้งให้ผู้ยื่นคำขอทราบเพื่อดำเนินการส่งเอกสารหลักฐานให้ครบถ้วน¹¹⁸ และ ก่อนการดำเนินการพิจารณาคำขอให้เจ้าหน้าที่ประเมินเบื้องต้นหากพบปัญหาความเดือดร้อนที่ จะต้องแก้ไขเร่งด่วนให้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าหรือประสานส่งต่อตามความจำเป็นแก่ กรณีอาทิวรรณการรักษายาบาลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทการหาที่พักพิงชั่วคราวเป็นต้นทั้งนี้ให้เจ้าหน้าที่ ให้บริการแก่เด็กสตรีผู้สูงอายุคนพิการหรือผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับความสะดวกรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษ¹¹⁹

3.2.2.3 การให้ความช่วยเหลือ

สำหรับผู้ขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีจากกองทุนอาจขอรับความช่วยเหลือได้ ในกรณี¹²⁰ ดังต่อไปนี้

- (1) ค่าจ้างทนายความ
- (2) ค่าที่ปรึกษาหรือผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายในการดำเนินคดีหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ ด้าน
- (3) ค่าฤชาธรรมเนียม
- (4) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีเช่นค่าตรวจพิสูจน์ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ค่าวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมเอกสาร ค่าใช้จ่ายในการสอบแนวเขตรังวัดที่ดินค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศหรือทางดาวเทียม การอ่านแปลตีความหรือวิเคราะห์ภาพถ่าย
- (5) ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

¹¹⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 6

¹¹⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 7

¹¹⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 8

¹²⁰ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 9

3.2.2.4 หลักเกณฑ์การพิจารณาการทบทวนและการแจ้งผล

นอกจากนี้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์¹²¹ ดังต่อไปนี้

- (1) พฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (2) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (3) โอกาสที่ผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนจะได้รับความช่วยเหลือหรือ

บรรเทาความเสียหายตามกฎหมายอื่น

อนึ่ง การพิจารณาพฤติกรรมและข้อเท็จจริงของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนตามข้อ 10 (1) ควรคำนึงถึงหลักเกณฑ์¹²² ดังต่อไปนี้

กรณีผู้ยื่นคำขอประสงค์ยื่นคำร้องฟ้องคดีบังคับคดีหรือการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

(1) เป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพหรือมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิและต้องมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายหรือจะต้องใช้สิทธิทางศาล

(2) เป็นการปกป้องรักษาประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน

(3) เป็นการกระทำละเมิดที่กระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม

(4) เป็นเรื่องที่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือความมั่นคงของประเทศหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

(5) พฤติกรรมข้อเท็จจริงและเงื่อนไขอื่น ๆ ตามสถานการณ์สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น เช่นการช่วยเหลือให้พ้นจากการกระทำของผู้มีอิทธิพลหรือการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

กรณีผู้ยื่นคำขอประสงค์ต่อสู้คดีหรือการดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

(1) ต้องไม่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เว้นแต่มีหลักฐานอันน่าเชื่อถือว่าจะไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด

(2) ต้องไม่มีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เว้นแต่มีหลักฐานอันน่าเชื่อถือว่าจะไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด

¹²¹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 10

¹²² ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 11

(3) ต้องไม่มีผลกระทบต่อความเสียหายของประชาชนส่วนรวมเว้นแต่มีหลักฐานอันน่าเชื่อถือที่น่าจะไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด

(4) ต้องมีหลักฐานพอสมควรว่ามีได้เป็นผู้ผิดสัญญาหรือละเมิดสิทธิผู้อื่นและต้องใช้สิทธิโดยสุจริต

สำหรับการพิจารณาฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนตามข้อ 10 (2) อาจคำนึงถึง¹²³

(1) รายได้หรือความสามารถทางเศรษฐกิจของผู้ขอรับความช่วยเหลือ

(2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพตามปกติอันควรแก่ฐานะานุรูป

(3) ภาระหนี้สินของผู้ขอรับความช่วยเหลือที่ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมเป็นสิ่งสำคัญ

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่อาจสอบถามหรือให้แสดงหลักฐานต่างๆหรือจะแสดงภาระหนี้สินหรือมีการจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อประกอบการพิจารณาให้ความช่วยเหลือหากมีพฤติการณ์น่าสงสัยเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ขอรับความช่วยเหลือ

ในการให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการต้องพิจารณาฐานะทางการเงินของกองทุนประกอบ¹²⁴ และให้เจ้าหน้าที่สอบปากคำลงพื้นที่ตรวจสอบความประพฤติตามความเหมาะสมและจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุนทั้งนี้อาจมีหนังสือสอบถามหรือเชิญบุคคลใดมาให้อภัยคำส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้และให้เจ้าหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงและทำรายงานความเห็นของเจ้าหน้าที่เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการหรือประธานโดยเร็ว¹²⁵ ส่วนในการพิจารณาคำขอให้คณะกรรมการเป็นผู้พิจารณาคำขอทั้งนี้ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนไม่สามารถเสนอคำขอต่อคณะกรรมการตามวรรคหนึ่งได้ให้ประธานเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาคำขอและรายงานให้คณะกรรมการทราบโดยเร็ว¹²⁶

¹²³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 12

¹²⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 13

¹²⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 14

¹²⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 15

และคณะอนุกรรมการหรือประธานมีอำนาจพิจารณาอนุมัติไม่อนุมัติหรือยุติคำขอเหตุแห่งการยุติคำขอ¹²⁷ มีดังนี้

- (1) ผู้ขอรับความช่วยเหลือมีหนังสือขอยุติคำขอรับความช่วยเหลือ
- (2) ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมต่อสำนักงานภายในระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนด
- (3) ไม่สามารถติดต่อผู้ขอรับความช่วยเหลือตามที่อยู่ที่แจ้งไว้ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด
- (4) ผู้ขอรับความช่วยเหลือให้ข้อเท็จจริงหรือแสดงข้อความอันเป็นเท็จ

3.2.2.5 การดำเนินการช่วยเหลือของกองทุน

เมื่อผู้มีอำนาจพิจารณาอนุมัติค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีแก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือแล้วให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทำสัญญาการได้รับความช่วยเหลือณสำนักงานภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลทั้งนี้ตามแบบที่คณะกรรมการประกาศ¹²⁸ และให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายมีอำนาจลงนามในสัญญาการได้รับความช่วยเหลือถ้าผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่มาทำสัญญาภายในเวลาที่กำหนดโดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้ถือว่าไม่ประสงค์จะขอรับความช่วยเหลือให้คณะอนุกรรมการหรือประธานยุติการให้ความช่วยเหลือเว้นแต่เป็นกรณีมีเหตุอันสมควรหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการจ่ายเงินให้เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยการรับเงินการจ่ายเงินและการเก็บรักษาเงินของกองทุนยุติธรรม¹²⁹

นอกจากนี้ ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดหาทนายความตามลำดับบัญชีทนายความกองทุนในคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อนหรือมีผลกระทบต่อประชาชนหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่สิบรายขึ้นไปหรือที่อาจมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมเจ้าหน้าที่อาจจัดหาทนายความนอกเหนือเขตพื้นที่หรือทนายความที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกองทุนโดยความเห็นชอบของเลขานุการเพื่อประโยชน์ของผู้ขอรับความช่วยเหลือหากกองทุนพิจารณาให้ความช่วยเหลือในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกากองทุนอาจกำหนดให้ทนายความรายเดิมมีหน้าที่ร่างอุทธรณ์หรือฎีกาแล้วแต่กรณี¹³⁰ ทั้งนี้ การทำสัญญาจ้าง

¹²⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 16

¹²⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 21

¹²⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 22

¹³⁰ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 23

ทนายความเพื่อดำเนินการช่วยเหลือผู้ขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีให้ปลัดกระทรวงยุติธรรม หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายจัดทำสัญญาจ้างทนายความและลงนามในสัญญาจ้างทนายความทั้งนี้ เป็นไปตามแบบที่คณะกรรมการประกาศในกรณีจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจทำสัญญาจ้างทนายความได้ ทันทีให้เลขานุการพิจารณาคัดเลือกทนายความจากบัญชีทนายความของกองทุนเพื่อดำเนินคดีหรือ บังคับคดีให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือไปพลาทงก่อนแล้วทำสัญญาจ้างทนายความกับกองทุนภายหลังและ ทนายความจะต้องปฏิบัติตามสัญญาจ้างทนายความและข้อบังคับสภาพทนายความ¹³¹

สำหรับผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่อาจเปลี่ยนตัวทนายความที่ได้รับการแต่งตั้งได้เว้นแต่ ความปรากฏแก่เจ้าหน้าที่หรือผู้ขอรับความช่วยเหลือพบพฤติการณ์ที่อาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ คดีหรือทนายความผิดสัญญาจ้างทนายความเจ้าหน้าที่หรือผู้ขอรับความช่วยเหลืออาจร้องขอให้ เปลี่ยนทนายความได้โดยให้ชี้แจงและแสดงเหตุผลเป็นหนังสือ และทนายความไม่อาจขอลถอนตัวจาก การที่ได้รับแต่งตั้งได้เว้นแต่มีเหตุสำคัญที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาจ้างทนายความทั้งนี้การ พิจารณาเปลี่ยนทนายความให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการหรือประธานหรือเลขานุการแล้วแต่ กรณีส่วนกรณีมีการแต่งตั้งทนายความเข้าไปในคดีแล้วต้องได้รับอนุญาตจากศาลให้เปลี่ยน ทนายความ¹³² และให้เจ้าหน้าที่กำกับดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของทนายความให้เป็นไปตามสัญญาอย่าง ต่อเนื่องเพื่อมิให้เกิดความเสียหายเกี่ยวแก่คดีหากพบว่าทนายความละเลยเพิกเฉยไม่ตั้งใจปฏิบัติ หน้าที่ให้เจ้าหน้าที่แจ้งเตือนทนายความโดยเร็ว¹³³ ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นผู้ขอรับความช่วยเหลือจะ เสนอทนายความที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ให้คณะกรรมการพิจารณานุมัติแต่งตั้งก็ได้ แม้ทนายความผู้นั้นจะไม่ได้ขึ้นบัญชีไว้กับกองทุนก็ตามให้ทนายความดังกล่าวได้รับค่าจ้างเช่นเดียวกับ ทนายความที่ขึ้นบัญชีกับกองทุนและต้องมีความผูกพันเป็นไปตามระเบียบนี้ด้วย¹³⁴

นอกจากนี้ ในกรณีที่ทนายความที่ขึ้นบัญชีกับกองทุนตามประกาศของคณะกรรมการ พันสภาพการเป็นทนายความแต่ยังทำงานตามสัญญาจ้างไม่แล้วเสร็จให้เลขานุการมีอำนาจแต่งตั้ง และอนุมัติวงเงินในการจ้างทนายความคนใหม่เพื่อดำเนินคดีให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทั้งนี้ให้อยู่

¹³¹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 24

¹³² ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 25

¹³³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 26

¹³⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชน ในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 27

ภายใต้วงเงินที่คณะกรรมการกำหนด¹³⁵ ส่วนการจ่ายค่าจ้างและค่าอื่นใดให้แก่ทนายความให้เป็นไปตามสัญญาจ้างทนายความทั้งนี้ทนายความต้องปฏิบัติตามระเบียบนี้หรือระเบียบอื่นที่กำหนดให้ ทนายความต้องปฏิบัติตามฉันทนกองทุนมีสิทธิบอกเลิกสัญญาและเรียกคืนค่าจ้างและค่าอื่นใดได้ตามสัญญากรณีทนายความไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามสัญญาจนทำให้เกิดความเสียหายแก่กองทุนให้กองทุน

ดำเนินการเรียกร้องค่าเสียหายหรือดำเนินคดีกับทนายความต่อไปแล้วแต่กรณี¹³⁶ และให้เจ้าหน้าที่จัดทำคำร้องให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดีลงนามในคำร้องยื่นไว้ต่อศาลโดยให้ปรากฏข้อความว่า “เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือเป็นฝ่ายได้รับคืนค่าฤชาธรรมเนียมและหรือค่าทนายความคืนขอศาลได้โปรดมีคำสั่งให้จ่ายเงินจำนวน(ตามที่กองทุนยุติธรรมจะได้แถลงศาลทราบเมื่อคดีนี้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว) ให้แก่กองทุนยุติธรรม” ในขณะที่อนุมัติความช่วยเหลือให้แก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือและยื่นไว้ต่อศาลในคดีที่ขอรับความช่วยเหลือทั้งนี้ผู้ขอรับความช่วยเหลือยินยอมให้มีการดำเนินการดังกล่าวข้างต้น¹³⁷

3.2.3 ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการขอลดยชำระค่าธรรมเนียมหรือจำเลย พ.ศ.2559

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยชำระค่าธรรมเนียมหรือจำเลย พ.ศ.2559 นั้น ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 18 (2) มาตรา 22 มาตรา 26 วรรคสอง และมาตรา 30 วรรคห้า แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 คณะกรรมการกองทุนยุติธรรมจึงออกระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

3.2.3.1 ข้อความทั่วไป

ในระเบียบนี้¹³⁸ ได้กำหนดนิยามของคำสำคัญไว้ ดังนี้

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนยุติธรรม

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกองทุนยุติธรรม

“ประธาน” หมายความว่า ประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือประธานอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

¹³⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 28

¹³⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 29

¹³⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559 ข้อ 30

¹³⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยชำระค่าธรรมเนียมหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 4

“คณะอนุกรรมการ” หมายความว่า คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือ คณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

“เลขานุการ” หมายความว่า เลขานุการคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือหรือ เลขานุการคณะอนุกรรมการให้ความช่วยเหลือประจำจังหวัดที่คณะกรรมการแต่งตั้ง

“ผู้ขอรับความช่วยเหลือ” หมายความว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ถูกคุมขังหรือ จะถูกคุมขังในคดีอาญาหรือกรณีอื่นใด

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานกองทุนยุติธรรมและหน่วยงานในจังหวัดที่ สังกัดกระทรวงยุติธรรมที่ปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมาย

“เจ้าหน้าที่” หมายความว่า พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวง ยุติธรรมที่ได้รับมอบหมาย

3.2.3.2 การยื่นคำขอ

ในการยื่นคำขอนั้นผู้ขอรับความช่วยเหลืออาจยื่นคำขอด้วยตนเองหรือผู้แทนโดยชอบ ธรรมผู้อนุบาลผู้พิทักษ์สามีหรือภริยาที่จดทะเบียนสมรสเป็นผู้ยื่นคำขอแทนหรือผู้ขอรับความ ช่วยเหลืออาจมอบอำนาจให้บุคคลใดเป็นผู้ยื่นคำขอแทนก็ได้โดยวิธีการส่งคำขอทางไปรษณีย์จดหมาย อิเล็กทรอนิกส์หรือช่องทางอื่นตามแบบทำเยียบนี้กรณีผู้ยื่นคำขอเป็นผู้เยาว์คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ แล้วแต่กรณีและหากผู้ยื่นคำขอเป็นสามีหรือภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสบุพการีผู้สืบสันดานญาติ ไกลชิดผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้างของบุคคลดังกล่าวให้เจ้าหน้าที่จัดทำเอกสารมอบอำนาจจากผู้มี สิทธิขอรับความช่วยเหลือต่อไปกรณีที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือยื่นคำขอผ่านส่วนราชการในสังกัด กระทรวงยุติธรรมหรือส่วนราชการอื่นเมื่อส่วนราชการนั้นได้ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมายแล้วให้นำส่งสำนักงานเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป¹³⁹

นอกจากนี้ให้สำนักงานที่เป็นภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้ยื่นคำขอเป็นสำนักงานที่ รับผิดชอบหรือเจ้าหน้าที่อาจส่งคำขอไปยังสำนักงานอื่นเพื่อประโยชน์ในการปล่อยชั่วคราวก็ได้¹⁴⁰ และเมื่อเจ้าหน้าที่รับคำขอแล้วเห็นว่าเอกสารหลักฐานที่จำเป็นต้องประกอบการพิจารณายังไม่ ครบถ้วนให้เจ้าหน้าที่แจ้งให้ผู้ยื่นคำขอทราบเพื่อดำเนินการส่งเอกสารหลักฐานให้ครบถ้วน¹⁴¹ ทั้งนี้

¹³⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 5

¹⁴⁰ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 6

¹⁴¹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราว ผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 7

ก่อนพิจารณาคำขอให้เจ้าหน้าที่ประเมินเบื้องต้นหากพบปัญหาความเดือดร้อนที่จะต้องแก้ไขเร่งด่วน ให้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าหรือประสานส่งต่อตามความจำเป็นแก่กรณีอาทิการรักษาพยาบาลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทการหาที่พักพิงชั่วคราวเป็นต้นรวมถึงให้เจ้าหน้าที่ให้บริการแก่เด็กสตรีผู้สูงอายุคนพิการหรือผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับความสะดวกรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษ¹⁴²

3.2.3.3 การให้ความช่วยเหลือ

ผู้ขอรับความช่วยเหลือในการขอลดอายุชั่วคราวอาจขอรับความช่วยเหลือในการขอลดอายุชั่วคราวในชั้นพนักงานสอบสวนพนักงานอัยการศาลหรือหน่วยงานใดที่มีอำนาจควบคุมหรือคุมขังบุคคลตามกฎหมาย¹⁴³

3.2.3.4 หลักเกณฑ์การพิจารณาการทบทวนและการแจ้งผล

การพิจารณาให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์¹⁴⁴ ดังต่อไปนี้

- (1) ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีพฤติการณ์จะหลบหนี
- (2) ไม่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือไม่ไปก่อเหตุภัยอันตรายประการใด

การพิจารณาตามข้อ 10 ครรคำนึงถึงหลักเกณฑ์¹⁴⁵ ดังต่อไปนี้

(1) ลักษณะการกระทำความผิดที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือความมั่นคงของประเทศหรือการกระทำที่มีผลกระทบต่อประชาชนที่ทำให้ประชาชนได้รับความเสียหายหรือความเชื่อมั่นของกระบวนการยุติธรรม

- (2) สาเหตุหรือพฤติการณ์น่าเชื่อว่ามีได้กระทำความผิด
- (3) ฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือ
- (4) ประวัติการกระทำความผิดนิสัยความประพฤติและข้อเท็จจริงอื่นที่เกี่ยวข้อง
- (5) ความคิดเห็นของผู้เสียหายหรือเจ้าพนักงานที่เกี่ยวข้องหากมีการปล่อยชั่วคราว

ผู้ต้องหาหรือจำเลย

การพิจารณาฐานะของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือตามข้อ 11 (3) คณะกรรมการอาจคำนึงถึงหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ประกอบด้วย¹⁴⁶

¹⁴² ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 8

¹⁴³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 9

¹⁴⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 10

¹⁴⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 11

- (1) รายได้หรือความสามารถทางเศรษฐกิจของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน
- (2) ภาระค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพตามปกติอันควรแก่ฐานะานุรูป
- (3) ภาระหนี้สินของผู้ที่จะได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนที่ไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรมเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ในการให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการต้องพิจารณาฐานะทางการเงินของกองทุนประกอบ¹⁴⁷ และให้เจ้าหน้าที่สอบปากคำลงพื้นที่ตรวจสอบความประพฤติตามความเหมาะสมและจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ทั้งนี้อาจมีหนังสือสอบถามหรือเชิญบุคคลใดมาให้อภัยคำขอหนังสือรับรองความประพฤติส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใดที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้ ทั้งนี้ให้เจ้าหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริงและทำรายงานความเห็นของเจ้าหน้าที่เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการ

หรือประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายโดยเร็ว¹⁴⁸ รวมถึงในการพิจารณาคำขอให้คณะกรรมการเป็นผู้พิจารณาคำขอในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนไม่สามารถเสนอคำขอตามวรรคหนึ่งได้ให้ประธานเป็นผู้พิจารณาคำขอและรายงานให้คณะกรรมการทราบโดยเร็วหากมีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่สามารถเสนอคำขอรับความช่วยเหลือการขอลดอายุชั่วคราวและให้คณะกรรมการพิจารณาได้คณะกรรมการอาจมอบหมายให้อนุกรรมการและเลขานุการหรืออนุกรรมการคนใดคนหนึ่งเป็นผู้พิจารณาคำขอก็ได้และรายงานให้คณะกรรมการทราบโดยเร็ว¹⁴⁹ และให้คณะกรรมการหรือประธานหรือผู้ที่คณะกรรมการมอบหมายมีอำนาจพิจารณาอนุมัติไม่อนุมัติหรือยุติคำขอเหตุแห่งการยุติคำขอ¹⁵⁰ มีดังนี้

- (1) ผู้ขอรับความช่วยเหลือมีหนังสือขอยุติคำขอรับความช่วยเหลือ

¹⁴⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 12

¹⁴⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 13

¹⁴⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 14

¹⁴⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 15

¹⁵⁰ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดอายุชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 16

(2) ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมต่อสำนักงานภายในระยะเวลาตามที่กฎหมายกำหนด

(3) ไม่สามารถติดต่อผู้ขอรับความช่วยเหลือตามที่อยู่ที่แจ้งไว้ได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด

(4) ไม่มีเหตุจำเป็นที่ต้องใช้หลักประกันในการขอลดยืมชั่วคราว

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาให้ความช่วยเหลือคณะกรรมการหรือประธานหรือผู้ที่คณะอนุกรรมการมอบหมายอาจให้ความช่วยเหลือเต็มจำนวนหรือบางส่วนก็ได้¹⁵¹ โดยให้เลขานุการแล้วแต่กรณีแจ้งผลการพิจารณาเป็นหนังสือให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทราบภายในระยะเวลาเจ็ดวันนับแต่วันที่คณะอนุกรรมการหรือประธานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายพิจารณาแล้วเสร็จหากการพิจารณายังไม่แล้วเสร็จให้เลขานุการแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทราบถึงเหตุแห่งความล่าช้าจนกว่าจะพิจารณาแล้วเสร็จ¹⁵² และหากกรณีผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่เห็นด้วยกับผลการพิจารณาของคณะอนุกรรมการประธานหรือผู้ที่คณะอนุกรรมการมอบหมายให้ยื่นหนังสือขอให้ทบทวนผลการพิจารณาต่อคณะอนุกรรมการประธานหรือผู้ที่คณะอนุกรรมการมอบหมายแล้วแต่กรณีพร้อมทั้งแสดงเหตุผลและข้อเท็จจริงภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลการพิจารณา¹⁵³ รวมถึงให้เลขานุการแล้วแต่กรณีแจ้งผลการพิจารณาทบทวนเป็นหนังสือให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือภายในระยะเวลาเจ็ดวันนับแต่วันที่คณะอนุกรรมการหรือประธานหรือผู้ที่คณะอนุกรรมการมอบหมายพิจารณาแล้วเสร็จ¹⁵⁴

3.2.3.5 การดำเนินการช่วยเหลือของกองทุน

เมื่อผู้มีอำนาจพิจารณาอนุมัติค่าใช้จ่ายในการลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยแก่ผู้ขอรับความช่วยเหลือแล้วให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือทำสัญญาการได้รับความช่วยเหลือสำนักงานภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผลทั้งนี้ตามแบบที่คณะกรรมการประกาศ¹⁵⁵ และให้

¹⁵¹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 17

¹⁵² ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 18

¹⁵³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 19

¹⁵⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 20

¹⁵⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดยืมชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 21

ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือบุคคลที่ปลัดกระทรวงยุติธรรมมอบหมายมีอำนาจลงนามในสัญญาการได้รับความช่วยเหลือถ้าผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่มาทำสัญญาภายในเวลาที่กำหนดโดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้ถือว่าไม่ประสงค์จะขอรับความช่วยเหลือให้คณะอนุกรรมการประธานหรือผู้ที่คณะอนุกรรมการมอบหมายยุติการให้ความช่วยเหลือเว้นแต่เป็นกรณีมีเหตุอันสมควรหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการจ่ายเงินให้เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยการรับเงินการจ่ายเงินและการเก็บรักษาเงินของกองทุนยุติธรรม¹⁵⁶ ทั้งนี้ผู้ขอรับความช่วยเหลือจะต้องนำสำมะโนภิกษาบุพการีผู้สืบสันดานญาติใกล้ชิดผู้บังคับบัญชาหรือนายจ้างไปทำสัญญาค้ำประกันกับกองทุนทั้งนี้ตามแบบที่คณะกรรมการประกาศ¹⁵⁷ และให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายมีอำนาจลงนามในหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนทั้งนี้ตามแบบที่คณะกรรมการประกาศเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบอำนาจจากบุคคลตามวรรคหนึ่งอาจเป็นผู้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันของศาลก็ได้¹⁵⁸

อย่างไรก็ตามการวางหลักประกันในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ประกอบด้วยเอกสาร¹⁵⁹ ดังต่อไปนี้

- (1) หนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน
- (2) สำเนาหนังสือสัญญาการได้รับความช่วยเหลือของผู้ต้องหาหรือจำเลย
- (3) สำเนาหนังสือสัญญาค้ำประกัน
- (4) เอกสารอื่นตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียกประกันหรือหลักประกันในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

ในกรณีที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือได้รับการปล่อยชั่วคราวผู้ที่มีอำนาจพิจารณาอนุมัติค่าใช้จ่ายในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจกำหนดให้มีข้อสัญญาที่เป็นเงื่อนไขหรือมาตรการให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือผู้ค้ำประกันต้องปฏิบัติข้อเดียวหรือหลายข้อ¹⁶⁰ ดังต่อไปนี้

¹⁵⁶ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 22

¹⁵⁷ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 23

¹⁵⁸ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 24

¹⁵⁹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 25

- (1) ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยแจ้งเจ้าหน้าที่หากมีการย้ายที่อยู่
- (2) ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้งจนกว่าสัญญาประกันจะสิ้นสุด
- (3) ให้บุคคลที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลย
- (4) มาตรการอื่นตามที่คณะกรรมการเห็นสมควร

ในกรณีที่ศาลได้มีคำสั่งอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวและกำหนดเงื่อนไขอื่นใดบังคับนายประกันหรือผู้ได้รับความช่วยเหลือปฏิบัติด้วยนั้นให้ถือว่าการกำหนดเงื่อนไขตามสัญญาได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนดังกล่าวของศาลนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขที่ต้องปฏิบัติตามสัญญาได้รับความช่วยเหลือจากกองทุนด้วยภายหลังจากที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยชั่วคราวให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยและผู้ค้ำประกันไปพบเจ้าหน้าที่ณสำนักงานโดยเร็วเพื่อรับทราบเงื่อนไขที่ศาลและกองทุนกำหนดพร้อมทั้งให้เจ้าหน้าที่ออกใบนัดรายงานตัวให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเก็บไว้และแสดงต่อเจ้าหน้าที่ทุกครั้งไปรายงานตัวหนึ่งในการรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่ทุกครั้งให้นำหลักฐานการรายงานตัวต่อศาลไปแสดงด้วย

นอกจากนี้ สัญญาการได้รับความช่วยเหลือซึ่งยื่นในชั้นพนักงานสอบสวนหรือชั้นพนักงานอัยการหรือชั้นศาลให้มีผลเฉพาะในชั้นนั้นหากผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่ปฏิบัติตามสัญญาให้ถือว่าสัญญานั้นเป็นอันสิ้นสุด¹⁶¹ และในกรณีที่ผู้ขอรับความช่วยเหลือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขให้เจ้าหน้าที่มีหนังสือแจ้งไปยังผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้ำประกันโดยให้ผู้ค้ำประกันนำผู้ขอรับความช่วยเหลือไปรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่หากไม่ดำเนินการภายในกำหนดระยะเวลาสามสิบวันนับแต่วันที่ ได้รับแจ้งโดยไม่มีเหตุอันสมควรถือว่าผู้ขอรับความช่วยเหลือผิดสัญญาให้กองทุนมีสิทธิออกเลิกสัญญา¹⁶² หากศาลมีคำสั่งบังคับตามสัญญาประกันและออกหมายจับผู้ขอรับความช่วยเหลือที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยให้เลขานุการหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายขอคัดสำเนาหมายจับและมีหนังสือแจ้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติหรือสถานีตำรวจในเขตพื้นที่รับผิดชอบที่ใกล้ที่สุดเพื่อติดตามตัวผู้ขอรับความช่วยเหลือที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยเร็วหรือมีหนังสือแจ้งผู้ขอรับความช่วยเหลือให้มา

¹⁶⁰ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 26

¹⁶¹ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 27

¹⁶² ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 28

รายงานตัวที่สำนักงานโดยเร็วและมีหนังสือแจ้งผู้ค้าประกันให้ติดตามตัวผู้ขอรับความช่วยเหลือเพื่อนำตัวมาส่งกองทุนภายในสามสิบวันนับแต่ได้รับหนังสือ¹⁶³

ในกรณีผู้ขอรับความช่วยเหลือผิดสัญญาการได้รับความช่วยเหลือของผู้ต้องหาหรือจำเลยจนเป็นเหตุให้ศาลมีคำสั่งบังคับตามสัญญาประกันให้กองทุนชำระเงินค่าปรับตามคำสั่งศาล

ภายในเวลาที่กำหนดในวงเงินจำนวนไม่เกินที่กำหนดไว้ในหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนนั้น¹⁶⁴ หากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใดผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้าประกันต้องชดใช้เงินแก่กองทุนจนครบถ้วนให้ปลัดกระทรวงยุติธรรมหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายแจ้งผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้าประกันเป็นหนังสือลงทะเบียนตอบรับให้ผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้าประกันชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วนภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือหรือภายในระยะเวลาที่สำนักงานกำหนดหากผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้าประกันมิได้ชำระเงินคืนกองทุนให้กองทุนดำเนินคดีกับผู้ขอรับความช่วยเหลือและผู้ค้าประกันต่อไป¹⁶⁵



¹⁶³ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 29

¹⁶⁴ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 30

¹⁶⁵ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559 ข้อ 31

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 และแนวทางการแก้ไขปัญหา

ในส่วนของการวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ประการแรก ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันที่ไม่ใช่ตัวเงินในการช่วยเหลือประชาชนของกองทุนยุติธรรม และประการสุดท้ายปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การค้ำประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการยื่นคำร้องขอลปล่อยชั่วคราวของกองทุนยุติธรรม พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

ในปัจจุบัน สิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้มีการคุ้มครองการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยในคดีอาญานั้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี รวมถึงยังให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่จะยื่นคำขอประกันตัวเพื่อมาต่อสู่อัยการได้ ซึ่งในการขอประกันตัวในชั้นศาลมี 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการนำตัวผู้ต้องหามาขอฝากขังต่อศาลและศาลอนุญาตให้ขังซึ่งถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจควบคุมของศาลแล้ว และช่วงที่สอง คือ ช่วงที่ศาลประทับฟ้องของโจทก์ ผู้ต้องหาที่มีสถานะเป็นจำเลยซึ่งต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในอำนาจของศาล ดังนั้น หากผู้ประกันประสงค์จะขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยก็จะต้องยื่นคำร้องขอลปล่อยชั่วคราวระหว่างสอบสวนหรือระหว่างพิจารณา แล้วแต่กรณีต่อศาล

สำหรับการที่ศาลจะอนุญาตให้ประกันตัวหรืออนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การปล่อยชั่วคราวโดยไม่มีประกัน คือ การปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่ต้องทำสัญญาประกันและไม่ต้องมีหลักประกันแต่อย่างใด เพียงแต่ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสาบานหรือปฏิญาณตนว่าจะมาตามนัดหรือหมายเรียกเท่านั้น

2. การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกัน คือ การปล่อยตัวชั่วคราวโดยผู้ขอประกัน ต้องทำสัญญาประกันต่อศาลว่าจะปฏิบัติตามนัดหรือหมายเรียกของศาลซึ่งให้ปล่อยชั่วคราว ถ้าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มาตามกำหนด ผู้ขอประกันจะถูกปรับตามจำนวนเงินที่กำหนดไว้ในสัญญาประกัน ตลอดจนอาจมีการกำหนดเงื่อนไขในสัญญาประกันนั้น

3. การปล่อยชั่วคราวโดยมีประกันและหลักประกัน คือ การปล่อยตัวชั่วคราวโดยมีสัญญาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมาตามที่กำหนดในสัญญาหรือตามหมายเรียก และมีการวางหลักประกันไว้เพื่อที่จะบังคับเอาหลักประกันเมื่อมีการผิดสัญญา

นอกจากนี้ คำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวโดยไม่ต้องมีประกัน หรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกัน ไม่ว่าผู้ต้องหาต้องควบคุมหรือซังตามหมายศาล ย่อมยื่นได้โดยผู้ต้องหา จำเลย หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) เมื่อผู้ต้องหาถูกควบคุมอยู่และยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นต่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ แล้วแต่กรณี

(2) เมื่อผู้ต้องหาต้องซังตามหมายศาลและยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ให้ยื่นต่อศาลนั้น

(3) เมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องแล้ว ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น

(4) เมื่อศาลอ่านคำพิพากษาศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์แล้ว แม้ยังมิได้มีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกา หรือมีการยื่นอุทธรณ์หรือฎีกาแล้วแต่ยังมิได้ส่งสำนวนไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา ให้ยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว ให้ศาลชั้นต้นส่งอนุญาต มิฉะนั้นให้รับส่งคำร้องพร้อมสำนวนไปให้ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเพื่อส่ง แล้วแต่กรณี

(5) เมื่อศาลส่งสำนวนไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาแล้ว จะยื่นต่อศาลชั้นต้นที่ชำระคดีนั้น หรือจะยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกา แล้วแต่กรณีก็ได้

ในกรณีที่ยื่นต่อศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้นรับส่งคำร้องไปยังศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาเพื่อส่ง แล้วแต่กรณี

จากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้กำหนดเรื่องของการขอปล่อยชั่วคราวให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น กองทุนอาจมอบอำนาจให้แก่พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันก็ได้ และคำร้องขอปล่อยชั่วคราวต้องแนบหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน สำเนาหนังสือสัญญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย และสำเนาหนังสือสัญญาค้ำประกันไปด้วย โดยหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนต้องระบุว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับเป็นเงินเท่าใด กองทุนจะเป็นผู้ชำระแทน ทั้งนี้ก่อนออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน จะต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ประสงค์จะได้รับการปล่อยชั่วคราวทำหนังสือสัญญาให้กองทุนไว้ว่า หากกองทุนต้องชำระเงิน

ค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะขอใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน และผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย อย่างไรก็ตาม การพิจารณาให้ความช่วยเหลือในการขอลดข้อชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ค้ำประกันถึงว่าหากได้รับการปล่อยชั่วคราวแล้ว ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี จะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือจะไปก่อเหตุภัยอันตรายประการใดหรือไม่

อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์การพิจารณา การทบทวนตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการขอลดข้อชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ. 2559 ได้กำหนดให้การพิจารณาให้ความช่วยเหลือ คณะอนุกรรมการต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีพฤติการณ์จะหลบหนี และไม่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือไม่ไปก่อเหตุภัยอันตรายประการใด อีกทั้งต้องให้เจ้าหน้าที่สอบปากคำ ลงพื้นที่ ตรวจสอบความประพฤติ ตามความเหมาะสมและจำเป็น เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์ของกองทุน ทั้งนี้ อาจมีหนังสือสอบถาม หรือเชิญบุคคลใดมาให้อภัยค่า ขอนหนังสือรับรองความประพฤติ ส่งเอกสารหลักฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือสิ่งอื่นใด ที่จำเป็นต่อการพิจารณาคำขอก็ได้

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดเรื่องของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ โดยบุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ รวมถึงในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ ส่วนในการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี และในคดีอาญานั้น จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้ ตลอดจนคำขอประกันผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาและจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากนี้ จากการศึกษาหลักการทางกฎหมายมหาชน ได้แก่ หลักความเสมอภาค และหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

หลักความเสมอภาคเป็นที่ยอมรับและผูกพันองค์กรของรัฐในอันที่จะต้องเคารพและปฏิบัติอย่างหลีกเลี่ยงมิได้และการใช้หลักความเสมอภาคนั้นก็มีความหลากหลายแตกต่างกันไปแต่อย่างไรก็ตามควรเป็นความแตกต่างที่สามารถยอมรับได้โดยมีหลักการกว้างๆดังนี้

1) ต้องใช้กฎเกณฑ์เดียวกันกับทุกคนเว้นแต่สถานการณ์จะแตกต่างกันกรณีนี้จึงเป็นการต้องห้ามแก่ผู้บัญญัติกฎหมายจะต้องไม่ออกกฎหมายให้มีผลปฏิบัติไม่เสมอภาคแก่บุคคลหรือเหตุการณ์ที่เหมือนกันหรือที่เหมือนกันในสาระสำคัญโดยคำนึงถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยว่าเป็น

สถานการณ์เดียวหรือสถานการณ์ใกล้เคียงกันหรือไม่หากเป็นสถานการณ์เดียวกันหรือใกล้เคียงกันให้ใช้กฎเกณฑ์เดียวกัน

2) การใช้กฎเกณฑ์ที่ต่างกันนั้นต้องมีความสัมพันธ์กับสาระสำคัญของกฎเกณฑ์นั้น กรณีนี้ผู้ตรากฎเกณฑ์จะต้องคำนึงถึงสาระสำคัญของกฎเกณฑ์ซึ่งหมายความว่าความแตกต่างในการใช้กฎเกณฑ์นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นดังนั้นแม้จะอยู่ในสถานะที่เหมือนกันแต่ข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญนั้นแตกต่างกันแล้วกฎเกณฑ์จะนำมาใช้บังคับนั้นก็จะต้องแตกต่างกันด้วย แต่หากข้อเท็จจริงที่ไม่เป็นสาระสำคัญและอยู่ในสถานะที่เหมือนกันแล้วกฎเกณฑ์ที่ใช้บังคับก็จะต้องเป็นกฎเกณฑ์เดียวกัน

3) แม้อยู่ในสถานการณ์ที่เหมือนกันแต่หากทำเพื่อประโยชน์สาธารณะแล้วก็สามารถใช้กฎเกณฑ์ที่ต่างกันได้ในกรณีนี้เป็นการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดจึงไม่อาจอ้างหลักความเสมอภาคในการใช้กฎเกณฑ์เพื่อมาคุ้มครองปัจเจกชนได้

4) การอ้างประโยชน์สาธารณะเพื่อไม่ต้องเคารพต่อหลักความเสมอภาคนั้นต้องไม่เป็นการก่อให้เกิดการแบ่งแยกอย่างที่ไม่อาจยอมรับได้ในกรณีนี้หากก่อให้เกิดการแบ่งแยกที่ไม่อาจยอมรับได้แล้วย่อมถือเป็นการขัดหลักความเสมอภาคด้วยการแบ่งแยกอย่างที่ไม่อาจยอมรับได้นั้นที่เห็นได้ชัดคือการแบ่งแยกที่เป็นการต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญเช่นการแบ่งแยกชาติกำเนิดสีผิวเชื้อชาติ เป็นต้น

หลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับ ผู้ต้องหา และจำเลย ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไว้ ดังนี้

1) บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล ไม่ว่าด้วยเหตุความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคลฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรือเหตุอื่นใด จะกระทำมิได้ ทั้งนี้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้ เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองหรืออำนวยความสะดวกให้แก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือผู้ด้อยโอกาส ย่อมไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

2) บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ทั้งนี้ ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อ

บุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี นอกจากนี้ในคดีอาญา จะบังคับให้บุคคลให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองมิได้

3) รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร นอกจากนี้ รัฐพึงมีมาตรการคุ้มครองเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้โดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงหรือครอบงำใด ๆ และรัฐพึงให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายที่จำเป็นและเหมาะสมแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ด้อยโอกาส ในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม รวมถึงการจัดหาทนายความให้

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้มีการกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เพื่อค้ำประกันกับกองทุนในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับ ซึ่งการกำหนดแบบนี้ทำให้บุคคลที่มีฐานะที่ยากจนไม่มีญาติพี่น้องหรือเป็นผู้ยากไร้ และขาดความรู้ในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตัวเองหรือไม่มีทรัพย์สินเงินทองในการไปว่าจ้างทนายความเพื่อต่อสู้คดีด้วยตนเองได้ จึงมาขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือในการปล่อยตัวชั่วคราว และการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรมตามสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ โดยในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ได้กำหนดเรื่องของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเอาไว้ว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

อนึ่ง การที่กฎหมายกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือในการขอลปล่อยชั่วคราวต้องทำหนังสือสัญญาว่าหากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน อีกทั้งจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย ซึ่งเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของการตราพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ก็เพื่อช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ทั้งนี้หากพิจารณาถึงผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะยื่นคำร้องขอความช่วยเหลือในการขอลปล่อยชั่วคราวเป็นบุคคลที่ไม่มีสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง ที่จะมาเป็นผู้ค้ำประกันได้ก็จะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เนื่องจากรัฐไม่มีมาตรการใน

การช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีครอบครัวและญาติได้ตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

นอกจากนี้ หากประเทศไทยไม่มีมาตรการที่จะช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยากไร้หรือแม้กระทั่งไม่มีครอบครัวหรือญาติพี่น้อง จะส่งผลกระทบต่อบุคคลดังกล่าวที่ยื่นคำขอรับความช่วยเหลือในการปล่อยชั่วคราวจากกองทุนยุติธรรม อีกทั้งยังไม่สามารถที่จะเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร รวมถึงยังส่งผลเสียต่อกองทุนยุติธรรมที่ไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ตลอดจนทำให้ประเทศไทยไม่สามารถที่จะพัฒนากองทุนยุติธรรมเพื่อช่วยเหลือประชาชนให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้สามารถทัดเทียมกับนานาชาติอารยะประเทศได้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ก็ยังไม่ได้มีมาตรการทางกฎหมายในเรื่องของการขอลปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะไม่ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวโดยที่ไม่ต้องทำหนังสือค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 เห็นได้ว่าจัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของประชาชน รวมถึงเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ดังนั้นหากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการช่วยเหลือประชาชน ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไปสร้างภาระเกินความจำเป็นนั้น จะทำให้ประชาชนที่เดือดร้อนในการการดำเนินคดี การขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

ดังนั้น หากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการขอลปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ต้องทำหนังสือค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย จะส่งผลต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นคนยากไร้ และไม่มีญาติพี่น้องจะไม่ได้รับการช่วยเหลือในการขอลปล่อยตัวชั่วคราว เนื่องจากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ที่ไม่เอื้อให้บุคคลเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งหากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรมนั้น จัดตั้งมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้และไม่มีความรู้ในการต่อสู้คดีเหมือนกับบุคคลที่มีฐานะทางการเงิน กล่าวคือ บุคคลที่มีฐานะทางการเงิน

อาจจะไม่ขอความช่วยเหลือจากประชาชน เนื่องจากมีกำลังทรัพย์ในการว่าจ้างทนายความในการต่อสู้คดีอยู่แล้ว มีเพียงแค่ประชาชนผู้มีฐานะยากจนหรือคนรากหญ้าเท่านั้นที่จะมาขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ซึ่งรัฐจะต้องจัดการและบริหารงานด้านกระบวนการยุติธรรมตามแนวนโยบายของรัฐที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ นั้นเอง

4.2 แนวทางการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นสำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น โดยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 โดยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องของการยื่นหลักประกันในการขอลปล่อยตัวชั่วคราวในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ต้องการหลักประกันที่เป็นตัวเงิน โดยให้มีมาตรการติดตามและประเมินผลผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อไม่ให้หลบหนีการต่อสู้คดีในระหว่างการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ตลอดจนแก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องของการทำหนังสือสัญญาค้ำประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยมีต้องมีการทำสัญญาค้ำประกัน แต่กองทุนยุติธรรมต้องไปกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และขั้นตอนในการตรวจสอบข้อมูลของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มาขอความช่วยเหลือเพื่อให้มีความเชื่อมั่นว่าสมควรที่จะได้รับการช่วยเหลือจากกองทุน ทั้งนี้ รัฐต้องมีการกำหนดมาตรการที่จะต้องช่วยเหลือบุคคลที่ยากไร้เหล่านี้เพื่อที่จะได้ต่อสู้คดีในชั้นศาลได้อย่างเต็มที่ และตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่ประชาชนต้องพึงได้รับจากรัฐอีกด้วย

จากการศึกษา มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ในสหรัฐอเมริกา นั้น ระบบของการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมแบ่งออกเป็นระบบต่าง ๆ ซึ่งการให้บริการ (Services provided) และทุน (Funding) ในส่วนนี้ก็เป็นดำเนินการที่มลรัฐต่าง ๆ จะต้องดำเนินการตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาที่จะต้องมีการดำเนินการจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนการให้บริการทางกฎหมายแบบให้เปล่ากับผู้ที่มีรายได้น้อย และผู้สูงอายุ ในการดำเนินการให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา 3 ชุด โดยคณะกรรมการดังกล่าวจะต้องอยู่ในการควบคุมและอำนวยการโดยผู้พิพากษาศาลฎีกา หรือศาลสูง การจัดสรรให้แก่

(1) องค์กรเอกชนที่มีภารกิจดำเนินการในการให้ความช่วยเหลือและแนะนำทางด้านกฎหมาย ทั้งนี้ องค์กรเอกชนดังกล่าวต้องเป็นการดำเนินการโดยให้เปล่าและต่อเนื่อง โดยการดำเนินการดังกล่าวจะต้องเป็นการดำเนินการมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี

(2) คลินิกช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal aid Clinics) โดยจะต้องเป็นคลินิกที่สังกัดในโรงเรียนกฎหมายที่อยู่มลรัฐ

(3) โครงการดำเนินการต่าง ๆ ที่มีเป้าหมาย และพื้นฐานการดำเนินการอยู่ที่ Pro bono Programs ต่อมา มีการขยายการดำเนินการไปยังการให้การช่วยเหลือทางกฎหมายในชุมชนโดยมีลักษณะที่เรียกว่า CLS: Community Legal Service Fund ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และบทบาทในการดำเนินการ

ในรัฐแคลิฟอร์เนียมีระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับประชาชนผู้ยากไร้ผ่านทางมูลนิธิ ซึ่งใช้ชื่อว่า ‘มูลนิธิให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแห่งลอสแอนเจลิส’ (Legal Aid Foundation of Los Angeles (LAFLA)) หน่วยงาน LAFLA นี้เป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชนที่ยากจน หรือผู้มีรายได้น้อยในลอสแอนเจลิส ให้ความเท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมโดยการจัดหาผู้แทน (Representation) ให้คำปรึกษา ให้ข้อมูลข่าวสารให้การศึกษาอบรมเกี่ยวกับสิทธิทางกฎหมายโดย การสัมมนา โดยหน่วยงานนี้มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนสถาบันครอบครัวรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจส่งเสริมความปลอดภัย ความมั่นคงและอนามัย ปกป้องสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมือง

อย่างไรก็ตามเนื่องจาก การพิจารณาในการให้ความช่วยเหลือจากกองทุนนั้นอยู่ในดุลพินิจของศาล ดังนั้น ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนจึงมักได้แก่ ผู้สูงอายุ และผู้มีรายได้น้อย (The Low income) รวมไปถึงผู้พิการผู้ได้รับการอนุมัติทุนช่วยเหลือร้อยละ 90 ได้รับการช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการฟ้องร้องคดีแพ่ง ในขณะที่อีกร้อยละ 10 ได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์ Count – based self - help center ที่เป็นเครือข่ายของศาลในท้องถิ่นในการดำเนินการกองทุนยึดหลักของความร่วมมือ (Collaboration) และหลักการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ทั้งจากหน่วยงานที่สามารถให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เช่น Legalaid clinic และชุมชนต่าง ๆ นอกเหนือจากการให้ความช่วยเหลือทางการเงินโดยตรงแล้ว กองทุนยังสนับสนุนการให้ความรู้ และการศึกษาให้บุคคลได้รู้ถึงสิทธิของตนเอง ทั้งนี้ ในการจัดสรรทุน จะคำนึงถึงการบรรลุความต้องการของผู้ขอรับทุนด้วย โดยจะให้ผู้ขอรับการช่วยเหลือระบุข้อเท็จจริง และแผนการดำเนินการที่ชัดเจน ความต้องการขอรับการช่วยเหลือ รวมทั้งส่วนที่ผู้ขอรับการช่วยเหลือจะต้องรับผิดชอบช่วยเหลือตนเอง โดยส่วนที่ต้องการขอรับการช่วยเหลือเข้าข่ายเป็นทรัพยากรที่ขาดแคลน (Scare resources) ทั้งบุคคล และทรัพยากรจุดเด่นของกองทุนนี้ยังอยู่ที่การนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยดำเนินการ โดย ผู้ขอรับการช่วยเหลือสามารถยื่นคำขอ และระบุรายละเอียดเบื้องต้นต่าง ๆ ลงใน web และทาง online ได้

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่นได้มีการจัดตั้งศูนย์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางกฎหมาย (Establishment of the Japan Legal Support Center) หลังจากการที่มีกฎหมาย การสนับสนุนด้านกฎหมายรวม (The Comprehensive Legal Support Law) ได้วางหลักพื้นฐาน คือ ให้สังคมมีข้อมูล และมีการให้บริการเพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาททางกฎหมาย ทั้งประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004

ทำให้จำนวนคดีลง ศูนย์ให้การช่วยเหลือสนับสนุนทางกฎหมายของญี่ปุ่นนี้ ตั้งขึ้น เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.2006 และเริ่มดำเนินการในเดือนตุลาคมในปีเดียวกัน การดำเนินงานของศูนย์นี้มีภารกิจหลัก คือ

(1) การให้บริการข้อมูลข่าวสาร (Information Service) โดยเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยไม่ต้องคิดค่าใช้จ่าย ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคดี หรือข้อมูลของรัฐ รัฐบาลท้องถิ่นสมาคมกฎหมาย เนติบัณฑิต รวมทั้งข้อมูลความคิดเห็นต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่ให้บริการให้คำปรึกษาทางกฎหมาย

(2) การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแพ่ง (Civil Legal Aid) เป็นระบบที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหากฎหมายแพ่ง โดยเป็นการจัดให้คำปรึกษาในคดีแพ่งโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และหากจำเป็นก็จะช่วยเหลือแนะนำไปให้ัยการ หรือผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายเฉพาะเรื่องหรืออาจให้กู้ยืม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างทนายดำเนินคดี

(3) มาตรการในพื้นที่ ซึ่งมีข้อจำกัดในการให้บริการทางกฎหมาย (Measures for areas with limited judicial services) การดำเนินการโดยทางศูนย์ได้มีการจัดนักกฎหมายประจำศูนย์เดินทางไปให้บริการในพื้นที่ดังกล่าวที่ขาดแคลนไม่มีนักกฎหมายที่เชี่ยวชาญคดีอยู่ในพื้นที่นั้น

(4) การช่วยเหลือผู้เสียหาย (Assistance for Victims) ศูนย์จะจัดหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็น และเกี่ยวกับการดูแล การฟื้นฟูสภาพร่างกาย สุขภาพ จิตใจ รวมทั้งติดต่อประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ที่มีบทบาทในการช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูผู้เสียหาย

(5) การแต่งตั้งที่ปรึกษาโดยศาล หรือการตั้งทนายขอแรง (Ensuring appointment of court appointed defense) การที่ศาลตั้งทนายขอแรงให้กับจำเลยนั้นศูนย์อาจพิจารณาให้การช่วยเหลือในด้านค่าใช้จ่ายในการจ้างบางส่วน หรือเต็มจำนวนก็ได้เช่นกัน

(6) องค์กรที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายส่วนภูมิภาค (JLAA) ของญี่ปุ่น คือ The Japan Legal Support Center (Houterasu) ซึ่งจัดตั้งขึ้น และดำเนินการภายใต้กระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นแต่เป็นองค์กรอิสระที่จัดทำแผนการ และดำเนินการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ชาวญี่ปุ่น ด้านโครงสร้างส่วนกลาง ประกอบด้วย สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงโตเกียว ที่มีเจ้าหน้าที่ประสานงาน ผู้ตรวจสอบบัญชี สำนักงานประธาน และผู้อำนวยการส่วนบริหาร (Executive Director) ประจำ 3 ฝ่าย และผู้อำนวยการฝ่ายที่ปรึกษา (Part-time executive director) ในขณะที่ในส่วนภูมิภาคประกอบด้วย ศูนย์ท้องถิ่น 50 ศูนย์ ประจำที่ศาลแขวง (District Court) ในศูนย์จะประกอบด้วยคณะทำงานรับเรื่องร้องเรียน บริหารและธุรการทั่วไป และนักกฎหมายประจำ ศูนย์ในส่วนภูมิภาคจะเป็นศูนย์การดำเนินการที่จะให้ความช่วยเหลือเป็นหลักโดยที่สำนักงานใหญ่จะเป็นส่วนที่ทำหน้าที่ในการประสานงาน

สำหรับประเทศอังกฤษนั้น การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายในอังกฤษปัจจุบัน รัฐสภาของอังกฤษได้ตรากฎหมายขึ้นใหม่ชื่อ The Access to Justice Act 1999 โดยได้ปรับปรุงคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายจัดตั้งตาม The Legal Aid Act 1988 มีผลตั้งแต่วันที่ 2 เมษายน

2544 เป็นต้นมาคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย (Legal Service Commission) มีอำนาจหน้าที่ในการจัดให้มีการบริการแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการได้รับคำปรึกษา การช่วยเหลือ และมีทนายความแตกต่างกันคดีอาญาด้วยการทำสัญญาจ้าง Solicitor ไว้คอยให้คำปรึกษากฎหมาย และจ้างทนายความประจำ ในรูปของ Public Defender โดยทั้งสองกรณีได้รับค่าตอบแทนจากกองทุนของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย และในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2544 อังกฤษได้จัดตั้งสำนักงาน Public Defender ขึ้นเป็นแห่งแรก ประธานศาลฎีกาของอังกฤษ (Lord Chancellor) เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ดังนี้

- (1) ประชาชนต้องได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความตั้งแต่ชั้นจับกุมจนถึงที่สุด
- (2) ประชาชนต้องได้รับทนายความที่มีคุณภาพ และต้องมีการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง
- (3) ต้องมีกระบวนการตรวจสอบผลการดำเนินการของคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายในการใช้งบประมาณที่มีคุณภาพ และคุ้มค่า

เมื่อพิจารณามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ประชาชนโดยกองทุนยุติธรรมในต่างประเทศกับการช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมในประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยควรนำแนวคิดและหลักการทางกฎหมายของต่างประเทศมาปรับใช้ เนื่องจากในต่างประเทศนั้น การช่วยเหลือในทางกฎหมายหรือการต่อสู้คดีในต่างประเทศนั้น จะเป็นการช่วยเหลือโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรืออาจมีค่าใช้จ่ายบางประการขึ้นอยู่กับคดี โดยนำเงินและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จากกองทุนกระทรวงยุติธรรม และจากศาล เพื่อที่จะให้ประชาชนได้รับการช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และมีการกำหนดให้กองทุนยุติธรรมจะต้องให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายหรือการต่อสู้คดีในชั้นศาลกับบุคคลที่ยากไร้ เพื่อที่จะให้ได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ตามหลักการสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งรัฐจะต้องจัดให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติตลอดจนต้องสะดวก รวดเร็ว นั้นเอง

อนึ่ง หากประเทศไทยมีการแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนของการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราว และหลักเกณฑ์ของการค้ำประกันหลักทรัพย์ที่ทางกองทุนยุติธรรมช่วยเหลือ จะส่งผลทำให้การเข้าถึงกระบวนการช่วยเหลือ และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอลปล่อยชั่วคราวนั้น กองทุนยุติธรรมได้จัดให้เจ้าหน้าที่ของกองทุนในการออกสำรวจและตรวจสอบข้อมูลของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ขอความช่วยเหลือกับกองทุนยุติธรรมในการขอลปล่อยชั่วคราว ฉะนั้น หากกองทุนยุติธรรมมีหลักเกณฑ์ วิธีการ และขั้นตอนในการตรวจสอบข้อมูลของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มาขอความช่วยเหลืออย่างละเอียด และมีประสิทธิภาพ ก็จะส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตัวผู้ต้องหา

หรือจำเลยว่าจะปฏิบัติตามสัญญา ซึ่งไม่จำเป็นต้องหาญาติหรือบุคคลอื่น ๆ ไปค้ำประกันในการขอปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไม่มีญาติพี่น้องหรือผู้ยากไร้ เพื่อให้การช่วยเหลือของกองทุนยุติธรรมเป็นไปตามเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขึ้นมา

ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 โดยให้ตัดทอนคำว่า “และผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย” ในวรรคสี่ออก และให้เพิ่มเติมความในวรรคห้า ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

“มาตรา 30 การขอปล่อยชั่วคราวให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย กองทุนอาจมอบอำนาจให้แก่พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันก็ได้

คำร้องขอปล่อยชั่วคราวต้องแนบหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน สำเนาหนังสือสัญญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย และสำเนาหนังสือสัญญาค้ำประกันตามวรรคสี่ไปด้วย หนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนต้องระบุว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับเป็นเงินเท่าใด กองทุนจะเป็นผู้ชำระแทน

ก่อนออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน จะต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ประสงค์จะได้รับการปล่อยชั่วคราวทำหนังสือสัญญาให้กองทุนไว้ว่า หากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับตามวรรคสามเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน

ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยื่นขอความช่วยเหลือจะต้องผ่านการพิจารณาให้ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการเสียก่อน

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปการวิจัยทั้งหมดที่ได้ทำการศึกษาวิจัยมา โดยนำเอาการวิเคราะห์ข้อมูลในบทต่าง ๆ มาสรุป อีกทั้งยังได้มีการเสนอแนะการแก้ไขปัญหาที่ได้ทำการวิจัยในบทนี้ด้วย ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

5.1 บทสรุป

สำหรับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้มีการคุ้มครองการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยในคดีอาญานั้น ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ และการควบคุมหรือคุมขังผู้ต้องหาหรือจำเลยให้กระทำได้เพียงเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันมิให้มีการหลบหนี รวมถึงยังให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่ยื่นคำขอประกันตัวเพื่อมาต่อสู้คดีได้ ซึ่งในการขอประกันตัวในชั้นศาลมี 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการนำตัวผู้ต้องหามาขอฝากขังต่อศาลและศาลอนุญาตให้ขังซึ่งถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจควบคุมของศาลแล้ว และช่วงที่สอง คือ ช่วงที่ศาลประทับฟ้องของโจทก์ ผู้ต้องหาที่มีสถานะเป็นจำเลยซึ่งต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในอำนาจของศาล

ในปัจจุบันการกำหนดหลักประกันของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการขอปล่อยชั่วคราวนั้น พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ได้มีการกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องนำสามี ภรรยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เพื่อค้ำประกันกับกองทุนในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกันและถูกปรับ ซึ่งการกำหนดแบบนี้ทำให้บุคคลที่มีฐานะที่ยากจนไม่มีญาติพี่น้องหรือเป็นผู้ยากไร้ และขาดความรู้ในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้ด้วยตัวเองหรือไม่มีทรัพย์สินเงินทองในการไปว่าจ้างทนายความเพื่อต่อสู้คดีด้วยตนเองได้ จึงมาขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม เพื่อที่จะได้รับความช่วยเหลือในการปล่อยตัวชั่วคราว และการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรมตามสิทธิในกระบวนการยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ โดยในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ได้กำหนดเรื่องของสิทธิในกระบวนการยุติธรรมเอาไว้ว่า รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร

นอกจากนี้ กองทุนยุติธรรมตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 ก็ยังไม่ได้มีมาตรการทางกฎหมายในเรื่องของการขอลปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะไม่ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวโดยที่ไม่ต้องทำหนังสือค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558 เห็นได้ว่าจัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้อย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของประชาชน รวมถึงเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ดังนั้นหากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอนในการช่วยเหลือประชาชน ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ไปสร้างภาระเกินความจำเป็นนั้น จะทำให้ประชาชนที่เดือดร้อนในการดำเนินคดี การขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และการให้ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชนไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558

ดังนั้น หากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ ขั้นตอน และวิธีการขอลปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ต้องทำหนังสือค้ำประกันกับกองทุนยุติธรรมซึ่งต้องนำสามี ภริยา บุพการี ผู้สืบสันดาน ญาติใกล้ชิด ผู้บังคับบัญชา หรือนายจ้าง มาเป็นผู้ค้ำประกันด้วย จะส่งผลต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นคนยากไร้ และไม่มีญาติพี่น้องจะได้รับการช่วยเหลือในการขอลปล่อยตัวชั่วคราว เนื่องจากกองทุนยุติธรรมกำหนดหลักเกณฑ์ที่ไม่เอื้อให้บุคคลเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือ ซึ่งหากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ และวัตถุประสงค์ของกองทุนยุติธรรมนั้น จัดตั้งมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากไร้และไม่มีความรู้ในการต่อสู้คดีเหมือนกับบุคคลที่มีฐานะนะ กล่าวคือ บุคคลที่มีฐานะทางการเงินอาจจะไม่ขอความช่วยเหลือจากประชาชน เนื่องจากมีกำลังทรัพย์ในการว่าจ้างทนายความในการต่อสู้คดีอยู่แล้ว มีเพียงแค่ประชาชนผู้มีฐานะยากจนหรือคนรากหญ้าเท่านั้นที่จะมาขอความช่วยเหลือจากกองทุนยุติธรรม ซึ่งรัฐจะต้องจัดการและบริหารงานด้านกระบวนการยุติธรรมตามแนวนโยบายของรัฐที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ นั้นเอง

5.2 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. 2558 ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

“มาตรา 30 การขอลปล่อยตัวชั่วคราวให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย กองทุนอาจมอบอำนาจให้แก่พนักงานของกองทุนหรือเจ้าหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องขอลปล่อยตัวชั่วคราวและเป็นผู้ลงนามในสัญญาประกันก็ได้

คำร้องขอปล่อยชั่วคราวต้องแนบหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน สำเนาหนังสือสัญญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย และสำเนาหนังสือสัญญาค้ำประกันตามวรรคสี่ไปด้วย

หนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุนต้องระบุว่า หากผู้ต้องหาหรือจำเลยผิดสัญญาประกัน และถูกปรับเป็นเงินเท่าใด กองทุนจะเป็นผู้ชำระแทน

ก่อนออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน จะต้องให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ประสงค์จะได้รับการปล่อยชั่วคราวทำหนังสือสัญญาให้กองทุนไว้ว่า หากกองทุนต้องชำระเงินค่าปรับตามวรรคสามเป็นจำนวนเท่าใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะชดใช้เงินให้แก่กองทุนจนครบถ้วน

ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยื่นขอความช่วยเหลือจะต้องผ่านการพิจารณาให้ความช่วยเหลือจากคณะกรรมการเสียก่อน

หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการออกหนังสือรับรองการชำระเงินของกองทุน ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”



บรรณานุกรม

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. **คู่มือแนวทางการกระจายอำนาจและการดำเนินงานกองทุนยุติธรรมระดับจังหวัด (ชุดที่ 1)**. กรุงเทพฯ: กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.
- กรมบังคับคดี. (2557). **คู่มือปฏิบัติราชการกรมบังคับคดี**. กรุงเทพฯ: บริษัท กรุงสยาม
- กองการต่างประเทศ. (2555). **การขอลปล่อยตัวชั่วคราว**. กรุงเทพฯ: ศาลยุติธรรม
- กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. **ยุติธรรมชุมชน: บทบาทการอำนวยความสะดวกยุติธรรมโดยชุมชนเพื่อชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)
- กุลพล พลวัน. (2538). **พัฒนาการสิทธิมนุษยชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: วิญญูชน
- เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์. **หลักความเสมอภาค**. www.pub-law.net.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2547). **การศึกษา และพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ**. เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ วันพุธที่ 28 เมษายน ณ ห้องประชุม จิตติ ตั้งศรัทีย์.
- จรัญ โฆษณานันท์. (2545). **สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม**. กรุงเทพฯ: นิติธรรม
- จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย.(2550). **ยุติธรรมชุมชน: ทฤษฎีกระบวนการยุติธรรมภาคประชาชน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว)
- จำเนียร จวงตระกูลและ ฐันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2554). **รูปแบบและแนวทางการกระจายอำนาจการพิจารณาสนับสนุนเงินหรือค่าใช้จ่ายของกองทุนยุติธรรมสู่สำนักงานยุติธรรมจังหวัด**. สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม
- ชาติชาย กริชชาญชัย. (2529). **ระบบการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ยากจนในประเทศสหรัฐอเมริกาชาติดูลพาท เล่ม 6 ปีที่ 33 (พฤศจิกายน – ธันวาคม)**:
- ฐันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล. (2558). **การประเมินผลสำเร็จกองทุนยุติธรรม**. เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม
- ณรงค์ ใจหาญ และคณะ. (2556). **รายงานวิจัยข้อเสนอแนะทางนโยบาย เรื่อง กองทุนยุติธรรม : ข้อมูล และบทวิเคราะห์ ผลการทำงาน และประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายอันเนื่องมาจากสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ: บริษัท นีโอดีจิตอล จำกัด.
- นพนิธิ สุริยะ. (2537). **สิทธิมนุษยชน**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน

- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2555). **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- . (2543). **สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่องหลักความเสมอภาค**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ปกป้อง ศรีสนิท. (2555). **การปฏิรูปกองทุนยุติธรรม: การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์пенไท.
- พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ.2558
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
- ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการขอลดปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาหรือจำเลย พ.ศ.2559
- ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขในการช่วยเหลือประชาชนในการดำเนินคดี พ.ศ.2559
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2549). **หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. สำนักพิมพ์วิญญูชน
- วิระดา สมสวัสดิ์. (2549). **นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม** : เชียงใหม่: พิมพ์ที่วินดาเพรส
- สมคิด เลิศไพฑูรย์. **หลักความเสมอภาค**.วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2543) หน้า 164-165.
- . (2548). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ หลักการใหม่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานกองทุนยุติธรรมสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. (2559)“คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนยุติธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.

ภาษาต่างประเทศ

A Publication of the California Commission on Access to Justice October. (2002). “The Path to Equal Justice A Five - Year Status Report on Access to Justice in California” .P 3-30

American Bar Association and The National Legal Aid & Defender Association. (2005). Access to Justice Partnerships.P 53-58

Nozomu Ohara. (2008). Access to justice: Public Interest Activities of Bar Association in Japan

Tamara Goriely (2002) The English Approach to Access to Justice yoaperpresented a World Bank Workshop Washington

Tetsuji Morita Keita Abe (2005) Legal Aid in Japan in a Period of Reform – Form Legal Aid to Comprehensive Legal Services: Japan Country Report in 2 0 0 5 International Forum on Legal Aid



ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	วรรุฒิ เหล่าบ้านค้อ
วัน เดือน ปีเกิด	3 ธันวาคม 2531
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นิติศาสตรบัณฑิต, 2555 มหาวิทยาลัยศรีปทุม นิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายมหาชน, 2558
ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน	2564 – ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหมวดศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
ประสบการณ์ทำงาน	2560 – 2564 อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

